

ਰਮਜ਼ੀ ਕਹਾਣੀਆਂ

* * *

*

ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ 'ਬੀਰ'

*

*

*

*

*

*

ਆਤਮ ਸਾਇੰਸ ਟਰੱਸਟ

ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ?

ਇਕ ਮਹਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਬੂਹਾ ਬੰਦ ਕਰੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਆ ਕੇ ਕੁੰਡਾ ਖੜਕਾਇਆ। ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੁਰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਯਾਦ ਤੋਂ ਉਖੜੀ ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ ਪੁਛਿਆ, ਕੌਣ ਹੈ?

ਜਵਾਬ ਆਇਆ—ਜੀ ਮੈਂ ਇਹੀ ਪੁੱਛਣ ਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ? ਬੜੀ ਮੁਦਤ ਤੋਂ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਕਿਤੋਂ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹੋ ਅਤੇ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰੋ ਕਿ ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ?

ਮਹਾਤਮਾ ਇਹ ਜਵਾਬ ਸੁਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਅਤੇ ਤਾੜ ਗਏ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਸਾਧਾਰਨ ਪੁਰਸ਼ ਨਹੀਂ, ਖੋਜੀ ਹੈ, ਮੁਤਲਾਸ਼ੀ ਹੈ — ਸੱਚੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ 'ਸਿੱਖ' ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬਿਠਾ ਕੇ ਪੁਛਿਆ, ਪਹਿਲੇ ਦੱਸ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ?

ਸਿੱਖ—ਮਹਾਰਾਜ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਸੇਵਕ ਸਿੰਘ ਹੈ, ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਇਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਚਾਰ ਬੱਚੇ ਹਨ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਇਕ ਇਲਾਕੇ ਸਬਜ਼ੀ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਮਕਾਨ ਹੈ।

ਮਹਾਤਮਾ ਬੜੇ ਹੱਸਿ ਅਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ—ਕੀ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਹੀ ਕੁਝ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਦੱਸਿਆ ਈ, ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਕੁਝ ਸਮਝਦਾ ਹੈ?

ਸਿੱਖ— ਜੀ ਹਾਂ! ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਹਾਂ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਾਂ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ, ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।

ਮਹਾਤਮਾ—ਏਸ ਲਈ ਤਾਂ ਤੂੰ ਅਸ਼ਾਂਤ ਹੈਂ। ਜੇ ਕੁਝ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗਲਤ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖ—ਮਹਾਰਾਜ, ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਭ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਮਹਾਤਮਾ—ਹਾਂ! ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁਰਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਹੋ ਕੁਝ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕੁਝ ਤੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ। ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਵੀ ਤੇਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸ਼ਾਂਤ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।

ਸਿੱਖ—ਮਹਾਰਾਜ, ਫੇਰ ਦੇਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਜਲਦੀ ਦੱਸੋ ਕਿ ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ?

ਮਹਾਤਮਾ—ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਇਹ ਕੰਮ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਜਦ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਬਦਲਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਤੂੰ ਦੇਖੇਗਾ ਕਿ ਖਿਆਲ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਖਿਆਲ ਦੇ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਤੇਰੀ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਬਦਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੰਮ ਜੇਕਰ ਫੌਰਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਲਈ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਬਦਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਜਿਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਆਦੀ ਹੈਂ, ਉਸ ਤੋਂ ਤੈਨੂੰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਕੱਢ ਕੇ ਤੇਰੀ ਨਵੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਟਿਕਾਣਾ ਠੀਕ ਹੈ।

ਸਿੱਖ—ਮਹਾਰਾਜ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪ ਦੀ ਬਾਤ ਦਾ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਯੋਗ ਸਮਝੋ, ਉਵੇਂ ਹੀ ਸਮਝਾਵੋ ਕਿ ਮੈਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੌਣ ਹਾਂ?

ਮਹਾਤਮਾ—ਤੂੰ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸੇਵਕ ਸਿੰਘ ਹਾਂ, ਪਰ ਸੇਵਕ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਇਕ ਨਾਮ ਹੈ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੇ ਤੇਰੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਲਗਾ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਤੂੰ ਖੁਦ ਸੇਵਕ ਸਿੰਘ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ? 'ਸੇਵਕ ਸਿੰਘ' ਦੇ ਅੱਖਰ ਤੂੰ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਆਰਜ਼ੀ ਸਮੇਂ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਬੁਲਾਣ ਵਾਸਤੇ, ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੇੜਨ ਵਾਸਤੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ।

ਸਿੱਖ—ਇਹ ਤਾਂ ਗੱਲ ਠੀਕ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ 'ਸੇਵਕ ਸਿੰਘ' ਨਹੀਂ।

ਮਹਾਤਮਾ—ਫੇਰ ਤੂੰ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ। ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ 'ਸੇਵਕ ਸਿੰਘ' ਨਹੀਂ, ਉਵੇਂ ਹੀ 'ਤੇਰਾ ਪਿਤਾ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ।' ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਭੀ ਇਕ ਨਾਮ ਹੈ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਬਾਬੇ ਤੇ ਦਾਦੀ ਨੇ ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾਣ ਚਲਾਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਾ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਪਿਤਾ 'ਭਗਤ ਸਿੰਘ' ਅੱਖਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਜੋ ਅਸਲੀਅਤ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ। ਤੂੰ ਭੀ ਸੇਵਕ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਜੋ ਅਸਲੀਅਤ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ।

ਸਿੱਖ—ਜੀ ਮੈਂ ਇਥੇ ਤਕ ਸਮਝ ਗਿਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਬੜਾ ਭਾਰਾ ਭੁਲੇਖਾ ਦੂਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਅੱਗੇ ਦੱਸੋ?

ਮਹਾਤਮਾ—ਤੂੰ ਫੇਰ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ, ਸਬਜ਼ੀ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਮਕਾਨ ਹੈ, ਸਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲੋਂ ਅੱਡ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਦੀਆਂ ਅੱਗੇ ਵੰਡੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਨਖੇੜਨ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਨਾਮ 'ਸਬਜ਼ੀ ਮੰਡੀ' ਰੱਖ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ 'ਸਬਜ਼ੀ ਮੰਡੀ' ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਛੋਟਿਆਂ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੇ ਇਕ ਟੁਕੜੇ ਉਤੇ ਇੱਟਾਂ, ਪੱਥਰਾਂ, ਮਿਟੀ, ਚੂਨੇ ਦੇ ਬਣੇ ਇਕ ਮਕਾਨ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਮਕਾਨ ਆਖ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸਿਸ਼ਟੀ ਹੀ ਇਕ ਸਮੁੱਚੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੰਡੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਹੂਲੀਅਤ ਲਈ ਸਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹਿੱਸੇ ਕਰ ਕੇ, ਹਰ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਵਖਰਾ ਨਾਮ ਰੱਖ ਕੇ ਇਸੇ ਇਕ ਸਮੁੱਚੀ ਸਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਤੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਏਸ਼ੀਆ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਆ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ। ਇਹ ਸਭ ਨਾਮ 'ਪੰਜਾਬ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ, ਏਸ਼ੀਆ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਫਰਜ਼ੀ ਨਾਮ ਹਨ ਜੋ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਹੂਲੀਅਤ ਲਈ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਦਰਅਸਲ ਪੰਜਾਬ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ, ਏਸ਼ੀਆ, ਦੁਨੀਆਂ ਕੋਈ ਵੱਖ ਵਖਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਭੀ ਸਿਸ਼ਟੀ ਜਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦਾ ਇਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵੀ ਸਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਕੋਈ

ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ। ਸਾਰੀ ਸਿਸ਼ਟੀ ਇਕ ਅਖੰਡ (ਨਾ ਵੰਡੀ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ) ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਤੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਬਜ਼ੀ ਮੰਡੀ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਸਗੋਂ ਅਖੰਡ (ਵੰਡੀ ਨਾ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ) ਸਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਤੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਤੇਰੀ ਇਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਚਾਰ ਬੱਚੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਘੜੇ ਹਨ, ਕੁਦਰਤ ਅੰਦਰ ਐਸੀ ਕੋਈ ਵੰਡ ਨਹੀਂ। ਜਿਵੇਂ ਚੰਦ, ਸੂਰਜ, ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਭਾਵੇਂ ਉਪਰੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਭਾਸਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਕੋ ਅਖੰਡ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਸਭ ਦਰਖਤ, ਜਾਨਵਰ, ਪਰਿੰਦੇ ਤੇ ਇਨਸਾਨ ਭਾਵੇਂ ਉਪਰੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਅਖੰਡ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੀ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਉਪਰੋਂ ਦੇਖਿਆਂ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਖੋਜ ਕੀਤੀਆਂ ਅਸਲੀਅਤ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕੋ ਚੀਜ਼ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਖਿਲਰੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਪਾਣੀ, ਲੱਕੜ, ਲੋਹਾ ਅਤੇ ਜਾਨਵਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਕੋ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਰੂਪ ਹਨ।

ਸਿੱਖ—ਮਹਾਰਾਜ, ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੀ ਅਖੰਡ ਜਗਤ ਰਚਨਾ ਦੀਆਂ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਵੰਡੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਦੁਨੀਆਂ, ਉਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼, ਉਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਇਲਾਕਾ, ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸ਼ਹਿਰ, ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਮਹੱਲਾ, ਉਸ ਮਹੱਲੇ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਘਰ, ਕਲਪਤ ਕਰ ਲੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮਨ ਨਾਲ ਫਰਜ਼ੀ ਤੌਰ ਤੇ ਘੜ ਲੀਤਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਭ ਜੀਆ ਜੰਤ ਦੀਆਂ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਵੰਡੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਦਰਖਤ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਪੰਛੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਆਦਮੀ ਰਖ ਲੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਸਭ ਜੀਅ ਜੰਤ ਦੀਆਂ ਨਰ, ਨਾਰੀ ਦੋ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀਆਂ ਪਾ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਜਗਤ ਸਮੁੱਚੀ ਇਕੋ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਵੰਡੀਆਂ ਪਾਈਏ ਤਾਂ ਇਹ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਏਕਤਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਕੋ ਸਮੁੱਚੀ ਤੇ ਅਖੰਡ ਚੀਜ਼ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝ ਗਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਜਗਤ ਰਚਨਾ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਇਕੋ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਜਗਤ ਰਚਨਾ ਇਨਸਾਨੀ ਅੱਖ ਨੂੰ

ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋ ਭਾਸਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਤੇ ਪੁੱਛਣ ਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ? ਮੇਰਾ ਅਜੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਇਹ ਗੁੰਝਲ ਖੋਲ੍ਹੋ?

ਮਹਾਤਮਾ—ਜੇ ਕੁਝ ਅੱਜ ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੋਈ, ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਬਾਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈ ਕੇ ਤੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀ ਕਿ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਤੇਰੀ ਵਿਚਾਰ ਤੈਨੂੰ ਪੁਚਾਵੇ ਉਹ ਨਤੀਜਾ ਮੈਨੂੰ ਆ ਕੇ ਦੱਸੀ, ਫਿਰ ਅੱਗੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸਿੱਖ ਮਹਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਘਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਨਾਲ ਹੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਵਿਚਾਰਨ।

ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਸਿੱਖ ਫੇਰ ਮਹਾਤਮਾ ਪਾਸ ਆਇਆ ਅਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ— ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸੇ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪੁਜਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹਾਂ।

ਮਹਾਤਮਾ—ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂੰ 'ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ ਅਤੇ 'ਸੇਵਕ ਸਿੰਘ' ਵੀ ਨਹੀਂ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਵੀ ਤਾਂ ਇਕ ਹਸਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਰੱਖ ਦਿਤਾ ਸੀ।

ਸਿੱਖ—ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੈਂ ਇਕ ਸਰੀਰ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬੁਲਾਣ ਲਈ ਸੇਵਕ ਸਿੰਘ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਮਹਾਤਮਾ—ਤੂੰ ਸਰੀਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਦਾ ਫਿਰਦਾ, ਬੈਠਦਾ ਉਠਦਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਆਪ ਸਰੀਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ?

ਸਿੱਖ—ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਮਨ ਤੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਤਰੰਗਾਂ, ਬੁਰੇ ਭਲੇ ਖਿਆਲ, ਸੰਕਲਪ ਵਿਕਲਪ ਆਦਿ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਮੈਂ ਮਨ ਜਾਂ ਮਨ-ਤਰੰਗਾਂ ਹਾਂ।

ਮਹਾਤਮਾ—ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰੀਰ ਤੇਰਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਜਾਂ ਮਨ ਤਰੰਗਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਹਨ, ਤੂੰ ਮਨ ਜਾਂ ਮਨ ਤਰੰਗਾਂ ਨਹੀਂ।

ਸਿੱਖ—ਮਹਾਰਾਜ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਸਮਝਾਵੋ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਸੇਵਕ ਸਿੰਘ ਵੀ

ਨਹੀਂ ਸਰੀਰ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਮਨ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ?

ਮਹਾਤਮਾ—ਤੂੰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ, ਮਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਅਸਚਰਜ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਨਾਮ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਨਾਮ 'ਆਤਮਾ' ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ।

ਸਿੱਖ—ਮਹਾਰਾਜ ਇਹ ਖੋਲ੍ਹੋ ਕੇ ਸਮਝਾਵੋ ਕਿ 'ਆਤਮਾ' ਤੋਂ ਆਪ ਦੀ ਕੀ ਮੁਰਾਦ ਹੈ? ਆਤਮਾ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?

ਮਹਾਤਮਾ—'ਆਤਮਾ' ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਮਨ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਤੇਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਹਸਤੀ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਆਪਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖ—ਮਹਾਰਾਜ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਜਿਥੇ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ, ਮੇਰਾ ਮਨ ਨਹੀਂ, ਉਥੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਹੀ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਹੈ।

ਮਹਾਤਮਾ—ਉਥੇ ਜੇਕਰ ਕੁਝ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕੌਣ ਆਖੇ ਕਿ ਉਥੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਹੀ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ, ਮਨ ਅਤੇ ਮਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨਹੀਂ, ਉਥੇ 'ਤੂੰ' ਤੇ 'ਤੇਰੀ ਅਸਲੀਅਤ' ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਜੋ ਆਖ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ।

ਸਿੱਖ—ਮਹਾਰਾਜ, ਹੋਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾਵੋ।

ਮਹਾਤਮਾ—ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਜੋ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਤੂੰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ। ਸਰੀਰ ਜੜ੍ਹ (lifeless) ਵਸਤੂ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਹਰਕਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਚਲਾਣ ਵਾਲਾ, ਤੂੰ ਤੇ ਤੇਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਮਨ ਜਾਂ ਤੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵੀ ਤੂੰ ਜਾਂ ਤੇਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨਹੀਂ। ਮਨ, ਬੁੱਧ, ਸੁਰਤ, ਮਤ ਜੋ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਭਾਸਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਭ ਤੇਰੀ 'ਅਸਲੀਅਤ' ਵਿਚੋਂ ਉਪਜੇ ਹਨ, 'ਅਸਲੀਅਤ' ਨਹੀਂ। ਜਿਥੇ ਸਰੀਰ, ਮਨ, ਬੁੱਧ, ਸੁਰਤ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਥੇ ਵੀ ਤੂੰ ਤੇ ਤੇਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ। ਜਿਵੇਂ ਪੈਰ ਉਤੇ ਜੁਰਾਬ ਤੇ ਜੁਰਾਬ ਉਤੇ ਬੂਟ ਪਾ ਲਈਏ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਪੈਰ ਹਿਲਾਣ ਨਾਲ ਜੁਰਾਬ ਤੇ ਬੂਟ ਵੀ ਹਿਲਦੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਤਮਾ ਉਤੇ, ਮਨ, ਬੁਧ, ਖਿਆਲ ਆਦਿ ਦਾ ਗਿਲਾਫ ਜਾਂ ਜੁਰਾਬਾਂ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨ, ਬੁਧ ਉਤੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਬੂਟ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਦ ਅੰਦਰੋਂ ਆਤਮਾ ਚਾਹੇ, ਮਨ, ਬੁੱਧ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਇਦਰੇ ਹਰਕਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਰਕਤ ਵਿਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਸਰੀ ਹਿਲਦਾ-ਜੁਲਦਾ, ਦੌੜਦਾ-ਭਜਦਾ. ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਅੰਦਰੋਂ ਉਸ ਦੀ 'ਅਸਲੀਅਤ' ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹਰਕਤ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਿੱਖ-ਮੇਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਕੀ ਨਾਮ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ?

ਮਹਾਤਮਾ-ਮੌਜੂਦਾ ਸਾਇੰਸਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੱਭੀਆਂ ਹਨ, ਇਕ ਪਦਾਰਥ (matter) ਦੂਜੇ ਸ਼ਕਤੀ (energy) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਜਗਤ ਰਚਨਾ ਪਦਾਰਥ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਐਪਰ ਸ਼ਕਤੀ ਇਕ ਅੰਧੀ (blind) ਤਾਕਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਕਲ, ਦਿਮਾਗ ਅਤੇ ਚੇਤਨਤਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਾਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਚੇਤਨਾ, ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਸੋਚ ਵਾਲੀ ਮਹਾਂਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਪੂਰਬ ਦੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮੂਲ, ਇਸ ਮਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਆਖਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਬਾਹਰੋਂ ਸ਼ਕਲ ਵਜ੍ਹਾ (ਆਕਾਰ) ਹੈ, ਉਥੇ ਉਸ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਅਸਲੀਅਤ (ਨਿਰਆਕਾਰ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ) ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਐ ਗੁਰਸਿੱਖ, ਤੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਸਰੀਰ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਅਸਲੀਅਤ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਂ, ਮਨ, ਬੁੱਧ, ਮੱਤ ਆਦਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪਰੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਆਤਮਾ ਹੈ। ਮੌਤ ਵੇਲੇ ਵੀ ਜਦ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਤੂੰ ਤੇ ਤੇਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ।

ਸਿੱਖ-ਮਹਾਤਮਾ, ਮੇਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਦਾ ਤੇ ਮੇਰਾ ਕੀ ਸਬੰਧ ਹੈ? ਉਹ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਕੀ ਹਾਂ?

ਮਹਾਤਮਾ-ਤੇਰੀ 'ਅਸਲੀਅਤ' ਇਕ ਸਾਗਰ ਹੈ ਅਤੇ ਤੂੰ ਉਸ ਸਾਗਰ ਦੀ ਇਕ ਲਹਿਰ ਜਾਂ ਬੁਲਬੁਲਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਬੁਲਬੁਲੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਾਗਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੀ 'ਅਸਲੀਅਤ' ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਕੋਈ ਜੁਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਅਸਲੀਅਤ 'ਪਰਮ-ਆਤਮਾ' ਵਿਚੋਂ ਉਤਰ ਕੇ, ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ ਜਗਤ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਕੇ ਮੁੜ ਅਸਲੀਅਤ ਜਾਂ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜਿ ਮਿਲਾਏ

ਜਿਉ ਜਲੁ ਜਲਹਿ ਸਮਾਵੈ॥

ਅੰਕ - 1191

ਸਿੱਖ-ਮਹਾਤਮਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰੀ 'ਅਸਲੀਅਤ' ਜਾਂ 'ਪਰਮ-ਆਤਮਾ' ਦਾ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਉਪਜਨ ਤੇ ਨਿਪਜਨ ਵੇਲੇ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੋਇਆ। ਜਦ ਮੈਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰਾ ਤੇ ਮੇਰੀ 'ਅਸਲੀਅਤ' ਜਾਂ ਪਰਮ ਆਤਮਾ ਦਾ ਕੀ ਸਬੰਧ ਹੋਇਆ?

ਮਹਾਤਮਾ- 'ਤੂੰ ਹੈਂ ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣੀ ਅਸਲੀਅਤ, ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਸਦਾ ਹੀ ਉਸੇ ਵਰਗਾ, ਪਰ ਜਦ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇਹ ਸਬੰਧ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਤੋਂ ਅਲਹਿਦਾ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੇਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਅਲਹਿਦਾ ਤੇ ਛੋਟੀ ਚੀਜ਼ ਸਮਝਣਾ ਹੀ ਤੇਰੇ ਅਨੇਕ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਰੀਰ, ਸੇਵਕ ਸਿੰਘ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਿਤਾ, ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਆਦਮੀ ਜਾਂ ਜੀਵ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਇਹ ਤੇਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹਾਸਲ ਕਰ ਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖ-ਜਦ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ?

ਮਹਾਤਮਾ-ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸਿਫਤਾਂ ਤੇਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਹਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਡ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਸਭ ਸਿਫਤਾਂ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਹੋ ਕੁਝ ਹੈ, ਜੋ ਤੇਰੀ 'ਅਸਲੀਅਤ' ਜਾਂ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ, ਓਡਾ ਵੱਡਾ, ਓਡਾ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ, ਓਡਾ ਸੁਖੀ ਤੇ ਨਿਰਭੈ।

ਤਦ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਇਹ ਵਾਕ ਉਚਾਰੇ -

ਨਾ ਓਹੁ ਸਰਤਾ ਨਾ ਹਮ ਭਰਿਆ॥

ਨਾ ਓਹੁ ਬਿਨਸੈ ਨਾ ਹਮ ਕੜਿਆ॥

ਨਾ ਉਹ ਨਿਰਧਨ ਨਾ ਹਮ ਭੁਖੇ॥

ਨਾ ਉਸ ਦੂਖ ਨ ਹਮ ਕਉ ਦੂਖੇ॥

ਅਵਰੁ ਨ ਕਉ ਮਾਰਨਵਾਰਾ॥

ਜੀਅਉ ਹਮਾਰਾ ਜੀਉ ਦੇਨਹਾਰਾ॥ ੩੮੭ ॥

ਨਾ ਉਸੁ ਬੰਧਨ ਨਾ ਹਮ ਬਾਧੇ॥

ਨਾ ਉਸੁ ਪੰਧਾ ਨਾ ਹਮ ਧਾਧੇ॥

ਨਾ ਉਸੁ ਮੈਲੁ ਨ ਹਮ ਕਉ ਮੈਲਾ॥

ਉਸੁ ਅਨੰਦੁ ਤ ਹਮ ਸਦ ਕੇਲਾ॥

ਨਾ ਉਸੁ ਸੋਚੁ ਨ ਹਮ ਕਉ ਸੋਚਾ॥

ਨਾ ਉਸੁ ਲੇਪੁ ਨ ਹਮ ਕਉ ਪੋਚਾ॥

ਨਾ ਉਸੁ ਭੁਖ ਨ ਹਮ ਕਉ ਤ੍ਰਿਸਨਾ॥

ਜਾ ਉਹੁ ਨਿਰਮਲੁ ਤਾਂ ਹਮ ਜਚਨਾ॥

ਅੰਕ - 390

ਸਿੱਖ-ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਅਸਲੀਅਤ ਜਾਂ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਵਰਗਾ ਹੀ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਦਾ ਸ਼ਰੀਕ ਹੋਇਆ?

ਮਹਾਤਮਾ-ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸ਼ਰੀਕ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ, ਕਿ ਉਹ ਤੇਰਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਬੁਲਬੁਲੇ ਜਾਂ ਤਰੰਗ ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਉਤੇ ਵੀ ਸਾਗਰ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਤੂੰ ਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇਂ, ਉਦੋਂ ਵੀ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਐਸਾ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਤੂੰ ਹੋਵੇਂ ਤੇ ਉਹ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੇਰਾ ਹੋਣਾ ਉਸ ਦੇ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹੋਣ ਦੀ ਦਲੀਲ ਜਾਂ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਤੂੰ ਉਸ ਦਾ ਸ਼ਰੀਕ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ।

ਸਿੱਖ-ਜਦ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੈਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਹੋਇਆ, ਉਹੋ ਉਹ ਹੈ?

ਮਹਾਤਮਾ-ਠੀਕ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ।

ਹਮ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਏਕੈ ਓਹੀ॥

ਆਗੈ ਪਾਛੈ ਏਕੈ ਸੋਈ॥

ਅੰਕ - 391

ਸਿੱਖ-ਮਹਾਤਮਾ, ਕੀ ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ? ਕੀ ਮੈਂ ਸਿਫਰ ਹਾਂ? ਮਹਾਤਮਾ ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਆਖ ਦਿਤਾ?

ਮਹਾਤਮਾ-ਮੇਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਵਿਚਾਰ, ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਤੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਤੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ, ਤੂੰ ਤੇ ਉਹ ਇਕ ਹੋ।

ਸਿੱਖ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉਤੇ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਅਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਵਾਪਸ ਮੁੜਿਆ -

ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਖੋਏ ਭ੍ਰਮ ਭੰਗਾ॥

ਹਮ ਓਇ ਮਿਲਿ ਹੋਏ ਇਕ ਰੰਗਾ॥

ਅੰਕ - 391

[Faded text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

ਸਦੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਵੀ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਦੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਜ਼ਹਿਮਤ ਕਿ ਰਹਿਮਤ

ਮਈ 1945 ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਫੇਰੀ ਮਗਰੋਂ ਜਦ ਮੈਂ ਕਲਕੱਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਨੀਂਦਰ ਆਉਣੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਜਾਗਣ ਮਗਰੋਂ ਕੇਵਲ ਸਵੇਰੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਦੇ ਲਗਭੱਗ ਦੋ ਘੰਟਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਮੇਰੀ ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ਅੱਖ ਲਗਦੀ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਚਲਿਆ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿਹਤ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਪੰਜ ਛੇ ਘੰਟੇ ਸੌਣਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਜਦ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਨੀਂਦਰ ਨਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਆ ਕੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

ਜਦ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ ਆਵੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਦਰੁਸਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ 90 ਫੀ ਸਦੀ ਤਕਲੀਫਾਂ (ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਕ) ਕੇਵਲ ਆਤਮਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਐਪਰ ਅਜੇ ਤਕ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉਣਤਾਈਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀਆਂ ਕਰੀਬਨ 10 ਫੀ ਸਦੀ ਤਕਲੀਫਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਆਤਮਕ ਇਲਾਜ ਨਾਲ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅਵਲ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਤਮਕ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਦੂਸਰੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਜਾਂ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਗਰ ਇਹ ਵੀ ਕਾਰਗਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਅਤੇ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਜਦ ਮੈਨੂੰ ਨੀਂਦਰ ਨਾ ਆਉਣ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਤੇ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲੇ ਮੈਂ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਬਗੈਰ ਦਵਾਈ ਜਾਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਕੇਵਲ ਆਤਮਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰਾਂ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ

ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ, ਸਿਮਰਨ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ, ਚੰਗੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਟੋਹਿਲ ਟੋਹਿਲ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮੇਰੀ ਕਰੀਬਨ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਬੀਤ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਵਜੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ ਅੱਖ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਬੜੇ ਉਚੇ ਆਤਮਕ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਥੇ ਸਰੀਰ ਭਾਸਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਾਂ ਸੁਫਨੇ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਾਂਗਰ ਅਤਿ ਹਲਕਾ ਤੇ ਸੁਖਸ਼ਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚੋਂ ਅਨੰਦ ਦਾ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਹੜ੍ਹ ਵਗਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਮਹਾਂ-ਰਸ ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਮਾਣਦਾ ਬੇਸੁਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖਦਾ ਪਰਤੀਤ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੇਰੇ ਪਰਚਾਰ ਹਿਤ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਕੀਤੀ ਨਿਰਮਾਣ ਸੇਵਾ ਦਾ ਇਹ ਤੈਨੂੰ ਫਲ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਨੀਂਦਰ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਨੀਂਦਰ ਨਾ ਆਉਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਕੋਈ ਦੋ ਢਾਈ ਮਹੀਨੇ ਤਕ ਰਹੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਵਜ਼ਨ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਹੇ। ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਕਤੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਡਰ ਆਉਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਸੀ ਮੈਂ ਗੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ (Unnatural) ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਲਗ ਗਿਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਖਿਆਲ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਘਬਰਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਘਬਰਾਹਟ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅੰਦਰ ਮੈਂ ਦੋ ਗੁਰਮੁਖਾਂ (ਆਤਮ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਮਾਹਿਰਾਂ) ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲੀਤੀ। ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕ ਸਿੱਖ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਰੂਪ (Image of God) ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੌਂਦੇ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਭੀ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (God rests in action) ਇਸ ਲਈ ਉਹਦੇ ਸਰੂਪ (ਆਤਮ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ) ਨੂੰ ਸਿਹਤ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਵੇਂ। ਸੌਣ ਦਾ ਸਾਡੀ ਸਿਹਤ

ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ। ਸੋਣਾ ਇਕ ਆਦਤ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਜਿਤਨਾ ਚਾਹੋ ਵਧਾ ਘਟਾ ਲਵੋ। ਇਸ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਮਿਤਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਧਰਵਾਸ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਆਪਣੇ ਬਣਾਏ ਪਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਜਦ ਘਰ ਦੇ ਅਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕੀ ਸੌ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਕਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਖੂਬ ਸੌਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਉਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੌ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਇਕ ਬੇਚੈਨੀ ਜਿਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਜਦ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਅਵਸਥਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸਰਦਾਰ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕਲਕੱਤੇ ਆ ਕੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਰਹਿਣਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਉਹ ਕਲਕੱਤੇ ਆਏ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਖਣ ਲੱਗੇ, ਅਸੀਂ ਵੀ ਤੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੌਣਿਆ ਕਰਾਂਗੇ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੌਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਬੈਠ ਕੇ ਭਜਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਮੈਂ ਵਿਚੋਂ ਤੇ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜਾਗਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਹੋਰ ਮਿੱਤਰ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੱਤਰ ਸਾਲ ਦੇ ਲੱਗਭੱਗ ਉਮਰ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰ ਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਵੀ ਸੌਣ ਵਾਸਤੇ ਆਖਾਂ, ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਹੱਸ ਕੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬਚਨ ਆਖਣ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਚਲ ਕੇ ਸੌਣ ਨਹੀਂ ਆਇਆ—ਸਗੋਂ ਤੈਨੂੰ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਉਤੇ ਦੱਸਣ ਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਸੌਣਾ ਸਿਹਤ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕੇਵਲ ਆਦਤ ਹੈ। ਘੱਟ ਸੌਣ ਦੀ ਆਦਤ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੂਲ ਪਛਾਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ ਆਪਣਾ ਮੂਲ ਪਛਾਣੁ ॥ ਅੰਕ - 441

ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਸੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਗੁਰਮੁਖ ਘਟ ਸੌਂ ਕੇ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਖਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਰਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਸ ਬਿਰਧ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਘਟ ਸੌਂਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਅਸਚਰਜਤਾ ਭਰੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੁੰਦੀ। ਇਕ ਦੋ ਵਾਰੀ ਮੇਰੇ ਬਹੁਤ ਆਖਣ ਉਤੇ ਇਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ, ਅੱਛਾ ਜਦ ਤੂੰ ਸੌਂ ਜਾਵੇਂਗਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਵਾਂਗੇ।

ਇਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਆਤਮਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਮੈਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦੇਂਦੇ ਅਰ ਹੌਸਲਾ

ਵਧਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ -

In sleep, cause and effect are mere illusions. They seem to be something, but are not. Oblivion and dreams, not realities, come with sleep.

God is spirit and man is His image and likeness. Therefore man is spiritual and not material.

Better the suffering which awakens mortals mind from its fleshly dream than the false pleasure which tend to as perpetuate this dream.

The consciousness of Truth rests us more than hours of repose in unconciousness.

ਭਿੰਨੀ ਰੈਨੜੀਐ ਚਮਕਨਿ ਤਾਰੇ ॥

ਜਾਗਹਿ ਸੰਤ ਜਨਾ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ ॥

ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ ਸਦਾ ਜਾਗਹਿ ਨਾਮੁ ਸਿਮਰਹਿ ਅਨਦਿਨੋ ॥

ਚਰਣ ਕਮਲ ਧਿਆਨੁ ਹਿਰਦੈ ਪ੍ਰਭ ਬਿਸਰੁ ਨਾਹੀ ਇਕੁ ਖਿਨੋ ॥

ਤਜਿ ਮਾਨੁ ਮੋਹੁ ਬਿਕਾਰੁ ਮਨ ਕਾ ਕਲਮਲਾ ਦੁਖ ਜਾਰੇ ॥

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਸਦਾ ਜਾਗਹਿ ਹਰਿ ਦਾਸ ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ ॥

ਅੰਕ-459

ਰੈਣਿ ਦਿਨਸੁ ਕਰ ਜੋੜਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਈਐ ॥

ਅੰਕ - 398

ਜੇਤੇ ਸਾਸ ਗ੍ਰਾਸ ਮਨੁ ਲੇਤਾ ਤੇਤੇ ਗੀ ਗੁਨ ਗਾਈਐ ॥

ਅੰਕ - 213

ਉਠਤ ਬੈਠਤ ਸੋਵਤ ਜਾਗਤ ਇਹੁ ਮਨੁ ਤੁਝਹਿ ਚਿਤਾਰੈ ॥

ਅੰਕ - 821

ਇਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਲਕੱਤੇ ਦੇ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਡਾਕਟਰ ਪਾਸ ਵੀ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਹਕੀਕਤ ਦੱਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਨੁਸਖਾ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਨੀਂਦਰ ਦੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦੇਣ ਨਾਲ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਨੁਸਖਾ ਨੀਂਦਰ ਲਿਆਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਮੇਹਦੇ ਨੂੰ ਅਤੇ ਪੇਟ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ ਲੰਬੀ ਸੈਰ ਕਰੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਆਨੇ (ਚੌਥਾ ਹਿੱਸਾ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਹੋ

ਜਾਵੇਗਾ। ਐਪਰ ਬਾਕੀ ਬਾਹਾਂ ਆਨੇ (ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ) ਫਾਇਦਾ ਤੁਹਾਡਾ
ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ
ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕ ਆਦਮੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੋ ਢਾਈ
ਘੰਟੇ ਤੋਂ ਵਧ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਈ।

ਸੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਬੋਵਾਲ ਵਾਲੇ ਕਲਕੱਤੇ ਆਏ ਤਾਂ
ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਨੀਂਦਰ ਦੇ ਨਾਂਹ ਆਉਣ ਦੀ ਜਦ ਗੱਲ
ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਕਰੀਬਨ ਛੇ ਮਹੀਨੇ
ਨੀਂਦਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ। ਐਵੇਂ ਘੰਟਾ ਦੇ ਘੰਟੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਮਸਾਂ ਅੱਖ
ਲਗਦੀ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ
ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਏ ਇਨਾਮ ਉਸ ਆਦਮੀ ਲਈ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ
ਜਿਹੜਾ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਆ ਕੇ ਸੁਤਿਆਂ ਪਕੜ ਲਵੇ।

ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ 1947 ਵਿਚ ਕਰਨਲ ਵਾਸਦੇਵ ਜੀ ਪੋਸਟਲ
ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਬੜੇ ਅਫਸਰ ਸਨ। ਆਪ ਬੜੇ ਗੁਰਮੁਖ ਤੇ ਨਾਮ
ਅਭਿਆਸੀ ਸਨ। ਆਪ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼
ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਖੁਦ
ਬਹੁਤ ਘਟ ਸੌਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦਸਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਨੀਂਦਰ ਨੂੰ
ਜਿੱਤਣ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਮਕਾਨ ਦੀ ਉਤਲੀ ਛੱਤ ਦੀ
ਤਪੀ ਹੋਈ ਰੌਸ ਉਤੇ ਰਾਤ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਇਹ ਵੀ ਦਸਦੇ
ਸਨ ਕਿ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਵੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੌਂਦੇ ਸਨ
ਅਤੇ ਨੀਂਦਰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਵੀ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਗਰਮ ਤਪਦੀ
ਜਗ੍ਹਾ ਉਤੇ ਰਾਤਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਮੈਨੂੰ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਫੇਰ ਕਾਫੀ ਨੀਂਦਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰਾ ਨੀਂਦਰ
ਸਬੰਧੀ ਨਿਸਚਾ ਬਿਲਕੁਲ ਬਦਲ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਹਤ
ਵਾਸਤੇ ਹੁਣ ਉਤਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ, ਜਿਤਨਾ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ
ਖਿਆਲ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਮਿੱਤਰ

(੧੯੩੫ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ)

ਜਦ ਕਦੀ ਮੈਨੂੰ ਇਕਲਿਆਂ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣੀ ਬੀਤ ਚੁੱਕੀ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ
ਪਿਛਲਾ ਸਮਾਂ ਸਿਨੇਮੇ ਦੀ ਫਿਲਮ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਰਨ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਵਾਕਿਆਤ, ਗੁਜ਼ਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਸੀਨ ਬਣ ਕੇ ਅੱਖਾਂ
ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਨੱਚਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਚਪਨ ਆਪਣੇ ਭੋਲੇਪਨ,
ਬੇਫਿਕਰੀ, ਬੇਪ੍ਰਵਾਹੀ, ਬੇਗਰਜ਼ੀ, ਆਜ਼ਾਦੀ, ਨਿਰਲੋਪਤਾ ਸਮੇਤ ਹੂ-
ਬ-ਹੂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆ ਖਲ੍ਹਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਝਮੇਲਿਆਂ ਤੋਂ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ, ਫਰਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬੋਝ ਤੋਂ, ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਕੌਰੋਪਨ
ਤੋਂ, ਕੁਦਰਤ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕਣ ਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਤੋਂ,
ਸਾਥ ਛੱਡ ਗਏ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਤੋਂ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਭੈਭੀਤ
ਮੌਤ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆਇਆ ਤੇ ਅਕਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨ ਫੇਰ
ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਜਾਣ ਨੂੰ ਲੋਚਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ
ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਦਾ ਜੋ ਸਭ
ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ (ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ) ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰਾ ਮਿੱਤਰ ਚੇਤੇ
ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਕ ਕਬੂਤਰ ਹੈ। ਇਸ ਕਬੂਤਰ ਦੀ ਯਾਦ ਮੈਨੂੰ
ਆਪਣੀ ਹਵੇਲੀ ਦੇ ਉਸ ਸਿਖਰਲੇ ਕੋਠੇ ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਮੈਂ
ਦਿਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਗੁੱਡੀਆਂ ਡੋਰਾਂ ਉਡਾਉਣ ਵਿਚ
ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਰੋਟੀ ਵੀ
ਏਸੇ ਕੋਠੇ ਤੇ ਹੀ ਭੇਜਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁੱਡੀਆਂ ਪਤੰਗਾਂ ਦੇ
ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਕੋਠੇ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਲਿਆ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਵਾਣੀ ਕੋਈ
ਆਸਾਨ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ। ਏਸੇ ਕੋਠੇ ਉਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਧਿਆ
ਵੇਲੇ ਇਕ ਚਿੱਟਾ ਕਬੂਤਰ ਜਿਸ ਦੇ ਪਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਹੂ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ
ਸੀ, ਆਣ ਬੈਠਾ। ਆਸਮਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਬੈਹਰੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜਖਮੀ

ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਧੜਕਦੀ ਛਾਤੀ ਅਤੇ ਕਾਹਲੇ-ਕਾਹਲੇ ਸਾਹਾਂ ਤੋਂ ਇੰਜ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਉਡਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਬੰਨੇ ਤੇ ਆ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਝਟ ਕੋਠੀ ਦੀ ਇਕ ਨੁਕਰ ਵਿਚ ਸ਼ੈਰ ਲਾ ਕੇ ਲੁਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਜਾਣ ਉਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਲਕੜੇ ਪਿਛੋਂ ਦੀ ਆਣ ਫੜਿਆ। ਉਹ ਕੈਸਾ ਅਜੀਬ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦ ਕਿ ਸਿਰਫ ਇਕ ਜ਼ਖਮੀ ਕਬੂਤਰ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ, ਅਨੰਦ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ ਉਹ ਠਾਠਾਂ ਵਜੀਆਂ ਕਿ ਹੁਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਦੀ ਪਰਛਾਵਾਂ ਵੀ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਛੋਹਦਾ। ਉਮਰ ਦੇ ਵਾਧੇ ਨੇ, ਅਕਲ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨੇ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਨੇ, ਦੂਰ-ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਨੇ, ਮੈਥੋਂ ਮੇਰੀ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਨਾਵਾਕਫੀ ਦੇ ਅਨੰਦ ਅਤੇ ਭੋਲੇਪਨ ਦੀ ਬੇਹੱਦ ਖੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਖੋਹ ਲਿਆ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਸੌਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ? ਕਬੂਤਰ ਦਾ ਫੜਨਾ, ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਨੂੰ ਧੋ ਕੇ ਪੱਟੀ ਬੰਨ੍ਹਣੀ, ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਲਾਹੌਰ ਜਿਹੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਕਣਕ ਦਾ ਲੱਭ ਕੇ ਲਿਆਉਣਾ, ਲੈਪ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਕਬੂਤਰ ਨੂੰ ਦਾਣਾ ਖਵਾਣਾ, ਰਾਤ ਭਰ ਨੀਂਦ ਦਾ ਨਾ ਆਉਣਾ ਕਿ ਮਤੇ ਬਿੱਲੀ ਆ ਕੇ ਕਬੂਤਰ ਨੂੰ ਨਾ ਖਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜਦ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੱਚੀ ਮੁਚੀ ਫੇਰ ਉਸੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹਾਂ।

ਬੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਇਸ ਕਬੂਤਰ ਦਾ ਨਾਮ 'ਮੋਤੀ' ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਕਬੂਤਰੀ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ, ਇਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਝਾਂਜਰਾਂ ਪਾਈਆਂ ਗਈਆਂ, ਪੁਰ ਕੋਠੇ ਉਤੇ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਤਾਕੀਆਂ ਬਣਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ।

ਮੋਤੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਤਨਾ ਹਿਲਿਆ ਕਿ ਜਦ ਮੈਂ ਕੋਠੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦਾ, ਇਹ ਉਡ ਕੇ ਮੇਰੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਆਣ ਬੈਠਦਾ। ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਉਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਦਾਣਾ ਚੁਗਦਾ। ਅਗਰ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪਕੜਦਾ ਤਾਂ ਉਡਦਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਸੀ। ਮੋਤੀ ਦੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਏਸ ਪ੍ਰੇਮ ਨੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿਤੀ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਭਾਵੇਂ ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਮੋਤੀ ਇਕ ਕਬੂਤਰ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਐਸੇ ਸਾਂਝੇ ਅਤੇ ਉਚੇ ਅਸੂਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੈਹ ਵਿਚ ਛੁਪੀ ਹੋਈ ਅਸਲੀਅਤ ਇਕ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਵਕਤ ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਹਰ ਨਹੀਂ

ਮਿਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਤੀ ਨੇ ਚਿਹੜੇ ਚੜ੍ਹੀ ਨਾਮਕਾਮ। ਠਠੇ ਤਾਕਾ . ਜਿ

ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਲਕਿਨ ਮੈਂ ਜਦ ਮੋਤੀ ਨੂੰ ਚੁੰਮਦਾ ਯਾ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹਸਤੀ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ। ਸਾਇਦ ਮੈਂ ਮੋਤੀ ਨੂੰ ਅੱਜ ਤਕ ਯਾਦ ਨਾ ਰੱਖ ਸਕਦਾ, ਅਗਰ ਉਸ ਵਿਚ ਕਈ ਇਕ ਖਾਸ ਅਤੇ ਉਘੇ ਗੁਣ ਨਾ ਹੁੰਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਤੇ ਬੜਾ ਗਹਿਰਾ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਜਦ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਹੋਵਾਨਾਂ ਤੇ ਪਰਿਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਤੇ ਫਸੋਣੀਆਂ ਇਕੋ ਹੀ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਵਾਨ ਤੇ ਪਰਿਦੇ ਉਹਨਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਨਾਲੋਂ ਕੋਈ ਖਾਸ ਘਟੀਆ ਤਰੀਕੇ ਵਿਚ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਕਈ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਹੋਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਪਰਿਦਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨਾਂ ਤੋਂ ਡਾਹੜੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਬਕ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮਸਲਨ ਮੇਰਾ 'ਮੋਤੀ' ਕਬੂਤਰ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਅਜੀਬ ਆਸਾਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿਚ ਹੱਲ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਦੀ ਅਜੇ ਤਕ ਇਜ਼ਤ ਤੇ ਸਲਾਘਾ ਕਰਨੋਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ।

ਜਦ ਇਸ ਦੀ ਕਬੂਤਰੀ ਨੂੰ ਬਾਜ਼ਾਰੋਂ ਲਿਆ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਪਾਸ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਾਬਣ ਦਾ ਗਰਦਨ ਫੁਲਾ ਫੁਲਾ ਕੇ, ਗੁਟਕੂੰ ਗੁਟਕੂੰ ਕਰ ਕੇ, ਅੱਗੇ ਪਿਛੇ ਫਿਰ ਫਿਰ ਕੇ, ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਪਰਤੱਖ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਦੇਖਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਕਬੂਤਰੀ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਇਹ ਅੱਖਾਂ ਵਿਛਾਂਦਾ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਲਾਲ ਲਾਲ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਪਿੱਤਲ ਦੀਆਂ ਝਾਂਜਰਾਂ ਦੀ ਝਨਕਾਰ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪਿਯ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਬੇਖੁਦ ਹੋ ਕੇ, ਬੇਹਬਲ ਹੋ ਕੇ ਨਾਚ ਕਰਨਾ, ਇਨਸਾਨੀ ਆਸ਼ਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ 'ਮੋਤੀ' ਆਪਣੀ ਪਿਆਰੀ ਕਬੂਤਰੀ ਨੂੰ ਹਰਗਿਜ਼ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਯਾ ਆਪਣੀ ਦਾਸੀ, ਯਾ ਆਪਣੀ ਉਪਾਸ਼ਕ ਯਾ ਆਪਣੇ ਕਾਮ ਦੇ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਕਬੂਤਰੀ ਉਸ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਸੋਮਾ ਸੀ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸੀ। ਮੋਤੀ ਸਿਰਫ ਪਰੇਮੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਲਕਿ ਸੂਰਬੀਰ ਵੀ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਹ ਹੇਠਲੇ ਕੋਠੇ ਤੇ ਪਾਣੀ

ਗਈ, ਪਰ ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਕਬੂਤਰੀ ਨੂੰ ਚੁੰਮਿਆ ਤੇ ਚੁੰਮਿਆ

ਪੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਕਬੂਤਰੀ ਸਿਖਰ ਕੋਠੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਾਂ ਨੂੰ ਚੁੰਜਾਂ ਨਾਲ ਸਵਾਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮਹੱਲੇ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਕਬੂਤਰ ਮੌਤੀ ਦੀ ਕਬੂਤਰੀ ਨੂੰ ਇਕੱਲਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹਦੇ ਉਦਾਲੇ ਆ ਗੁਟਕਣ ਲੱਗਾ। ਕਬੂਤਰੀ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਇਕੱਲੀ ਕੀ ਕਰੇ? ਇਕ ਬੇਨੇ ਤੋਂ ਉਡ ਕੇ ਵਿਚਾਰੀ ਦੂਜੇ ਤੇ ਬਹਿੰਦੀ, ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਉਡ ਤੀਜੇ ਤੇ ਜਾਂਦੀ, ਲਾਚਾਰ ਉਹ ਉਡ ਕੇ ਹੇਠਲੇ ਕੋਠੇ ਤੇ, ਜਿਥੇ ਮੌਤੀ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰ ਖੋਲ੍ਹੀ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਲੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਧੁੱਪ ਸੇਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ, ਪਰ ਉਹ ਬਦਮਾਸ਼ ਕਬੂਤਰ ਐਵੇਂ ਕਿਥੇ ਟਲਦਾ ਸੀ। ਮਗਰ ਹੀ ਹੇਠਲੇ ਕੋਠੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ, ਮੌਤੀ ਤੇ ਉਹ ਮੁਹੱਲੇ ਦਾ ਕਬੂਤਰ ਸਕਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਬਮਗੁਬਾ ਹੋਏ ਦੂਰੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਇਕ ਹੀ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਤਿੰਨਾਂ ਚੋਹਾਂ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਹੀ ਮੌਤੀ ਨੇ ਪਰ ਤੇ ਚੁੰਜਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਹਰਾ ਦਿਤਾ। ਜਦ ਉਹ ਕਬੂਤਰ ਭਾਂਜ ਖਾ ਕੇ ਨਸਿਆ ਤਾਂ ਮੌਤੀ ਨੇ ਬਰਾਬਰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਤਕ ਉਸ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਪੰਜ ਸੱਤ ਗਲੂਣੇ ਦੇ ਕੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ। ਕੀ ਮਜ਼ਾਲ ਸੀ ਮਹੱਲੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਰਾਖਵੇਂ ਯਾ ਜੰਗਲੀ ਕਬੂਤਰ ਦੀ ਕਿ ਮੌਤੀ ਦੀ ਕਬੂਤਰੀ ਵਲ ਅੱਖ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤੱਕੇ। ਮੌਤੀ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਸਾਰੇ ਕਬੂਤਰ ਮੰਨਦੇ ਸਨ।

ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ, ਜਦ ਮੌਤੀ ਆਪਣੀ ਚੁੰਜ ਵਿਚ ਤੀਲੇ ਬਾਹਰੋਂ ਲਿਆਉਂਦਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਤਾਕੀ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਫਿਰ ਉਡ ਜਾਂਦਾ ਵੇਖਿਆ। ਪਰ ਪੰਜ ਛਿਆਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਕਬੂਤਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਂਹਲੂਣੇ ਵਿਚ ਹੀ ਵੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਕਿਤੇ ਬੀਮਾਰ ਨਾ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ। ਜਦ ਤੀਲਿਆਂ ਦੇ ਢੇਰ ਤੋਂ ਮੌਤੀ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਦੋ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਦੁੱਧ ਵਰਗੇ ਆਂਡੇ ਪਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਕੋਠੇ ਉਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਕੁਦਦਾ ਤੇ ਗੋੜੇ ਲਾਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੌਤੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਬੂਤਰੀ ਵਲ ਇੰਜ ਤਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਚੋਰੀ ਫੜ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਹੈਰਾਨੀ ਭਰਿਆ ਅਚੰਭਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹਾਂਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਅਤੇ ਸਮਝ ਵਾਲੀ ਹਸਤੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਉਦੋਂ ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜੀਬ ਸੁਕਰੀਏ ਦੀ ਤਰੰਗ ਉਠੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ

ਅਣਡਿੱਠ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਅਣਡਿੱਠ ਹਸਤੀ ਵਲ ਉਹ ਤਰੰਗ ਟੁਰ ਗਈ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕੁਝ ਇੰਜ ਸੀ — ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤੇ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਮੌਤੀ ਨੂੰ ਦੋ ਅੰਡੇ ਭੇਜੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰ ਕੇ ਮੇਰੀ ਖੇਡ ਬਣੀ ਰਹੂ, ਸਗੋਂ ਦਿਨ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਫੁਲਦੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਅੰਡੇ ਸਹਿਣ ਵਿਚ ਮੌਤੀ ਦਾ ਆਪਣੀ ਕਬੂਤਰੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ, ਬੱਚੇ ਨਿਕਲਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਸ਼ ਵਿਚ ਕਬੂਤਰੀ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਭਾਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਕੂਲ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵਧ ਅਸਰ ਰਖਦਾ ਸੀ। ਮੀਂਹ ਜਾਵੇ ਹਨ੍ਹੇਰੀ, ਹਵਾ ਭਾਵੇਂ ਝੱਖੜ ਸਰਦੀ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਗਰਮੀ, ਮੌਤੀ ਦੀ ਛਾਤੀ ਤਈ ਹੋਈ, ਗਰਦਨ ਸਿੱਧੀ ਅਤੇ ਸਿਰ ਉਚਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਔਂਦਾ ਸੀ। ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਗੁਟਰ ਘੂੰ ਗੁਟਰ ਘੂੰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਬੂਤਰੀ ਦੇ ਗੀਝਾਣ ਲਈ ਪੈਲਾਂ ਵੀ ਪਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਵਸੋਂ ਭਾਵੇਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਸਮਾਨ ਤੇ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਐਸੀ ਉਚੀ ਉਡਾਰੀ ਲਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਨੀਲੇ ਆਸਮਾਨ ਤੇ ਬੜੀ ਨੀਝ ਲਾ ਕੇ ਵੇਖਣ ਉਤੇ ਹੀ ਇਕ ਰਾਈ ਦੇ ਦਾਣੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਸਦਾ।

ਜਿਸ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਮੌਤੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਰਸ਼ਕ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਨਿਗਲ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਨਵੇਂ ਨਿਕਲੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਚੁੰਜ ਵਿਚ ਚੁੰਜ ਪਾ ਕੇ ਇਹ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਦਾਣੇ ਕੱਢ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬਿੱਲੀ ਨੇ ਪਰਿਉਂ ਦੀ ਆ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਝਪਟਾ ਮਾਰਿਆ। ਉਹ ਚਿੜੀ-ਬਾਜ਼ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਐਨ ਨਜ਼ਾਰਾ ਸੀ। ਬਿੱਲੀ ਦੀ ਇਹ ਮਰਜ਼ੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕਬੂਤਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਜਾਵੇ। ਬਿੱਲੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਵੀ ਮੌਤੀ ਦਾ ਅਣਖ ਨਾ ਦਬੀ, ਫਰਜ਼ ਨਾ ਭੁੱਲਿਆ, ਐਸੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਫੜਫੜਾਇਆ ਕਿ ਲਾਚਾਰ ਬਿੱਲੀ ਨੂੰ ਮੌਤੀ ਦਾ ਬੱਚਾ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ। ਮੌਤੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬਿੱਲੀ ਨਸ ਗਈ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਹਮਸਾਏ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਲਲਕਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ

ਇਸ ਨੇ ਮੋਤੀ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਕੋਠੇ ਤੇ ਜਾ ਸੁੱਟਿਆ ਤੇ ਆਪ ਨਸ ਗਈ। ਪਰ ਅਫਸੋਸ! ਮੋਤੀ ਦੇ ਜਿਸਮ ਵਿਚ ਬਿੱਲੀ ਦੇ ਦੰਦ ਦੂਰ ਤਕ ਖੁਭ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਲਹੂ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ, ਉਸ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਬੂਤਰੀ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਲਿਟਾ ਦਿਤਾ। ਮੋਤੀ ਦੀਆਂ ਅਧਮੀਟੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਰੁਖਸਤ ਮੰਗ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਦਾ ਉਹਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਮੌਤ ਤੋਂ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਰੋਜ਼ ਆਸਮਾਨ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਗੌੜੇ ਲਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨਿਰਲੇਪ ਅਤੇ ਅਡੋਲ ਕਿਸੇ ਆਸਮਾਨ ਵਲ ਮਲਕੜੇ ਦੀ ਉਡ ਗਈ। ਮੈਂ ਬੜੀ ਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਕਬੂਤਰ ਸੀ, ਪੰਛੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬੇਸ਼ੱਚ ਸੀ, ਬੇਅਕਲ ਸੀ, ਅਗਿਆਨ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਤੇ ਮੇਰਾ ਕੀ ਸਬੰਧ ਸੀ? ਪਰ ਮੇਰੀ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਅਜੇ ਤਕ ਉਸ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਮਿਤਰ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਣ ਵਿਚ ਉਕਾ ਹੀ ਨਾਕਾਮ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਦ ਤਕ ਮੈਂ ਵੇਹਲਾ ਬਹਿ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪਿਛਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦਾ ਰਹਾਂਗਾ, ਮੋਤੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਯਾਦ ਚੇਤੇ ਆ ਕੇ ਬਿਹਬਲ ਕਰਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਮੋਤੀ ਪਿਛੋਂ ਮੈਂ ਸਭ ਪੰਛੀਆਂ ਤੇ ਹੋਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲਗ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਉਹੀ ਝਲਕ ਦਿਸਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਮੋਤੀ ਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਕਦੀ ਦਿਸਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਰਾਜਾ ਸੁਰਗ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ

(ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਯੋਗ ਵਿਚੋਂ ਉਲਥਾ)

ਕਰਾਂਤ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੁਰਗ ਬੜਾ ਧਨਵਾਨ, ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਮਹਲ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਵਿਚਾਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹੋਂ! ਮੈਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁਖ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਤੇ ਬਿਨਾਂ ਰਾਜ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ? ਦੋਹਾਂ ਬਾਤਾਂ ਵਿਚ ਕਸ਼ਟ ਹੈ।

ਰਾਜਾ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਮਗਨ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਪਾਂਡੂ ਮੁਨੀ ਆਏ। ਰਾਜਾ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰ ਕੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਮੇਰਾ ਇਕ ਸੰਸਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਵਿਰਤ ਕਰੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾ ਹੀ ਦੁਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਹੇ ਮੁਨੀ! ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਜਦ ਉਹ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤਦਾ ਤੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਤਰਸ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਦੁਖ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਉਪਾਓ ਦੱਸੋ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸਮ ਜਾਂ ਅਡੋਲ ਹੋ ਜਾਵਾਂ, ਦੁਖ ਸੁਖ ਵਿਚ ਇਕ ਰਸ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਾਂ।

ਪਾਂਡੂ ਮੁਨੀ ਬੋਲੇ, ਹੇ ਰਾਜਾ! ਏਹ ਤਾਂ ਬੜਾ ਆਸਾਨ ਕੰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਸਭ ਉਪਾਧੀ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਦ ਅਡੋਲਤਾ ਜਾਂ ਸਹਿਜ ਦਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਾਜਾ, ਤੂੰ ਸੋਚ ਕਿ ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ? ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਕੀ ਹਨ? ਜਨਮ ਮਰਨ ਕਿਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ? ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਜਦ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਜਾਂ ਨਿਜ ਘਰ ਵਿਚ ਟਿਕ ਜਾਵੇਂਗਾ ਤਦ ਤੈਨੂੰ ਹਰਖ ਸੋਗ, ਦੁਖ ਅਤੇ ਸੁਖ ਆਦਿ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਤਦ ਤੂੰ ਪਹਾੜ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਚਲ ਹੋਵੇਂਗਾ। ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਹੋਣ ਨਾਲ ਮਨ ਦਾ ਭਾਵ ਮਿਟ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ

ਤੂੰ ਸੰਤਾਪ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ। ਮਨ ਵੀ ਰਹੇਗਾ, ਐਪਰ ਧਿਆਨ ਵਿਚੋਂ ਅਗਿਆਨ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਲ ਤਾਂ ਉਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੌਸਮ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਤਾਂ ਉਹੀ ਰਹੇਗਾ ਪਰ ਸੁਭਾਵ ਬਦਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਤਦ ਤੇਰੀ ਪਰਜਾ ਭੀ ਨੇਕ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਚਲੇਗੀ ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਭ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣਗੇ। ਫੇਰ ਤੂੰ ਰਾਜ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਹੇ ਰਾਜਨ! ਜਗਤ ਦਿਸ਼ ਰੂਪੀ ਅਨਾਤਮ (ਆਤਮਾ ਦੇ ਉਲਟ) ਭਾਵ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਆਤਮ ਤੱਤ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜੇ। ਸਤ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਅਸਤਿ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦੇਵੋ। ਤੂੰ ਸਭ ਵਿਚ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਭ ਕਾਲ, ਸਰਬ ਆਤਮਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਕਰ। ਜਾਂ ਜਿਤਨਾ ਦਿਸ਼ ਜਗਤ ਹੈ, ਸਭ ਤਿਆਗ ਕੇ ਜੋ ਬਾਕੀ ਬਚੇ, ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਾਰੋ, ਫਿਰ ਤੇਰਾ ਅਸਲ ਆਪਾ ਤੈਨੂੰ ਭਾਸਣ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਬ ਤਕ ਸਰਬ ਦਿਸ਼ (ਦਿਸ਼ਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ) ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੇ, ਤਦ ਤਕ ਆਤਮ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਹੇ ਰਾਜਨ! ਜਦ ਆਦਮੀ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਸਭ ਕੁਝ ਤਿਆਗ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਦੂਸਰੀਆਂ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸਿਰਫ ਆਤਮ ਤੱਤ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਬਿਨਾਂ ਉਹ (ਆਤਮ ਤੱਤ) ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ? ਬਸ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇਸ ਪਾਸੇ ਲਗਾ ਦੇਵੋ, ਤਦ ਆਤਮ ਤੱਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਤਨਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਪਾਂਡੂ ਮੁਨੀ ਆਪਣੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ।

ਤਦ ਰਾਜਾ ਸੁਰਗ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਵਿਚਾਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ? ਨਾ ਮੈਂ ਜਗਤ ਹਾਂ, ਨਾ ਮੇਰਾ ਜਗਤ ਹੈ, ਨਾ ਮੈਂ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਹਾਂ, ਨਾ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਹੈ। ਨਾ ਮੈਂ ਕ੍ਰਾਂਤ (ਰਾਜਾ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ) ਹਾਂ, ਆਪਣੀ ਜਗਾ ਅਸਥਿਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ, ਮੇਰੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਮੈਂ ਨਾ ਵੀ ਰਹਾਂ, ਤਦ ਵੀ ਇਹ ਜਿਉਂ ਦੇ ਤਿਉਂ ਰਹਿਣਗੇ। ਤਦ ਇਹ ਮੇਰੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਏ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ? ਨਾ ਮੈਂ ਨਗਰ ਹਾਂ, ਨਾ ਮੇਰਾ ਨਗਰ ਹੈ, ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ, ਧਨ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਦਿ ਜੋ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਹਨ, ਉਹ ਨਾ ਮੇਰੇ ਹਨ, ਨਾ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਾਂ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਫਸਣਾ ਫਜ਼ੂਲ ਹੈ। ਜਿਤਨੇ ਭੋਗ

ਵਿਲਾਸ ਹਨ, ਉਹ ਨਾ ਮੈਂ ਹਾਂ; ਨਾ ਉਹ ਮੇਰੇ ਹਨ। ਨਾ ਮੈਂ ਰਾਜਾ ਹਾਂ, ਨਾ ਮੇਰਾ ਰਾਜ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਮੋਹ ਕਰਨਾ ਫਜ਼ੂਲ ਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਸਰੀਰ ਵੀ ਨਾ ਮੇਰਾ ਹੈ, ਨਾ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਹਾਂ। ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਲਹੂ ਹੱਡੀਆਂ ਤੇ ਮਾਸ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੜ੍ਹ (lifeless) ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਚੇਤਨ (Living & Intelligent) ਹਾਂ। ਜੜ੍ਹ ਤੇ ਚੇਤਨ ਦਾ ਜਾਂ ਸਰੀਰ ਦਾ ਤੇ ਮੇਰਾ ਮੇਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇ? ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਲ ਦਾ ਕੰਵਲ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੇਲ ਨਹੀਂ। ਨਾ ਮੈਂ ਕਰਮ ਇੰਦਰੀਆਂ ਹਾਂ, ਨਾ ਮੇਰੀਆਂ ਕਰਮ ਇੰਦਰੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਜੜ੍ਹ ਹਨ, ਪਰ ਮੈਂ ਚੇਤਨ ਹਾਂ। ਮਨ, ਬੁੱਧੀ, ਚਿੱਤ, ਹੰਕਾਰ ਇਹ ਸਭ ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਉਲਟ ਅਨਾਤਮ ਰੂਪ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਅਗਿਆਨ ਕਰ ਕੇ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਭਰਮ ਜਾਂ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਪਿਆ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਪੰਜ ਭੂਤਕ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਚੇਤਨ ਜੀਵ ਹੈ, ਜੋ ਦਿਸ਼ ਨੂੰ ਚੇਤਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਭੀ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਅਚੇਤ ਚਿੰਨ੍ਹ ਮਾਤਰ, ਇੱਛਾ-ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹਸਤੀ (desireless & All powerfull Being) ਹੈ। ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਜੋ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਪਾ ਲੀਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਜਾਗ ਪਿਆ ਹਾਂ। ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਐਵੇਂ ਸਰੀਰ ਆਦਿ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਾਣ ਦੇ ਦੁਖ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤੇ ਨਿਰ-ਵਿਕਲਪ, ਚੇਤਨ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਆਤਮਾ, ਸਭ ਵਿਚ ਵਿਆਪ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਆਤਮਾ ਹਾਂ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਤੀਲੇ ਤਕ ਸਭ ਦਾ ਆਤਮਾ ਮੈਂ ਹੀ ਹਾਂ। ਸਭ ਪਰਕ੍ਰਾਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮੈਂ ਹੀ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਸੱਤਾ (ਸ਼ਕਤੀ) ਨਾਲ ਹੀ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਰਥ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਆਦਿ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਕੰਵਲ, ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਜਗਤ ਫੁਰਦਾ ਹੈ। ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਸਤਿ ਭਰਮ ਨੂੰ ਸਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਭਰਮ ਦਿਸ਼ਟੀ ਮਿਟ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਜੋ ਵੇਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ, ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ, ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਚਿੱਤ ਪੂਰਨ ਅਤੇ ਨਿਤ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਆਤਮਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਅਸਥਿਰ ਹਾਂ। ਲੈਣਾ ਕੀ ਤੇ ਛੋੜਨਾ ਕੀ? ਨਾ ਕੋਈ ਦੁਖ ਹੈ—ਨਾ ਕੋਈ ਸੁਖ ਹੈ। ਸਰਬ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ,

ਦੂਸਰੀ ਵਸਤੂ ਕੋਈ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਰਾਗ ਕਿਸ ਨਾਲ ਕਰਾ? ਅਤੇ ਦੂਜਾ
ਕਿਸ ਨਾਲ ਕਰਾ? ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੀ ਵੇਖਾਂ, ਕੀ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਥੇ ਰਹਾਂ?
ਇਹ ਸਭ ਜਗਤ ਆਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਹੁਣ
ਮੇਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਿਸ਼ਕਲੇਕ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਸੱਚਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ
ਹੈ, ਮੇਰੀ ਮੈਨੂੰ ਨਿਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਤਮ ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਕਰਾਂਤ ਦੋਸ਼ ਦਾ
ਰਾਜਾ ਸੁਰਗ ਪਰਮ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਰਾਗ ਦੂਜ ਤੋਂ
ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਭੀ
ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਤਰਸ ਭੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਅੰਪਰ ਉਸ ਦੀ
ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਰਹਿਮ ਤੋਂ ਬੇਰਹਿਮੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਦੁਖ-ਸੁਖ,
ਖੁਸ਼ੀ ਗਮੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਕ ਆਤਮ ਭਾਵ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ
ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦੇ ਚੰਦ ਵਾਂਗ ਸੀਤਲ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫੁਰਨਾ ਨਹੀਂ ਫੁਰਦਾ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕਰਮ
ਕਰ ਕੇ ਜਾਂ ਭੋਗ ਭੋਗ ਕੇ ਕੋਈ ਮਾਨ ਅਭਿਮਾਨ ਜਾਂ ਕਰਤਪੁਨਾ
ਨਹੀਂ ਸੀ ਫੁਰਦਾ। ਉਹ ਨਿਰਲੇਪ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜ ਕਰਦਾ
ਰਿਹਾ। ਜਦ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਰ ਗਿਆ, ਤਦ ਜਿਵੇਂ ਬਰਫ ਦਾ
ਟੁਕੜਾ ਸੂਰਜ ਦੀ ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਰਾਜਾ ਅਪਣੇ (ਹਉਮੇਂ) ਭਾਵ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਆਤਮ ਤੱਤ ਵਿਚ
ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਦਰਿਆ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ
ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਨਿਰਮਲ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਘੜਾ ਟੁੱਟਣ ਨਾਲ, ਘੜੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾ ਅਕਾਸ਼ (ਘਟ ਅਕਾਸ਼) ਮਹਾਂ
ਅਕਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਪੂਰਨ ਸਤ ਚਿੱਤ ਅਨੰਦ ਹੋ
ਗਿਆ।

ਸਦਾ ਸੁਹਾਗ

(ਵਸਿਸ਼ਟ ਯੋਗ ਵਿਚੋਂ ਉਲਥਾ)

ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਂਰਿਸ਼ੀ ਵਸਿਸ਼ਟ ਜੀ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ
ਹੇ ਤ੍ਰਿਕਾਲਦਰਸ਼ੀ, ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਖਰ ਧੂਜ ਕੌਣ ਸੀ ਤੇ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ
ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸੋ? ਵਸਿਸ਼ਟ ਜੀ ਬੋਲੇ ਕਿ ਰਾਮ
ਜੀ, ਸਤਿ ਮਨਵੇਂਤਾਂ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਮਗਰੋਂ ਦੁਆਪਰ ਯੁੱਗ ਦੀ ਚੌਥੀ
ਚੌਕੜੀ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਿਖਰ ਧੂਜ ਰਾਜਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਸੰਪੂਰਨ
ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਤਿਲਕਧਾਰੀ ਤੇ ਮਹਾਂ ਸੂਰਬੀਰ ਸੀ, ਬੜੇ ਬੜੇ ਭੋਗ
ਭੋਗਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੂਰਨ
ਉਦਾਰ ਤੇ ਧੀਰਜਵਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪਰ ਅਨਿਆਏ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ
ਸੀ। ਸਮ ਚਿੱਤ ਸੀ ਅਰ ਸ਼ਾਂਤ ਪਦ ਵਿਚ ਅਸੰਥਿਤ ਸੀ। ਸਰਬ ਦੁਖਾਂ
ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸੀ ਤੇ ਅਰਥੀ ਦਾ ਅਰਥ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਇਕ
ਦਿਨ, ਜਦ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਸੀ, ਸ਼ਿਕਾਰ ਨੂੰ
ਨਿਕਲਿਆ। ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ, ਇਕ ਅੱਤ ਮਨੋਹਰ ਜੰਗਲੀ
ਬਾਗ ਵਿਚ, ਜਿਥੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਪੰਛੀ ਪੈਲਾਂ ਪਾ ਰਹੇ
ਸਨ, ਅਰ ਫਲ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਸੁਹਾਵਣੇ ਬਿਰਛ ਮਧੁਰ ਵਾਯੂ ਨਾਲ ਝੂਲ
ਰਹੇ ਸਨ, ਇਕ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਬੈਠ ਗਿਆ, ਨਾਲ ਮੰਤਰੀ ਵੀ
ਸਨ, ਸਮੇਂ ਤੇ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਕ੍ਰੀੜਾ
ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਫੁਰਿਆ, ਅਰ
ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਲਗ ਗਈ ਕਿ ਕਦੋਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਰ ਸੇਜ ਦਾ ਸੁਖ ਮਾਣਾਂ।
ਜਦ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਹ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ
ਲਗ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੜੇ ਹੀ ਚਿਰ ਵਿਚ ਇਕ ਰਾਜ ਸੁੰਦਰੀ ਨਾਲ
ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਦਿਤਾ ਅਰ ਉਹ ਰਾਣੀ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਰਾਣੀ
ਦਾ ਨਾਮ ਚੁੜਾਲਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਅਤਿ ਪ੍ਰੇਮ
ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਕੁਝ

ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਰਾਜਾ, ਰਾਜ ਨੂੰ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਕੇ ਆਪ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਇਕ ਰਮਣੀਕ ਬਣ ਦੇ ਲੀਲਾ ਭਵਨ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਬਨ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ੀਆ ਤੋਂ ਯੋਗ ਕਲਾ ਭੀ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਰਾਣੀ ਉਸ ਨੂੰ ਭੋਗ ਕਲਾ ਹੀ ਸਿਖਾਈ ਰਹੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਇਸ ਕਲਾ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਹੋਏ। ਰਾਣੀ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਰਾਜੇ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੇਜ਼ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਛੋਟੀ ਹੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸਿੱਖ ਲੈਂਦੀ ਸੀ, ਅਰ ਮਗਰੋਂ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿਖਾ ਦੇਂਦੀ ਸੀ।

ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜਾ ਤੇ ਰਾਣੀ ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਮਾਣ ਕੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਦੁਰਬਲ ਹੋ ਗਏ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੁਟੇ ਘੜੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸਾਰਾ ਹੀ ਘੜੇ ਵਿਚੋਂ ਵਗ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਘੜਾ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗਾਂ ਦਵਾਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿਨ ਖ ਦਿਨ ਘਟਦੀ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਕਾਇਆ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਖੀਣ ਹੋ ਗਈ, ਯੁਵਾ-ਅਵਸਥਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਗਈ ਅਰ ਉਹ ਬਿਰਧ ਹੋ ਗਏ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੈਰਾਗ ਉਤਪੰਨ ਹੋਇਆ, ਅਰ ਉਹ ਵਿਚਾਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਛਿੰਨ ਮਾਤ੍ਰਿਕ ਹੈ, ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਭੋਗ ਵੀ ਛਿੰਨ ਮਾਤ੍ਰਿਕ ਹਨ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੱਕਾ ਹੋਇਆ ਅੰਬ ਬਿਛ ਤੋਂ ਛਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਸੁੱਕੇ ਹੋਏ ਪੱਤਰ ਵੀ ਬਿਛ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ, ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਵਾਨੀ ਢਲਦਿਆਂ ਹੀ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸੁਖ ਵੀ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਐਸਾ ਉਪਾਓ ਕਰੀਏ ਕਿ ਸਦਾ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਤਪਦਿਕ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਹਿਤ ਅਰ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰੀਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹੋਏ ਰਾਜਾ ਤੇ ਰਾਣੀ ਆਤਮ ਧਿਆਨ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਨਿਕਲੇ, ਅਰ ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਅੰਸ ਮਹਾਤਮਾ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਿੱਤ ਸੁਧ ਚੇਤਨ ਵਿਚ ਅਸਥਿਤ ਸੀ ਅਰ ਜੋ ਜਲ ਵਿਚ ਕਮਲ ਵਾਂਗ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਸਰਵਥਾ ਨਿਰਲੰਪ ਸਨ।

ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੋ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ, ਅੰਸ ਪਰਮ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਤਾਂ ਕੌਰਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਚਿਰ ਵਿਚ, ਰਾਣੀ ਚੁੜਾਲਾ ਦਾ ਮਨ ਟਿਕ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਸਣ

ਲਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਮਨ, ਸਰੀਰ ਅਰ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹਾਂ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਸਭ ਜੜ੍ਹ ਹਨ ਅਰ ਮੈਂ ਸੁੱਧ ਚੇਤਨ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਬੁੱਧੀ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੁੱਧੀ ਵਿਚ ਨਿਰਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਵੀ ਜੜ੍ਹ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਹੰਗਤਾ, ਚੇਤਨਾ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਰ ਚੇਤਨਾ ਜੀਵ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਜੀਵ ਭੀ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵ ਫੁਰਨਾ ਰੂਪ ਹੈ ਅਰ ਮੇਰਾ ਸਰੂਪ ਅਫੁਰ, ਸਦਾ ਉਦੈ ਰੂਪ, ਅਰ ਸਤ ਮਾਤਰ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਸੁਧ ਸਵਰੂਪ ਵਿਚ ਫੁਰਨੇ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੈ। ਮੈਂ ਰਾਗ ਦ੍ਰੇਸ਼ ਰਹਿਤ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਤਪ ਦੋਸ਼ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਤੇ ਅਨੰਤ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਕ ਤਸ ਹਾਂ। ਹੋ ਰਾਮ ਜੀ, ਹੁਣ ਚੁੜਾਲਾ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮਿਟ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਜੋ ਦੁਖ, ਡਰ ਅਰ ਭੋਗ ਵਾਸਨਾ ਤੋਂ ਨਿਵਿਰਤ ਹੋ ਕੇ, ਕੇਵਲ ਸ਼ਾਂਤ ਪਦ ਵਿਚ ਸ਼ਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋਈ ਸੀ, ਯੋਗ ਪਦ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣ ਗਈ ਕਿ ਇਤਨਾ ਸਮਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਿਜ ਰੂਪ ਤੋਂ ਡਿੱਗੀ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਸਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਰ ਮੇਰੇ ਰੰਗ ਮਿਟ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਇਸਥਿਤੀ ਵਿਚ, ਜਦ ਚੁੜਾਲਾ ਸਦਾ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੀ ਦਿਸੀ ਅਰ ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਤੇਜਸਵੀ ਤੇ ਦਿੱਬ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਾਲ ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਦਿਸਿਆ, ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਡਾਢਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੋ ਰਾਣੀ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਹੁਣ ਮੁੜ ਜੁਆਨ ਹੋਈ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਅਰ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹਾਂ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੋਈ ਭਾਸਦੀ ਹੈ, ਕੀ ਤੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸਾਰ ਪੀਤਾ ਹੈ? ਹੋ ਰਾਣੀ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ? ਤੇਰੇ ਸੁਖ ਦਾ ਆਦਿ ਅੰਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਭੋਗ ਵਾਸਨਾ ਦਾ ਵੀ ਅਭਾਸ ਭਾਸਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਸਰਦ ਰੁੱਤ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਆਕਾਸ਼ ਵਾਂਗ ਪਰਮ ਨਿਰਮਲ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਚਿੱਟੇ ਵਾਲ ਵੀ ਸੁੰਦਰ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਦੱਸ ਤਾਂ ਸਹੀ, ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਲੱਭਾ ਹੈ? ਚੁੜਾਲਾ ਬੋਲੀ ਕਿ ਹੋ ਰਾਜਨ, ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਬਦਲਣਹਾਰ ਤੇ ਚਲਾਏਮਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਰੇ ਜੋ ਸਦਾ ਸਥਿਰ ਤੇ ਨਿਹਕੇਵਲ ਪਦ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋਈ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਭੋਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਅਭੋਗ ਭੋਗ ਭੋਗਦੀ ਹਾਂ, ਅਰ ਉਸ ਤੋਂ ਸਦਾ ਤ੍ਰਿਪਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹਾਂ। ਹੋ ਰਾਜਨ, ਮੈਨੂੰ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਨਿਜਾਤਮਾ ਵਿਚ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਛਿੰਨ ਭੰਗਰ ਰਾਜ ਸੁਖਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਪਰਮ ਸੁਖ ਭੋਗ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਰਾਗ ਦ੍ਰੇਸ਼ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਮੈਂ ਕੱਸੀ ਹਾਂ। ਸੰਸਾਰੀਆਂ ਲਈ ਮੈਂ

ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਅਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਮੈਂ ਹੀ ਮੈਂ ਹਾਂ, ਮਰ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਜੋ ਕੁਝ ਭੀ ਇੰਦ੍ਰੀਆ ਤੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਮਨ ਦੁਆਰਾ ਜਿਸ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਮਿਥਿਆ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਥੇ ਇਸਥਿਤ ਹੋਈ ਹਾਂ, ਜਿਥੇ ਮਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆ ਦੀ ਗਮਤਾ ਨਹੀਂ, ਅਰ ਜਿਥੇ ਅਹੰਕਾਰ ਦਾ ਭੀ ਉਥਾਨ ਨਹੀਂ। ਰਾਜਨ, ਮੈਂ ਉਸ ਪਦ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਆਧਾਰ ਭੂਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸਾਰ ਪੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਅਥਿਨਾਸੀ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਨਿਰਭੈ ਹਾਂ। ਹੇ ਰਾਮ ਜੀ, ਰਾਜਾ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਹੱਸ ਪਿਆ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, ਕਿ ਹੇ ਮੂਰਖ ਇਸਤਰੀ! ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ? ਤੇਰੀ ਮੱਤ ਕਿਉਂ ਟਿਕਾਣੇ ਨਹੀਂ? ਤੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਮਿਥਿਆ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦਿਸਦੀ ਨਹੀਂ। ਅਰ ਜੋ ਅਸੱਤ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਅਰ ਦਿਸਦੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਨੂੰ ਸੱਤ ਮੰਨੀ ਬੈਠੀ ਹੈ, ਅਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦਿਸਦੀ ਹੈ? ਤੇਰੀਆਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕੌਣ ਮੰਨੇਗਾ? ਤੂੰ ਆਖਦੀ ਹੈਂ ਕਿ ਮੈਂ ਰਾਜਸੀ ਭੋਗ ਤੇ ਐਸ਼ਵਰਜ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਸਦਾ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਆ ਤੇ ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ।

ਰਾਜਾ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਠ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਰਾਣੀ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ੱਕ ਹੋਇਆ ਕਿ ਰਾਜਾ ਅਗਿਆਨ ਗੁਸਤ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਆਤਮ ਪਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ। ਮੇਰੇ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਵਿਚ ਰੁਝ ਗਈ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਸਦਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤਦੀ ਰਹੀ ਜਿਕਰ ਅਗਿਆਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਵਰਤਦੀ ਸੀ। ਰਾਜਾ ਭਾਵੇਂ ਰਾਣੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਹੱਸਿਆ ਹੀ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਵੀ ਨਾ ਆਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਵੀ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਦਿਨ ਬੀਤਣ ਲੱਗੇ, ਰਾਜੇ ਦੇ ਮਨ ਪੁਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਰਾਣੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਣਾ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੈਰਾਗ ਉਤਪੰਨ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਕਿ ਸੱਚਮੁਚ ਅਸਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਭੋਗ ਭੋਗੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਚਿਤ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੋਗਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਦੁਖ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ, ਗਰੀਬਾਂ ਅਰ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਨੂੰ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪਦਾਰਥ, ਧਨ, ਬਸਤਰ ਆਦਿ ਦਾਨ ਕੀਤੇ। ਰੋਜ਼ ਰਿਸ਼ੀਆਂ, ਮੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ

ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਲੱਗਾ। ਆਖਰ ਇਕ ਦਿਨ ਆਇਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਰਾਜ ਦਾ ਪੂਰਨ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ, ਰਾਣੀ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨਤਾ ਮੰਗੀ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੇ ਆਤਮ ਨਿਪੁੰਨ ਪਤਿਬਤਾ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਬਨ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਜੋ ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਾਂ ਅਰ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਆਤਮਪਦ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋਵਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੀਵਨ ਤੇ ਜੁਆਨੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗ ਬਿਲਕੁਲ ਸੁਪਨੇ ਵਾਂਗ ਚਮਤਕਾਰੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਥਿਰਤਾ ਨਹੀਂ। ਪੁੱਤਰ, ਪੁੱਤਰੀਆਂ, ਮਿੱਤਰ, ਮੁਲਾਜ਼ਮ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ, ਸਭ ਸਵਾਰਥ ਦੇ ਸਾਥੀ ਅਤੇ ਹਿਤੂ ਹਨ। ਹੇ ਰਾਣੀ ਤੂੰ ਜਲ ਵਿਚ ਕਮਲ ਵਾਂਗ ਨਿਰਲੋਪ ਹੋ ਗਈ ਹੈਂ। ਤੇਰੇ ਤੇ ਦੋਸ਼, ਕਾਲ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਬਦਲਣਹਾਰ ਹਾਲਤਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਹੀ ਰਾਜ ਕਰ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਲਈ ਘਰ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੇਹ। ਰਾਣੀ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਅਤਿ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਈ ਪਰ ਰਾਜੇ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਲਈ ਆਖਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਰਾਜਨ, ਆਪ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਕੇ ਯੋਗ ਕਮਾਓ। ਆਪ ਦੀ ਕਾਇਆ ਅਤਿ ਕੰਮਲ ਹੈ। ਆਪ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦੁਖ ਸਹਾਰੋਗੇ ਤੇ ਮੈਂ ਇਥੇ ਸਦਾ ਚਿੰਤਾਭਵਨ ਵਿਚ ਮੁਰਦੇ ਵਾਂਗ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਾਂਗੀ। ਰਾਣੀ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਦੁਖਾਂ ਅਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਡਰ ਵੀ ਦੱਸੇ, ਪਰ ਰਾਜਾ ਅਡੋਲ ਰਿਹਾ। ਤਤਕਾਲ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀਆਂ, ਪਰੋਹਿਤਾਂ ਤੇ ਸੈਨਾਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ, ਭਰੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਤਮ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ, ਰਾਜ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ, ਆਪ ਬਨ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਪਰਜਾ ਦੇ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਤੇ ਨਿੱਕੇ ਵੱਡੇ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਭ ਦੁਖੀ ਹੋਏ ਪਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੋਸਲਾ ਨਾ ਪਿਆ ਕਿ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਉਲਟ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਵੇ। ਬੱਸ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ, ਰਾਜਾ ਇਕ ਰਾਤ, ਜਦ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਸਨ, ਨਗਰ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਜਾਗਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸੋਜਾਂ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਚੁੱਪ ਚਾਪ, ਬਨ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਮਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਹਰ ਥਾਂ ਪਹਿਰਦੇਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਬਚਦਾ ਹੋਇਆ, ਨਗਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਨਦੀਆਂ, ਨਾਲੇ, ਦਰਿਆ, ਪਹਾੜ ਲੰਘਦਾ ਲੰਘਦਾ, ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਮੰਦਰਾਚਲ ਪਰਬਤ ਦੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਉਥੇ ਇਕ ਤੀਲਿਆਂ ਤੇ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਝਰੀ ਬਣਾ ਕੇ, ਉਸ ਵਿਚ ਰਹਿਣ

ਲੱਗਾ। ਹੇ ਰਾਮ ਜੀ, ਜਦ ਕੁਝ ਕਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਤ ਗਿਆ ਤਾਂ ਰਾਣੀ ਨੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਕਿ ਰਾਜੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜੁ ਹੁਣ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਭੂਮਿਕਾ ਦਾ ਵਾਸੀ ਹੈ? ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋਈ, ਆਤਮ ਬਲ ਨਾਲ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਮੰਦਰਾਚਲ ਪਰਬਤ ਤੇ ਇਕ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ। ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਗਿਆਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਰਾਜਾ ਅਜੇ ਕੱਚਾ ਹੈ, ਅਰ ਉਸ ਨੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਨਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਣੇ ਮਿਲਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਜਾਗਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੀ ਅਜ ਨੀਯਤ ਸਮਾਂ ਦੂਰ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਰਾਣੀ ਨੇ ਅੱਠ ਸਾਲ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਅਰ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਰਾਜੇ ਦੀ ਗੌਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦਾ ਦੁਖ ਮਹਿਸੂਸ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿਤਾ। ਫਿਰ ਇਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਫੁਰਿਆ ਕਿ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਤਪ ਕਰਦਿਆਂ ਅੱਠ ਵਰ੍ਹੇ ਬੀਤ ਗਏ ਹਨ, ਹੁਣ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮੇਰੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਤਪ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤਹਕਰਨ ਸੁਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਤੇ ਹੁਣ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਏ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ, ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਹ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋਈ ਤਾਂ ਪਹਿਲ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਨਗਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੀ ਅਰ ਉਥੇ ਇਕ ਬਾਗ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਗ ਪਈ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਥੋਂ ਦਿਬੱਝ ਮਨ-ਹਰਣਪਣ ਲੱਗੀ, ਇਸ ਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਫੁਰਿਆ, ਹਾਇ! ਕਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰਾ ਭਰਤਾ ਮਿਲੇਗਾ? ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸੰਭਲ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨਗੀ ਦੀ ਬਾਤ ਹੈ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਤ ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸਾਂ, ਤਦ ਵੀ ਮੇਰਾ ਮਨ ਚਲਾਏਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੇ ਮੇਰੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਮ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਕੀ ਗਿਣਤੀ ਹੈ? ਫਿਰ ਜ਼ਰਾ ਅੱਗੇ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਇਕ ਰਮਣੀਕ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਕੋਵਲ ਦੇਖ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗੀ, ਹਾਇ! ਭਰਤਾ ਕਦੋਂ ਮਿਲੇਗਾ? ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਮਦੇਵ ਨੇ ਬਲ ਪਾਇਆ, ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮਨ ਨੂੰ ਧਿਕਾਰਨ ਲੱਗੀ ਕਿ ਹੇ ਦੁਸ਼ਟ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਸੱਚ ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਤੇਰਾ ਭਰਤਾ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਤੂੰ ਮਿਥਿਆ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਨਾ ਕਰ। ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਆਈ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਦੇਹ ਨਾਲ ਹੈ, ਤਦ ਤਕ ਦੇਹ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮਨ ਚਲਾਇਮਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਰਾਣੀ ਮਘ, ਬਿਜਲੀ, ਨਦੀਆਂ ਤੇ ਪਰਬਤ ਲੰਘਦੀ ਹੋਈ, ਉਸ ਬਨ ਵਿਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ ਜਿਥੇ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਤਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਠੀਕ ਉਹ ਅਸਥਾਨ ਵੀ ਦਿਸਿਆ ਜਿਥੇ ਉਸ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਸੀ। ਪਰ ਰਾਣੀ ਨੇ ਸਚਿਆ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਇਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਥੋਂ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੇਗਾ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਅਭਿਮਾਨ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੀ ਇਸਤਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਬਹਮਚਾਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਾਂ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਬਹਮਚਾਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਹੱਥ ਵਿਚ ਰੁਦਾਕਸ਼ ਦੀ ਮਾਲਾ ਤੇ ਕਮੰਡਲ, ਅਰ ਮੱਢੇ ਤੇ ਮਿੰਗਛਾਲਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ, ਅਰ ਸੁੰਦਰ ਬਦਨ ਪੂਰ ਬਿਭੂਤ ਮਲ ਕੇ, ਅਤਿ ਬਾਂਕੀ ਮਨ-ਹਰਣ ਮੂਰਤੀ ਬਣ ਗਈ। ਬਸ ਇਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਸਤੀ ਨਾਲ ਹੱਲੀ ਹੱਲੀ ਤੁਰਦੀ ਹੋਈ, ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਜਾ ਬਿਰਾਜੀ। ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਬਹਮਚਾਰੀ ਦੇ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਰੂਪ ਪੂਰ, ਦਿਸ਼ਟੀ ਪੈਂਦਿਆਂ ਹੀ ਰਾਜਾ ਉਠ ਖਲੋਤਾ, ਅਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ, ਉਹਦੇ ਚਰਨਾਂ ਪੂਰ ਫੁਲ ਚੜ੍ਹਾਏ। ਫਿਰ ਆਦਰ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਬਿਠਾ ਕੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੇ ਦੇਵ ਪੁੱਤਰ! ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਧੰਨ ਭਾਗ ਹਨ ਜੋ ਆਪ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੱਸੋ? ਦੇਵ ਪੁੱਤਰ ਬੋਲਿਆ, ਹੇ ਰਾਜਨ! ਅਸਾਂ ਬੜੇ ਬੜੇ ਪਰਬਤ ਵੇਖੇ ਹਨ, ਸਾਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਪੂਰ, ਅਨਗਿਣਤ ਜਤੀ, ਸਤੀ ਤੇ ਤਪਸਵੀ ਮਿਲੇ ਹਨ ਪਰ ਜੈਸੀ ਭਾਵਨਾ ਤੇਰੀ ਵੱਖੀ ਹੈ, ਐਸੀ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀ। ਤੂੰ ਬੜਾ ਤਪ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਰ ਇੰਦਰੀ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੇਰਾ ਤਪ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਧਾਰ ਵਾਂਗ ਤੇਜ਼ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਪਰ ਹੇ ਰਾਜਨ! ਆਤਮ ਯੋਗ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਵੀ ਕੁਝ ਤਪ ਕੀਤਾ ਹਈ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਸੋ ਦੱਸ। ਤਾਂ ਰਾਜੇ, ਫੁਲਾਂ ਦਾ ਸੋਹਰਾ ਜੋ ਦੇਵ ਪੂਜਾ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਦੇਵ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਗਲੇ ਪਾ ਦਿਤਾ, ਅਰ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਆਪ ਵਰਗਿਆਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ, ਅਰ ਅਤਿਥੀ ਦੀ ਪੂਜਾ, ਮਹਾਤਮਾ ਦੇਵ ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਹੈ। ਹੇ ਦੇਵ ਪੁੱਤਰ! ਆਪ ਦੇ ਅੰਗ ਡਾਢੇ ਸੋਹਣੇ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਅੰਗ ਮੇਰੀ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਸਨ। ਅੱਡੀ ਤੋਂ ਚਟੀ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਉਸੇ ਵਾਂਗ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹੋ। ਪਰ ਆਪ ਤਪਸਵੀ ਹੋ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਮੂਰਤੀ ਹੋ। ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਆਖਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਹੋ ਹੀ ਹੋ। ਹੇ ਦੇਵ ਪੁੱਤਰ! ਆਪ ਕਿਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹੋ? ਇਥੇ ਕਿਸ

ਨਮਿਤ ਆਏ ਹੋ? ਅਰ ਅੱਗੇ ਕਿਥੇ ਜਾਓਗੇ? ਮੇਰਾ ਸੰਸਾਰ ਨਵਿਰਤ ਕਰੋ। ਦੇਵ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਕੁੰਭਜ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਾਰਦ ਜੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਹਾਂ। ਸਰਸਵਤੀ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਤੇ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਮੇਰੀ ਮਾਸੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸਰਬ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਰਾਜਾ ਬੋਲਿਆ, ਮਹਾਰਾਜ! ਮੈਂ ਧੰਨ ਹਾਂ, ਜੋ ਆਪ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਨਿਹਾਲ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਦੇਵ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੋ ਤੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਸੋ ਮੈਂ ਦੱਸ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਦੱਸ, ਜੋ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈ? ਰਾਜਾ ਬੋਲਿਆ, ਹੇ ਦੇਵ ਪੁੱਤਰ! ਮੈਂ ਰਾਜਾ ਹਾਂ, ਸ਼ਿਖਰ ਧਵਜ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਖਾਣ ਦਿਸਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੋੜਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਮੈਂ ਰਾਜ ਭਾਗ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਤਪੱਸਵੀ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਆਪ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਹੋ। ਤ੍ਰਿਕਾਲਦਰਸ਼ੀ ਹੋ ਤਾਂ ਬੇਨਤੀ ਪੂਰਵਕ ਦਮਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਹਰ ਸੰਧਿਆ ਆਦਿਕ ਨਿਤਨੇਮ, ਬਿਨਾਂ ਨਾਗਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਅਰ ਜਪ ਭੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਚਿੱਤ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਤਰੰਗ ਹਰ ਵਕਤ ਲਗਾਤਾਰ ਉਠਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਤਾਂ ਤੇ ਉਹ ਉਪਾਵ ਦੱਸੋ ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਦੁਖ ਨਵਿਰਤ ਹੋਵਨ? ਹੇ ਦੇਵ ਪੁੱਤਰ! ਮੈਂ ਅਨੇਕ ਵੇਰ ਅਠਸਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਦਾਨ ਵੀ ਇਤਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਓੜਕ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਅੱਠਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਇਕੱਲਾ ਇਸ ਮਹਾਂ ਭਿਆਨਕ ਬਨ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹਾਂ। ਜਪ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਸੰਘ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਮਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਧਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਹਨੇਰਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਲੱਭਦਾ ਕੱਢ ਨਹੀਂ।

ਦੇਵ ਪੁੱਤਰ ਬੋਲਿਆ, ਹੇ ਰਾਜ ਰਿਸ਼ੀ! ਤੂੰ ਰਾਜ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ, ਤਪ ਰੂਪੀ ਟੋਏ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪਿਉਂ। ਇਹ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ? ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਪੈਰ ਚੁੱਕ ਕੇ, ਫਿਰ ਧਰਤੀ ਪੁਰ ਹੀ ਰੱਖ ਦੇਂਦੀਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੂੰ ਇਕ ਟੋਏ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਦੂਜੇ ਟੋਏ ਵਿਚ ਜਾ ਪਿਆ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਸਤ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਲਈ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ। ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਤੂੰ ਇਕ ਝੁੰਗੀ ਬਣਾ ਲਈ ਹੈ, ਅਰ ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਚਿੱਪੀ ਤੇ ਮਿਰਗਸ਼ਾਲਾ ਰੱਖ ਲੀਤੀ ਹੈ, ਸੋ ਇਸ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ। ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਵਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਗੋਗਾ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਮੈਂ ਇਕ ਵੇਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦਾਦਾ ਜੀ, ਕਰਮ ਉਤਮ ਹੈ ਕਿ ਗਿਆਨ? ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ

ਬਿਨਾਂ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਗੋੜ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਗਿਆਨ ਹੀ ਪਰਮ ਸਰੋਸ਼ਟ ਪਦਾਰਥ ਹੈ, ਪਰ ਜਦ ਤੱਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਤਦ ਤਕ ਸ਼ੇਸ਼ਠ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਧ ਸੇਵਾ, ਅਨਾਥ, ਦਰਿਦਰੀ ਤੇ ਦੁਖੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਰ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਹੀ ਉਤਮ ਹਨ। ਰਾਜਨ, ਤੂੰ ਇਸ ਟੋਏ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ। ਜਦ ਤੱਕ ਤੈਨੂੰ ਕਰਮ ਦਾ ਅਭਿਆਨ ਹੈ, ਤਦ ਤੱਕ ਦੁਖ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ। ਤੂੰ ਵਾਸ਼ਨਾ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਵਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਗ। ਵਾਸ਼ਨਾ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਵਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਿਛ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਵਨ ਲਗਦਿਆਂ ਹੀ ਹਿੱਲਣ ਜੁੱਲਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਨਵਿਰਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਚਿੱਤ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਸਦਾ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਹੇ ਰਾਜਾ, ਤੂੰ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਵੀ ਧਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਰਾਜਾ ਬੋਲਿਆ, ਹੇ ਦੇਵ ਪੁੱਤਰ, ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਬੜਾ ਦੁਖ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਕੁੰਭਜ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਰਾਜਨ, ਜਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਵੈਰਾਗ ਅਰ ਵਿਵੇਕ, (ਬਬੇਕ) ਰੂਪੀ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ, ਆਸਾ ਰੂਪੀ ਜੰਜੀਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕੱਟਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਅਸਤਿ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਇਛਿਆ ਨਾ ਕਰਨੀ, ਇਹੋ ਵੈਰਾਗ ਹੈ। ਸੱਤ ਅਰ ਅਸੱਤ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਨਾਮ ਵਿਵੇਕ ਹੈ। ਜੋ ਦੇਸ਼, ਕਾਲ ਅਰ ਬਦਲਣਹਾਰ ਹਾਲਤਾਂ ਤੇ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ, ਉਹ ਅਸੱਤ ਹੈ। ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸੱਤ ਹੋ। ਸੋ ਤੂੰ ਵਿਵੇਕ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਆਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਬੇੜੀ ਕੱਟ ਦੇ, ਤੇਰੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਹੇ ਰਾਜਾ, ਤੇਰੀ ਇਸਤਰੀ ਚੁੜਾਲਾ, ਬ੍ਰਹਮਵੇਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਗਿਆਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸਰਬ ਸ਼ੇਸ਼ਠ ਤੇ ਸੱਤ ਵਕਤਾ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤੈਂ ਉਹ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮੰਨਿਆ? ਦੇਖ, ਮੈਂ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਦਰਸ਼ੀ ਹਾਂ, ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਇਕ ਤਾਂ ਉਸ ਤੱਤਵਦਰਸ਼ੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਾ ਕੀਤਾ, ਅਰ ਫਿਰ ਇਹ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਸਰਬ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕੀਤੇ, ਤਪੱਸਵੀ ਬਣ ਬੈਠਾ। ਦੱਸ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਕੀ ਉਤਰ ਦੇਵੇਂਗਾ? ਰਾਜਾ ਬੋਲਿਆ, ਹੇ ਦੇਵ ਪੁੱਤਰ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸਤਰੀ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਮੰਦਰ, ਹਾਥੀ ਆਦਿਕ ਐਸ਼ਵਰਜ ਦਾ ਪੂਰਨ ਤਿਆਗ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਆਪ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰਬ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ? ਦੇਵ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਰਾਜਨ! ਤੂੰ ਕੁਝ

ਵੀ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਿਆ। ਦੱਖ, ਰਾਜ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਕੀ ਸੀ? ਜੈਸਾ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ, ਵੈਸਾ ਹੀ ਹੁਣ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਕੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਹੈ। ਹੋਰ ਪਿਥਵੀ, ਹਾਥੀ, ਮੰਦਰ ਆਦਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਵੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਕੀ ਸੀ, ਜੋ ਤੂੰ ਤਿਆਗਿਆ ਹੈ? ਤੇਰੇ ਜੰਮਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਨਗਰ, ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ, ਮੰਜੂਦ ਸਨ, ਤੇਰੇ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਮੰਜੂਦ ਰਹਿਣਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਹੇ ਰਾਜਨ! ਸਰਬ ਦਾ ਤਿਆਗ ਤਾਂ ਤੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਥੇ ਮਲੇਗ ਹੋਇਆ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਜੋ ਤੇਰਾ ਹੈ, ਸੋ ਤਿਆਗ ਕੇ ਨਿਰਦੋਖ ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ। ਹੇ ਰਾਮ ਜੀ, ਜਦ ਕੁੰਭਜ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲਿਆ, ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਨੇ, ਜੋ ਸੂਰਬੀਰ ਅਰ ਇੰਦਰੋ ਜਿਤ ਸੀ, ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬਨ ਮੇਰਾ ਹੈ ਅਰ ਬਿਛੁਡ, ਫੁਲ, ਫਲ ਭੀ ਸਭ ਮੇਰੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਾਂ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, ਕਿ ਹੇ ਦੇਵ ਪੁੱਤਰ! ਮੈਂ ਬਨ, ਫੁੱਲ ਫਲ ਆਦਿਕ ਦਾ ਵੀ ਤਿਆਗ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਕੀ ਹੁਣ ਮੈਂ ਸਰਬ ਤਿਆਗੀ ਹੋਇਆ ਹਾਂ? ਦੇਵ ਪੁੱਤਰ ਬੋਲਿਆ, ਇਹ ਸਭ ਤੈਥੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਜੋ ਤੇਰਾ ਹੈ, ਤਿਆਗ ਕੇ ਸੁਖੀ ਹੋ। ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਮਿਰਗ ਛਾਲਾ, ਕੁਟੀਆ, ਕਮੰਡਲ, ਮਾਲਾ, ਸੋਟੀ ਤੇ ਆਸਣ ਦਾ ਵੀ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਲਉ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਰਬ-ਤਿਆਗੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਪਰ ਦੇਵ ਪੁੱਤਰ ਬੋਲਿਆ, ਰਾਜਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਤੇਰਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਕੁਟੀਆ ਮਿਟੀ ਦੀ ਹੈ, ਕਮੰਡਲ, ਮਾਲਾ ਤੇ ਸੋਟੀ ਕਾਠ ਦੀਆਂ ਹਨ, ਆਸਣ ਭੇਡ ਦੀ ਉਨ ਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਤੇਰਾ ਹੈ ਸੋ ਤਿਆਗ ਕੇ ਅਭੈ ਪਦ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋ। ਰਾਜਾ ਬੋਲਿਆ, ਹੇ ਭਗਵਾਨ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਨੰਗ ਮਲੇਗ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਖੜ੍ਹਾਂ ਹਾਂ। ਕੇਵਲ ਲਹੂ ਮਾਸ ਦੀ ਦੇਹ ਹੀ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਜੇ ਆਖੋ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸਾੜ ਕੇ ਸਵਾਹ ਕਰ ਦਿਆਂ। ਦੱਸੋ ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਕੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਤਿਆਗੀ? ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਅਗਨ ਵਲ ਦੌੜਿਆ, ਪਰ ਕੁੰਭਜ ਨੇ ਰੋਕ ਲਿਆ ਅਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਣ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੰਵਰਨਾ, ਜੋ ਸਰਬ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ। ਰਾਜਾ ਬੋਲਿਆ, ਹੇ ਪਰਸੋਤਮ, ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਸ਼ੈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਤਿਆਗਣ ਨਾਲ, ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਨਿਰਵਾਨ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਕੁੰਭਜ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਰਾਜਨ, ਤੂੰ ਚਿੱਤ

ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ। ਇਸ ਦੇ ਤਿਆਗਣ ਨਾਲ, ਤੇਰਾ ਸਰਬ ਤਿਆਗ ਸਿੱਧ ਹੋਵੇਗਾ ਅਰ ਤੂੰ ਤਿਆਗ ਰੂਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਵਾਰਾ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਏਂਗਾ, ਪਰ ਜਦ ਤੱਕ ਚਿੱਤ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਾ ਕਰੇਂਗਾ, ਤਦ ਤਕ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੋਤਾਂ ਵਿਚ ਭੰਬਲ ਭੂਸੇ ਖਾਂਦਾ ਫਿਰੇਂਗਾ। ਚਿੱਤ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨ ਨਾਲ ਰਾਗ ਦੁੱਸ਼ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਚਿੱਤ, ਮਨ, ਜੀਵ, ਅਹੰਕਾਰ, ਮਾਇਆ ਆਦਿਕ ਚਿੱਤ ਦੇ ਹੀ ਨਾਮ ਹਨ। ਅਰ ਇਸ ਦਾ ਤਿਆਗਣਾ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਵਸ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਹੇ ਰਾਜਾ! ਆਪਣੇ ਐਸ਼ਵਰਜ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ, ਅਰ ਭਿਛਿਆ ਮੰਗਣ ਨਾਲ ਚਿੱਤ ਵਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਚਿੱਤ ਤਦ ਹੀ ਵਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਪੁਰਸ਼ ਵਾਸਨਾ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਏ। ਜਦ ਤਕ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਫੁਰਨਾ ਹੈ, ਤਦ ਤਕ ਸਰਬ ਤਿਆਗ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਦ ਫੁਰਨਾ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਚਿੱਤ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਤਿਆਗ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਤਦ ਹੀ ਮਿਟਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਚਿੱਤ ਫੁਰਨਾ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਏ। ਹੇ ਰਾਜਨ, ਜਦ ਤੂੰ ਵਾਸਨਾ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਏਂਗਾ, ਤਦ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਅਸਥਿਤ ਹੋਵੇਂਗਾ। ਤਦ ਜਾਣੇਂਗਾ ਕਿ ਸਭ ਦਾ ਆਤਮਾ ਮੈਂ ਹੀ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਰਬ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਰ ਭੂਤ, ਭਵਿਸ਼, ਵਰਤਮਾਨ ਵੀ ਮੇਰੇ ਹੀ ਆਸਰੇ ਹਨ। ਰਾਜਨ! ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਜ ਦੇ ਸੜਨ ਨਾਲ, ਬਿਛ ਦਾ ਵੀ ਅਭਾਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਕੁਰ ਹੀ ਵਾਸਨਾ ਦੇ ਅਭਾਵ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਵੀ ਅਭਾਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਸਿਸ਼ਟ ਜੀ ਬੋਲੇ, ਹੇ ਰਾਮ ਜੀ! ਜਦ ਕੁੰਭਜ ਨੇ ਰਾਜਾ ਸਿਖਰਧ੍ਵਜ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਚਿੱਤ ਦਾ ਤਿਆਗਣਾ ਹੀ ਸਰਬ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਹੇ ਤ੍ਰਿਕਾਲ-ਦਰਸ਼ੀ, ਮੈਂ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਿਰ ਕਰਾਂ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਟਿਕਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਜਿਕੁਰ ਵੱਡਾ ਮਗਰਮੁੰਡ ਬਾਲਕ ਤੋਂ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ਇਕੁਰ ਹੀ ਹੇ ਮੁਨੀਸ਼ਰ! ਚਿੱਤ ਮੈਥੋਂ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਚਿੱਤ ਦਾ ਸਰੂਪ ਤਾਂ ਸਮਝਾਓ। ਕੁੰਭਜ ਬੋਲਿਆ, ਰਾਜਨ, ਚਿੱਤ ਦਾ ਸਰੂਪ ਵਾਸਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਨਾਲ ਚਿੱਤ ਵੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਲ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਬਿਛ ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੜ੍ਹ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬਿਛ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਏਕਾਂਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ, ਸਰਬ ਚਿੰਤਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਇਕ ਆਸਰੇ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ

ਅਰ ਦੂਜੇ ਦਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਅਰ ਇਸ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋਣਾ ਕਿ ਮੈਂ ਐਸਾ ਤਿਆਗੀ ਹਾਂ, ਬਸ ਇਹ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਡਾਲ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਹੇ ਰਾਜਨ! ਇਕ ਡਾਲ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬਿਛ ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਫੁਲਦਾ ਫਲਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੜ੍ਹ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬਿਛ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਿਵੇਂ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਾ ਬੀਜ ਹਉਮੈ ਹੰਕਾਰ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਚਿੱਤ ਦੇ ਸਭ ਦੇ ਸਭ ਫੁਰਨੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਤੇ ਹਉਮੈ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਦਾ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ। ਰਾਜਾ ਬੋਲਿਆ, ਹੇ ਦੇਵ ਪੁੱਤਰ! ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਸਮਝ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੇਸਾਰ ਰੂਪੀ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਬਿਛ ਦਾ ਨਾਸ਼, ਇਸ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਕੱਟਣ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਡਾਲਾਂ ਕੱਟਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਚਿਰੰਕਾਲ ਤੋਂ ਡਾਲਾਂ ਹੀ ਕੱਟਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਦੁਖ ਵੀ ਨਵਿਰਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਹੁਣ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਹਉਮੈ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ, ਕਿਥੋਂ ਤੇ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਕੁੰਭਜ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਤ੍ਰੈਗੁਣ ਅਤੀਤ, ਸੁਧ, ਅਫੁਰ ਚੇਤਨ ਵਿਚ, ਆਪਣੇ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਵ ਦੁਆਰਾ ਮੈਂ ਹਾਂ ਇਹ ਫੁਰਨਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਦੇਸ਼, ਕਾਲ ਤੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਰਚਿਆ ਜਗਤ ਹੋ ਭਾਸਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਉਤਪਾਦਕ (ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ) ਸ਼ਕਤੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਰ ਇਸ ਵਿਚ ਹੀ, ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਵ ਦੁਆਰਾ ਮੁੜ ਸੁਧ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣ ਦੀ ਰਗਵਤ ਹੈ। ਬਸ ਜਦ ਅਨੰਤ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜਾਂ ਮਗਰੋਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਹ ਰਗਵਤ ਪਰਪੱਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਮਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਬ੍ਰਹਮਵੇਤਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਮੁੜ ਮੈਂ ਹਾਂ, ਇਹ ਫੁਰਨਾ (ਯਾਨੀ ਹਉਮੈ ਹੰਕਾਰ) ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਸੁਧ ਚੇਤਨ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਅਫੁਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਦਯਮਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਤਿਆਗਵਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਤਮ! ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਰਬਾਣ ਪਦ ਹੈ। ਰਾਜਾ ਬੋਲਿਆ, ਹੇ ਦੇਵ ਪੁੱਤਰ, ਬ੍ਰਹਮਵੇਤਾ ਗੁਰੂ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਹਉਮੈ ਹੰਕਾਰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਕੁੰਭਜ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੂਰਜ ਆਪਣੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਧਕਾਰ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਕੁਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵੀ ਅੰਧਕਾਰ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ, ਇਕੁਰ ਹੀ ਤਤ੍ਵ-ਦਰਸ਼ੀ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵ ਦਾ ਅਗਿਆਨ ਦੂਰ ਹੋਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਰਾਜ

ਪੁਛਿਆ, ਮਹਾਰਾਜ, ਬ੍ਰਹਮਵੇਤਾ ਤੇ ਕਥਨੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਫਰਕ ਕੀ ਹੈ? ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਤ੍ਵ-ਦਰਸ਼ੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੋਵੇ? ਇਸ ਦੀ ਕੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ? ਦੇਵ ਪੁੱਤਰ ਬੋਲਿਆ, ਜੇ ਅਸਲੀ ਤੇ ਨਕਲੀ, ਸਾਂਗਧਾਰੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੈ, ਉਹੋ ਬ੍ਰਹਮਵੇਤਾ ਤੇ ਕਥਨੀ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੈ। ਜੇ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਅਸਲੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹੈ, ਉਹੋ ਅਸਲੀ ਤਤ੍ਵ-ਦਰਸ਼ੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਵੀ ਹੈ। ਜੇ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸੱਚੇ ਮਾਂਦਰੀ ਦੀ ਹੈ, ਉਹੋ ਸੱਚੇ ਤਤ੍ਵ-ਦਰਸ਼ੀ ਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਫਰਕ ਅਸਲੀ ਹੀਰੇ ਤੇ ਕੱਚ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹੋ ਅਸਲ ਤੇ ਬਾਤੂਨੀ ਬ੍ਰਹਮਵੇਤਾ ਵਿਚ ਹੈ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤਾਜ, ਤਖਤ, ਸਭਾ, ਸਮਾਜ, ਸੋਨਾ ਸਾਮੱਗਰੀ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਨਿਜ ਹੁਕਮ ਮਨੋਣ ਦਾ ਤੇਜ ਹੋਵੇ, ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭੋਜ, ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿਦਯਾ ਅਰ ਜਪ, ਤਪ, ਸੰਜਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬ੍ਰਹਮਵੇਤਾ ਲਈ ਆਵਿਸ਼ਕ ਹੈ ਕਿ ਹਉਮੈ ਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ, ਸਮਵੇਤਾ ਤੇ ਤ੍ਰਿਭਵਨ ਤ੍ਰਿਕਾਲਦਰਸ਼ੀ ਹੋਵੇ ਅਰ ਦੇਸ਼-ਕਾਲ ਰਚਿਤ ਬਦਲਣਹਾਰ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਿਫਤ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸਨੂੰ ਚਾਹੇ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ ਬਨਾਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੱਚੇ ਮਾਂਦਰੀ ਦੇ ਮੰਤਰ, ਵਾਚਣ ਨਾਲ ਹੀ ਤਤਕਾਲ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ (ਅਸਰ) ਬਾਹਰਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਵੇਤਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਬ੍ਰਹਮਵੇਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਯਾ ਉਸ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਨੇਤਰ ਮਿਲਾਂਦਾ ਹੈ ਯਾ ਕੇਵਲ ਉਸ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਯਾ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਉਸ ਵਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪੂਰਵਕ ਧਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਖ ਅਰ ਜਾਣ ਕਿ ਤੂੰ ਪੰਚ ਭੂਤਕ ਦੇਹ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਮਨ ਤੇ ਇੰਦਰੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਭੀ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਸਾਮਯ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਪੁਰਸ਼ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਨਿਰਵਿਕਾਰ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਸਰਵਗਯ ਹੈ, ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਈਸ਼ਵਰ ਤੋਂ ਵੀ ਉਪਰ ਸਾਖਿਅਤ ਸਵਯੰ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈਂ। ਜਿਵੇਂ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਕੜਕ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਕੁਰ ਹੀ ਇਹ ਮਹਾਂਵਾਕ ਉਚਾਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਤਤਕਾਲ ਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਵਰਤਣ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਰਦੇ ਹਟਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਹਉਮੈ ਨਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਚਿੱਤ ਅਫੁਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ

ਭਾਸ਼ਣਾ। ਆਤਮਾ ਅਨੰਤ ਹੈ। ਜੋ ਅਨੰਤ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਦੇਸ਼, ਕਾਲ ਤੇ ਵਸਤੂ ਦੁਆਰਾ ਹੱਦਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਅਰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੰਡਿਆ ਭੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜੋ ਸਰਬ ਦੇਸ਼, ਸਰਬ ਕਾਲ ਤੇ ਸਰਬ ਵਸਤੂ ਵਿਚ ਪੂਰਣ ਹੈ, ਉਹ ਕਾਰਣ (cause) ਤੇ ਕਾਰਜ (effect) ਵੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕਾਰਣ ਤਦ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਪਹਿਲੇ ਦੰਤ ਹੋਵੇ ਪਰ ਆਤਮਾ ਅਦੰਤ ਹੈ। ਕਾਰਣ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਾਰਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੋਵੇ ਅਰ ਪਿਛੇ ਵੀ ਉਹ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਜਿੱਕਰ ਘੜੇ ਦਾ ਆਦਿ ਮਿਟੀ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਵੀ ਮਿਟੀ ਹੈ, ਸੋ ਮਿੱਟੀ ਕਾਰਣ ਕਹਾਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਨਾ ਆਦਿ ਹੈ ਨਾ ਅੰਤ, ਆਤਮਾ ਤਾਂ ਅਨੰਤ ਹੈ। ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਕਾਰਣ ਤਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਪਦਾਰਥ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰਣਾਮ ਯਾਨਿ ਤਬਦੀਲੀ (Change, transformation) ਆਵੇ, ਪਰ ਆਤਮਾ ਅਚਯੁਤ (ਅਚੱਲ) ਸਥਿਰ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਡਿੱਗਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਦੇ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਭੋਗਣਾ ਵੀ ਦੰਤ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਤਮਾ ਅਦੰਤ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਭੋਗ ਤੇ ਭੋਗੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਅਰ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਭੀ ਅਭਾਵ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਹੈ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਕਾਰਜ (Effect) ਵੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਕਾਰਜ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ (Object) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਤਮਾ ਅਵਯਕੁ ਅਸਫੁਟ ਅਪਰਕਾਸ਼ਿਤ, ਗੁਪਤ (transcendental) ਹੈ, ਇਹ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਜੋ ਕਾਰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਣ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕੀ ਸੀ ਜੋ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੋਵੇ? ਬਸ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਭੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਹੇ ਰਾਜਨ, ਐਸਾ ਨਿਤ, ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਵਿਆਪਕ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਜਦੋਂ ਜਾਗੇਗਾ, ਜਾਣੇਗਾ।

ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ ਬੋਲੇ, ਹੇ ਰਾਜ ਜੀ, ਕੁੰਭਜ ਦੇ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਖਰਪੂਜ ਕੁਝ ਚਿਰ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ, ਮਗਰੋਂ ਬੋਲਿਆ, ਹੇ ਆਤਮ ਦਰਸ਼ੀ, ਆਪ ਨੇ ਜਿਤਨੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ ਸੋ ਮੈਂ ਖੁਬ ਸਮਝ ਲਈ ਹੈ, ਪਰ ਅਜੇ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੋਰ ਪੁੱਛਣਾ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਉਤਰ ਬਖਸ਼ੋ, ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਦਿੜ੍ਹ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਾਰਾਂ। ਆਪ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਤਮਾ ਇਕ ਹੈ, ਅਰ ਆਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ, ਚੇਤਨ ਮਾਰਗ ਹੈ, ਸੁਧ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਐਸਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਯ, ਇਹ ਤ੍ਰਿਪਟੀ ਕਿਥੋਂ ਉਪਜੀ ਹੈ? ਕੁੰਭਜ ਨੇ ਕਿਹਾ,

ਹੇ ਰਾਜਨ, ਇਹ ਤ੍ਰਿਪਟੀ ਭਰਮ ਕਰਕੇ ਭਾਸ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਆਪਣਾ ਆਪ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਭਰਮ ਦੂਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵ ਆਪਣਾ ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਬਿਲਕੁਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਭਾਸਦਾ। ਫੁਰਨੇ ਤੇ ਜਗਤ ਭਾਸਦਾ ਹੈ। ਅਫੁਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਭ ਆਪਣਾ ਆਪ ਭਾਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਖ ਭਾਸਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅੰਭਾਵ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸਰਬ ਅਨੰਦ ਹੈ। ਰਾਜ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਹੇ ਮੁਨੀਸ਼ਵਰ ਮੰਨੋ ਫਿਰ ਸਮਝਾਓ। ਤੁਸੀਂ ਆਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਫੁਰਨਾ ਮਾਤਰ ਹੈ, ਫੁਰਨੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਸਾਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਨਾਲੇ ਆਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਆਤਮਾ ਸੁਧ, ਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਹੈ, ਮੰਨੋ ਅਤਿ ਅਸਚਰਜ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਠੀਕ ਆਤਮਾ ਐਸਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਫੁਰਨਾ ਕਿਥੋਂ ਆਇਆ? ਕੁੰਭਜ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਰਾਜਨ! ਫੁਰਨਾ ਵੀ ਭਰਮ ਮਾਤਰ ਹੈ। ਅੰਗੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸੁਧ ਚੇਤਨ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਭਾਵ ਦਵਾਰਾ ਫੁਰਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਇਸ ਵਿਚ ਫੁਰਨਾ ਬੰਦ ਹੋਣ ਦਾ ਵੀ ਸਹਿਜ ਭਾਵ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਜਿੱਕਰ ਪਵਨ ਚਲਦੀ ਹੈ ਅਰ ਠਹਿਰ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਆਸਰੇ ਫੁਰਨੇ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਮਿਟ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਭਾਵਨਾ ਮਾਤਰ ਹੈ। ਜੇਸੀ ਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤੇਸਾ ਹੀ ਹੋ ਕੇ ਭਾਸਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਬਿਖ 'ਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਿੜ੍ਹ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਬਿਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਾਸਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ 'ਚ ਬਿਖ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿਖ ਭਾਸਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਸਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਿੜ੍ਹ ਹੋ ਜਾਏ, ਉਹ ਵਸਤ ਜੋ ਸਾਮੁਣੇ ਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਭਾਵਨਾ ਮਾਤਰ ਹੈ ਤੇ ਮਿਥਿਆ ਹੈ। ਹੇ ਰਾਜਨ, ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਅੱਡ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। 'ਮੈਂ' 'ਤੂੰ' ਵੀ ਸਭ ਆਤਮਾ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ ਹਨ। ਜਿਕਰ ਸੋਨੇ ਦੇ ਜੇਵਰ ਸੋਨੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹਨ, ਜਿਕਰ ਘਰ, ਮੰਦਰ, ਮਹਿਲ, ਮਾੜੀਆਂ ਸਭ ਮਿਥਿਆ ਹਨ ਅਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਦਿ ਅੰਤ ਆਕਾਸ਼ ਹੈ, ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਭ ਦਾ ਆਦਿ ਮਧ ਤੇ ਅੰਤ ਇਕ ਆਤਮਾ ਹੀ ਸਾਰ ਹੈ। ਜਦ ਪਹਿਲਾਂ ਤੂੰ ਪੰਜ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੇ ਮਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੇਖੇਗਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਤੂੰ ਸਭ ਚੇਤਨ ਮਾਤਰ ਹੀ ਦਿਸੇਗਾ। ਫਿਰ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਸਬਦ ਤੇ ਅਰਥ ਤੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਮੂਲਾਂ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਬਦ ਇਹ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਹੈ ਤੇ ਅਰਥ ਇਹ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸੱਤ ਜਾਣਨਾ। ਹੇ

ਰਾਜਨ! ਜੋ ਜਨਮਦਾ ਹੈ ਸੋ ਮਰਦਾ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਮਰਦਾ ਹੈ ਸੋ
ਜਨਮਦਾ ਵੀ ਹੈ। ਪਰ ਆਤਮਾ ਸਭ ਦਾ ਆਦਿ ਹੈ। ਅਜਨਮਾ ਤੇ
ਨਿਰਵਿਕਾਰ ਹੈ। ਤੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਹੈਂ। ਤਾਂ ਜੋ ਤੇਰਾ ਸੰਸਾਰ
ਨਿਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਏ। ਸੰਸਾਰ ਇਸ ਲਈ ਭਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੈਨੂੰ
ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ। ਜਾਂ ਸਰੂਪ 'ਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਕੇ
ਵੇਖੇਗਾ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਨਾ ਭਾਸੇਗਾ। ਇਹ ਵੀ ਨਾ ਭਾਸੇਗਾ ਕਿ
ਅੱਗੇ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਨਿਵਿਰਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਫਿਰ ਤਾਂ ਇਕ ਰਸ
ਆਤਮਾ ਹੀ ਭਾਸੇਗਾ, ਅਰ ਕੇਵਲ ਸੁਨ ਸੁਨ। ਆਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਤੀਤ
ਹੋਵੇਗਾ। ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਨੂੰ ਸੁਨ ਸੁਨ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਚੇਤਨ
ਸਰੂਪ ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਦਾ ਹੈ ਕੇ ਵੀ ਚੇਤਨ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਵੀ ਚੇਤਨ
ਹੀ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵੀ ਚੇਤਨ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਅਦ੍ਰਿਤ ਵੀ ਚੇਤਨ ਹੀ ਹੈ।
ਬਸ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਭ ਬਹਮ ਹੀ ਦਿਸੇਗਾ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਾ ਦਿਸੇਗਾ।
ਹੋ ਰਾਜਨ, ਜਿਕਰ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਨੀਲਾਪਨ, ਸੋਨੇ ਵਿਚ ਜੇਵਰ ਤੇ
ਹਵਾ ਵਿਚ ਹਰਕਤ ਸਭ ਕਥਨ ਮਾਤਰ ਹਨ, ਇਕੋਰ ਹੀ ਆਤਮਾ
ਵਿਚ ਸਿਸ਼ਟੀ ਭਰਮ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਆਖਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ
ਸਮਝਣ ਦੇ ਨਮਿਤ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜਦ ਭਰਮ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ
ਜਗਤ ਦਾ ਸ਼ਬਦ (ਅਸਤਿਤ੍ਵ) ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਸਾਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰ
ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਜੋ ਚੋਸ਼ਟਾ ਹੁਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਜਦ
ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਨਿਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦੁਖ ਦੀ ਨਿਵਿਰਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ
ਹੈ। ਬਸ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਨੀਸ਼ਵਰ ਲੋਕ ਨਿਰਵਾਣ ਪਦ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ
ਨੂੰ ਨਿਰਵਾਣ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਤ ਰੂਪ ਸੁਨ ਵਿਚ
ਇਸਥਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੋ ਰਾਜਨ, ਇਕ ਛਿੰਨ ਭਰ ਆਤਮਾ ਦੇ
ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।
ਬਸ, ਗਿਆਨ ਹੀ ਮਹਾਂ ਪਰਲੋ ਹੈ। ਅਗਿਆਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਜੋ
ਦਿਸ਼ਟ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਮਿਥਿਆ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਆ ਵੀ ਮਿਥਿਆ ਹੈ ਤੇ
ਉਸ ਦਾ ਭਾਨ ਹੋਣਾ ਵੀ ਮਿਥਿਆ ਹੈ। ਜਿਕਰ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ
ਵੀ ਮਿਥਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਭਾਨ ਹੋਣਾ ਵੀ ਮਿਥਿਆ ਹੈ ਤਿਕਰ
ਹੀ ਜਾਗਰਤ ਸੰਸਾਰ ਸੁਪਨਾ ਮਾਤਰ ਹੈ, ਅਰ ਬਿਨਾਂ ਕਾਰਣ ਹੀ
ਭਾਸਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਅਗਿਆਨ ਹੈ। ਅਗਿਆਨ ਇਹ ਕਿ
ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਾ ਜਾਨਣਾ। ਜਿਕਰ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਸਿਸ਼ਟੀ ਸੁਪਨੇ
ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਭਾਸਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਾਗਰਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ
ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਪੱਕਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ

ਮੈਂ ਹੀ ਮੈਂ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਹਰ ਕੁਝ ਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਤਮ
ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਆਤਮਾ
ਦੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।

ਰਾਜਾ ਬਲਿਆ, ਹੋ, ਸਿੰਧੋਸਵਰ। ਆਤਮ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਇਸ
ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਨ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?
ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਗਿਆਨੀ ਦਾ ਤਾਂ ਚਿੰਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਪਰ ਗਿਆਨੀ
ਜੋ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਚਿੰਤ ਦੇ ਸਬੰਧ
ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਸੋ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸੋ ਕਿ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ
ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਗਿਆਨੀ ਤੋਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਵਿਚ ਨਿਰਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਕੁੰਭਜ ਬਲਿਆ, ਰਾਜਨ! ਇਸ ਦਾ ਉਤਰ
ਅਤਿ ਸੁਖਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਚੰਗਾ ਭਲਾ
ਸੁਜਾਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਸਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਉਠਾ
ਸਕਦਾ, ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਗੁਣਾਤਮਕ
ਬੁੱਧੀ ਅਰ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ। ਜਿਸ
ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸੁਜਾਖਾ ਦੋਵੇਂ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਠੰਡੇ ਖਾਂਦੇ
ਹਨ ਅਰ ਟੋਇਆਂ ਵਿਚ ਡਿਗਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿਵੇਕ
(ਬਿਬੇਕ) ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਹਾਂ ਮੂੜ੍ਹ ਅਨਪੜ੍ਹ ਅਰ
ਮਹਾਂਚਤੁਰ ਵਿਦਵਾਨ ਦੋਵੇਂ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ,
ਹੰਕਾਰ, ਭੈ, ਲੱਜਾ, ਸ਼ੋਕ ਤੇ ਈਰਖਾ ਦੇ ਅਥਾਹ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਗੋਤੇ
ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਅਤਿ ਤਰਸਯੋਗ ਹੈ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵੇਖਦੇ
ਹਾਂ ਕਿ ਮਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦੁਰਾਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ
ਨੂੰ ਭੁਸ਼ਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਨਪੜ੍ਹ ਤੇ ਮਹਾਂ ਮੂਰਖ ਕਰਦੇ
ਹਨ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਵੀ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਬਰਾਬਰ ਭੋਗ ਰਹੇ ਹਨ।
ਹੋ ਰਾਜਨ, ਤੱਤਵ ਗਿਆਨੀ ਹਰ ਵੇਲੇ, ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ, ਹਰ ਹਾਲਾਤ
ਵਿਚ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਪਰ ਨਿਜ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ
ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਹਉਮੈਂ ਨਿਵਿਰਤ
ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਉਮੈਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਿਜ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦਾ ਅਨੁਭਵ
ਹੋਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਤੱਤ ਦਰਸ਼ੀ ਕੋਈ ਵੀ ਕਰਮ ਹਉਮੈਂ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ
ਨਾਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਕੇਵਲ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੇ
ਨਮਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਭੁੱਲਣਹਾਰ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਕੋਟੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ
ਕੇ ਅਭੁੱਲ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਕੋਟੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ
ਲਈ ਉਸ ਤੋਂ ਜੋ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਚੰਗਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ

ਦੁਖ ਵਿਚ ਦੁਖ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੁੱਖ ਵਿਚ ਸੁਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਪਰ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਕੇਵਲ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੀ ਖਾਤਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਮੇਰ ਜਮੋਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਅਰ. ਜੋ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹਟਣ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਭਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਤੱਤਕਾਲ ਉਸ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹਟਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਖਾਂਦਾ, ਪੀਂਦਾ, ਪਹਿਨਦਾ, ਸੋਂਦਾ, ਜਾਗਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਅਗਿਆਨੀ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਪਤਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜੇ ਉਹ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਾਮ (Lust) ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਦੋਸ਼ੀਆ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਰੋਧ ਕਰ ਕੇ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਬਿਰਹੋਂ ਵਿਚ ਵਿਆਕੁਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੋਹ ਨਾਲ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਸਭ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਅਡੋਲ ਸਾਕਸ਼ੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਰਭਉ ਤੇ ਨਿਰਵੈਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਗਤ ਦੀਆਂ ਚੰਗਿਆਂ ਮੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਕਿਰਮ, ਕੀਟ ਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਦਾ ਇਕ ਰਸ, ਤੰਜਮਈ, ਪਰਮ ਪਰਸਾਦ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ।

ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ ਬੋਲੇ, ਹੇ ਰਾਮ ਜੀ, ਤੱਤਵਦਰਸ਼ੀ ਨਿਰੂਪਨ ਸੁਣਦਿਆਂ-ਸੁਣਦਿਆਂ ਰਾਜਾ ਸ਼ਾਂਤ ਚਿੱਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਰ ਕੁੰਭਜ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੀਸ ਧਰ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, ਮੇਰੀ ਪੂਰਨ ਸੰਕਾ ਨਿਵਿਰਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੰਨੀਆਂ ਹਨੁਰੀਆਂ ਤੇ ਮਹਾਂ ਪਰਬਲ ਘਮਣ ਘਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਹਿੱਲਣ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਰੂਪੀ ਖੰਭ ਟੁੱਟ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਨਿਜ ਘਰ ਦੀ ਬਿਸਰਾਮ ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਆਸਣ ਜਮਾਵਾਂਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਨਿਜ ਘਰ ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ। ਮੈਂ ਕਿਥੇ ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਕਿਥੇ ਨਾ ਜਾਵਾਂ? ਮੈਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਨੂੰ ਸਰਵਥਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਹੁਣ ਸਦਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੀ ਵਸਾਂਗਾ। ਕੁੰਭਜ ਨੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਸਿਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਪਰ ਕੀਤਾ, ਅਰ ਉਸ ਵਲ ਦਿਬਯ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਅਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜਨ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਕਦੇ ਆਵਾਂਗਾ। ਤੂੰ ਜੋ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਉਸਦਾ ਨਿਧਿਆਸਨ ਕਰ। ਤੂੰ ਤੱਤ ਵਿਚਾਰ ਰੂਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ। ਉਥੇ ਵਿਸਮਾਦ ਰਾਗ ਵਿਚ ਅਤੀਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ

ਨਿਰਵਾਣ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋ? ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਅਸੀਸ ਦੇ ਕੇ ਕੁੰਭਜ ਅਲੰਪ ਹੋ ਗਿਆ ਅਰ ਰਾਜਾ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਇਆ। ਕੁੰਭਜ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਰਾਜਾ ਹੁਣ ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਆਦਿਕ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖਾਈਆਂ ਟੱਪ ਕੇ ਅਨੁਭਵ ਨਗਰ ਦੇ ਕੋਟ ਸਮੀਪ ਆਣ ਪੁੱਜਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਦੇਵ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਪ੍ਰਸੰਧ ਵਾਕ ਸੁਨਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦੀ ਕਰਤੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕਰਕੇ ਵੇਖੋ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਮਾਯਕ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਮਗਰੋਂ ਕੁੰਭਜ ਨੇ ਦੇਵ ਪੁੱਤਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਅਰ ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਰਾਜਾ ਅਚਲ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਸੀ, ਕੁੰਭਜ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਅਤਿ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕੁੰਭਜ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ। ਜਦ ਕਿੰਨੀ ਹੀ ਦਰ ਹੋ ਗਈ ਅਰ ਰਾਜਾ ਬਾਹਿਰ ਮੁਖੀ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਦੇਵ ਪੁੱਤਰੀ ਰੂਪ ਕੁੰਭਜ ਨੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਜਗਾਵਾਂ। ਉਹ ਸਰ ਬੱਬਰ ਵਾਂਗ ਗਰਜੀ। ਬਣ ਦੇ ਪੁਰਖ ਪੰਛੀ ਸਭ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤਕ ਡਰ ਗਏ ਅਰ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਪਰ੍ਹੇ ਦੋੜ ਗਏ ਪਰ ਰਾਜਾ ਜੋ ਇੰਦਰੀਆਂ, ਪਾਣ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਸਥਿਤ ਕਰ ਕੇ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਹਿੱਲਿਆ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਲੂਣਿਆ ਪਰ ਜਿਕ੍ਰ ਹਵਾ ਦੇ ਝੌਂਕੇ ਨਾਲ ਪਹਾੜ ਦੀ ਚੋਟੀ ਚਲਾਏਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਤਿਕੁੱਰ ਹੀ ਉਹ ਵੀ ਚਲਾਏਮਾਨ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਹੇ ਰਾਮ ਜੀ, ਰਾਜੇ ਦੀ ਐਸੀ ਦ੍ਰਿੜ ਬਿਰਤੀ ਵੇਖ ਕੇ ਦੇਵ ਪੁੱਤਰੀ ਰੂਪ ਚੁੜਾਲਾ ਨੂੰ ਅਸੀਮ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿ ਰਾਜਾ ਹੁਣ ਛੇਤੀ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਾਂ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਚੋਂ ਉਠਾਵਾਂ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਤੱਤਕਾਲ ਉਹ ਅੰਤਰ-ਮੁਖ ਹੋਣ ਦੇ ਫਰਨੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਚੇਤਨਤਾ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਚੇਤਨਤਾ ਵਿਚ ਜੋ ਮੰਤਵ ਬਾਕੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਛੇੜ ਕੇ ਅਤਿਅੰਤ ਛੇਦ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਰਾਜਾ ਹਿੱਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈ। ਰਾਜੇ ਜਿਉਂ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ, ਸਾਮੁਣੇ ਦੇਵ ਪੁੱਤਰੀ ਦਿੱਸੀ, ਜੋ ਦਾਮਨੀ ਵਾਂਗ ਲਿਸਕੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਰਾਜਾ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਫਿਰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋਣ ਲੱਗਾ, ਪਰ ਦੇਵ ਪੁੱਤਰੀ ਬਲੀ, ਹੇ ਯਗੀ! ਮੈਨੂੰ ਮਹੋਸ਼ਵਰ ਨੇ ਆਪ ਵਲ ਘੱਲਿਆ ਹੈ,

ਸਾਫ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੈ।
ਬੱਸ ਐਸੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਉਹ ਮਦਨਕਾ ਨੂੰ ਫੜ ਨਾ ਸਕਿਆ।

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੇ ਪੁਛਿਆ, ਹੇ ਮੁਨੀਸ਼ਵਰ, ਇਸ
ਲੀਲਾ ਦਾ ਕੀ ਭੇਦ ਸੀ? ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਖਰ ਧੂਜ ਦਾ ਅਸਥੂਲ ਸਰੀਰ
ਕਿਧਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ? ਅਰ ਬਿਨਾਂ ਅਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਦੇ ਉਹ ਕਿਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖ ਤੇ ਸੁਣ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਬਿਰਤਾਂਤ
ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰੋ। ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ ਬੋਲੇ, ਹੇ ਰਾਮ ਜੀ, ਰਾਜੇ
ਦਾ ਅਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਮੰਦਰਾਚਲ ਪ੍ਰਬਤ ਪੁਰ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ, ਹੁਣ
ਉਹ ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਕੁਰ ਕੋਈ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ
ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾਰਥ ਸ਼ਿਵ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਅਸਥੂਲ, ਸੂਖਮ ਤੇ
ਕਾਰਣ ਤਿੰਨੇ ਸਰੀਰ ਪਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਉਥੇ ਕੇਵਲ ਆਤਮਾ
ਹੀ ਵਿਦਯਾਮਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਇੰਦਰਜਾਲਕ ਸ਼ਿਵ ਨਗਰੀ
ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਅਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਗਮਨ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ
ਨਾ ਸੀ। ਸੋ ਰਾਜਾ ਹੈਰਾਨ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਕੇ ਭੋਲੇ ਭਾਵ ਚੁੱਪ ਮਦਨਕਾ
ਦੇ ਪਿਛੇ ਰਿਹਾ। ਇਕ ਤਾਂ ਕਲਪ ਬਿਰਖ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਦੋ ਪੁਰਸ਼ ਇਉਂ
ਖੜ੍ਹੇ ਦਿਸੇ ਜਿਕੁਰ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦਰਮਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਮਦਨਕਾ ਖੜ੍ਹੀ
ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਅੱਖ ਝਮਕਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬੇਸੁਮਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ
ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਇਕ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਲਗ ਗਿਆ, ਪਰ ਰਾਜਾ
ਸ਼ਿਖਰ ਧਵਜ ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੰਘਾਸਣ ਪਰ ਜੋ ਰਾਜਾ ਬੈਠਾ
ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮਦਨਕਾ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਇਕ
ਨਗਾਰਚੀ ਆਇਆ, ਉਸ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਨਗਾਰਾ ਵਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ
ਕਿ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਿਖਰ ਧਵਜ ਕੀ ਜੈ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ
ਰਾਜਾ ਅਤਿ ਚਕ੍ਰਿਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਦਨਕਾ ਕਿਸ ਨਾਲ ਬੈਠੀ ਹੈ?
ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਫੁਰਨਾ ਨਾ ਫੁਰਿਆ, ਅਰ
ਇਸ ਦਾ ਦੁਖ ਵੀ ਨਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਾਥ ਕਿਉਂ ਛੱਡ ਗਈ
ਹੈ? ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ 'ਸ਼ਿਖਰ ਧੂਜ' ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਅਚੇਂਭਿਤ
ਹੋਇਆ। ਮਦਨਕਾ ਰੂਪ ਚੁੜਾਲਾ, ਜੋ ਰਾਜੇ ਦੇ ਚਿੱਤ 'ਚ ਇਸਥਿਤ
ਹੋ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਅਡੋਲ ਵੇਖ ਕੇ
ਅਤਿ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਈ, ਅਰ ਤਤਕਾਲ ਮਾਇਆ ਰਚਿਤ ਕੈਲਾਸ਼ ਨਾਟਕ
ਦਾ ਅਭਾਵ ਕਰ ਕੇ ਮੰਦਰਾਚਲ ਪਰਬਤ ਪੁਰ ਰਾਜੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ
ਕੁਟੀਆ ਦੇ ਪਾਸ ਕੁੰਭਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੀ ਦਿਸੀ। ਰਾਜਾ ਸ਼ਾਤ ਚਿਤ
ਰਿਹਾ, ਅਰ ਮੂੰਹੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲਿਆ, ਪਰ ਕੁੰਭਜ ਵਲ ਧਿਆਨ

ਜਮਾ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ। ਕੁੰਭਜ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਰਾਜਾ ਹੁਣ ਇਨਸਾਫੀ
ਸਿਫਤਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕੰਮਲ ਹੈ ਅਰ ਦੇਵਨੇਤ ਨਾਲ ਜਮਾਂ,
ਸਥਾਨ ਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਵੀ ਅਨੁਕੂਲ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੇ ਹੁਣ ਪਰਬਿਧ ਵਾਕਾਂ
ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਕਰਾਂ ਅਰ ਇਸ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਿੰਦਰਾਂ ਤੋਂ ਜਗਾਵਾਂ। ਇਹ
ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਕੁੰਭਜ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਸਕਰਾਂਦਾ-
ਮੁਸਕਰਾਂਦਾ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਮੀਪ ਹੋਇਆ, ਅਰ ਆਪਣੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਨੂੰ
ਆਪਣੀ ਨਾਭੀ ਤੇ ਰੱਖ ਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਮਸਤਕ ਦੇ ਬਰਾਬਰ
ਉਚਾ ਕੀਤਾ ਅਰ ਬਾਹ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ, ਅਰ ਤਲੀ ਉਸ
ਦੇ ਮਸਤਕ ਵਲ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਆਕਾਸ਼ ਵਲ
ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨੱਤਰਾਂ ਵਲ ਦਿਸ਼ਟੀ ਕਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਰਾਜਨ,
ਜਾਗ! ਤੂੰ ਜੋਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ! ਤੂੰ ਸਦਾ ਸ਼ਿਵ ਹੈਂ। ਸਭ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਵਿਚ
ਹੈ। ਤੂੰ ਸਭ ਵਿਚ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਆਪ ਕਾਲ ਹੈਂ ਅਰ ਕਾਲ ਤੋਂ ਅਤੀਤ
ਹੈ। ਤੂੰ ਨਿਰਆਕਾਰ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਸਭ ਆਕਾਰ ਹਨ। ਤੂੰ ਸਵਰਗ ਹੈਂ,
ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਹੈਂ। ਤੇਰੀ ਹਉਮੈਂ ਸੁਧ ਚੇਤਨ ਵਿਚੋਂ ਸਹਿਜ ਭਾਵ
ਦਵਾਰਾ ਮੁੜ ਉਸੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਲਈ ਲੀਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਆਪ
ਆਪ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਅਮਰ ਹੈਂ।

ਸ਼ਿਖਰ ਧੂਜ ਇਹ ਸੁਣਦਾ ਸੁਣਦਾ ਆਤਮ ਤੱਤ ਵਿਚ ਲੀਨ
ਹੋ ਗਿਆ, ਅਰ ਰਾਣੀ ਚੁੜਾਲਾ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੜਾਲਾ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿਸੀ।
ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਹ ਤਤਕਾਲ
ਸਾਰੇ ਅਪੂਰਬ ਨਾਟਕ ਦਾ ਭੇਦ ਸਮਝ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਵੀ ਚੁੜਾਲਾ ਨੂੰ
ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ, ਹੇ ਦੇਵੀ, ਤੂੰ ਕਿਥੋਂ ਆਈ ਹੈਂ? ਤੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਬੜਾ
ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਵਰਗੀ ਹੀ ਮੇਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਚੁੜਾਲਾ
ਵੀ ਸੀ। ਤੂੰ ਇਥੇ ਕਿਸ ਕਰਕੇ ਆਈ ਹੈਂ ਤੇ ਕਦੋਂ ਦੀ ਆਈ ਹੈਂ?
ਚੁੜਾਲਾ ਬੋਲੀ, ਹੇ ਭਗਵਾਨ, ਮੈਂ ਹੀ ਆਪ ਦੀ ਨਿਮਾਣੀ ਚੁੜਾਲਾ
ਹਾਂ, ਅਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਸਵਾਮੀ ਹੋ। ਕੁੰਭਜ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਚੁੜਾਲਾ
ਤਕ ਸਾਰੇ ਚਰਿਤਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਜਗੋਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ
ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਕੇ ਵੇਖੋ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਚਰਿਤਰ ਕਿਸ
ਨੇ ਕੀਤੇ ਹਨ?

ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਿਦਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।
ਰਾਣੀ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਨੱਤਰ ਜਲ ਪੂਰਤ ਹੋ ਗਏ
ਤੇ ਐਸੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਂ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, ਹੇ ਦੇਵੀ,
ਤੈਂ ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਬੜੀ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਉਸਤਤ ਮੈਂ ਕਿੰਕੁਰ ਕਰਾਂ।

ਅਰ ਉਸ ਦੇ ਪਰਹਿਤ ਦੇ ਮੁਖ ਸੈਨਾਚਾਰੀ ਸਾਮੁਣ ਵੀਸ਼ਟੀ ਪਏ। ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ, ਰਥ, ਪੈਦਲ ਸੈਨਾ, ਤੁਰੀ, ਸਹਿਨਾਈ, ਨੌਬਤ, ਨਗਾਰੇ, ਨਿਸਾਨ ਆਦਿਕ ਸੰਪੂਰਨ ਰਾਜਸੀ ਜਲੂਸ ਦਾ ਠਾਠ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚੁੜਾਲਾ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਯਥਾ ਯੋਗ ਪ੍ਰਸਪਰ ਸਨਮਾਨ ਅਰ ਖੰਮ ਕੁਸ਼ਲ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਮਗਰੋਂ ਸੰਖ ਵਜਿਆ ਕਿ ਨਾਨਾ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਘੰਟਿਆਂ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਧੁਨਕਾਰ ਸੁੰਦਰ ਹੋ ਗਈ। ਕੇਸਰ ਗੁਲਾਲ ਉਡਿਆ ਤੇ ਹਰ ਪਾਸਿਉਂ ਫੁਲ ਵਸਣ ਲੱਗੇ। ਦਾਸ ਦਾਸੀਆਂ ਨੇ ਰਾਜੇ ਤੇ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਬਸਤਰ ਭੂਸ਼ਣ ਸਜਾਏ ਤੇ ਚੰਦਨ ਫੁਲੇਲ ਆਦਿਕ ਲਗਾਏ। ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਟ ਪਵਾਏ ਗਏ। ਫਿਰ ਰਾਜਾ ਸ਼ਸਤਰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਰਾਣੀ ਸਮੇਤ ਹਾਥੀ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਇਆ ਅਰ ਹੋਦੇ ਵਿਚ ਬੈਠਾ। ਸਿਰ ਤੇ ਛਤਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਚੌਰ ਝੁਲ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਹਾਥੀ ਤੇ ਅੱਗੇ ਪਿਛੇ ਸੈਨਾ ਸੀ।

ਹੇ ਰਾਮ ਜੀ, ਇਸ ਅਦਭੁਤ ਸਜਪਜ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਸਿਖਰ ਧਵਜ ਤੇ ਚੁੜਾਲਾ ਮੰਦਰਾਚਲ ਪਰਬਤ ਤੋਂ ਸਿਖਰ ਧਵਜ ਪੂਰੀ ਪਹੁੰਚੇ ਅਰ ਨਗਰ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਸਵਾਗਤ ਮਗਰੋਂ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼ਿਤ ਹੋਏ। ਸੱਤਵੇਂ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਰਾਣੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਭਵਨ ਵਿਚ ਸਭਾ ਲਗਵਾਈ ਗਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰ ਸਾਧਾਰਨ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੁਰਸ਼ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਅੰਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਸੀ। ਉਥੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀਆਂ ਤੇ ਰਾਣੀ ਨੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕੀਤੀ ਅਰ ਉਸ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਕਥਾ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ। ਰਾਜਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੇਜ ਸਾਖਿਆਤ ਇਦਰ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੀਕ ਸੀ, ਉਠਿਆ ਤੇ ਮੁਖਾਰਬਿਦ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਦੇ ਅੰਤਮ ਛਟੇ ਇਹ ਸਨ -

‘ਮ੍ਰਿਤ ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਿਨਸਨਹਾਰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਵਰਗ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ਾਂਤ ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਦਾ ਸੰਗ ਹੈ। ਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਦਾ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲ ਹੈ। ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਦੀ ਸੁਨੀਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਲਪ ਖਿੱਛ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਦਾ ਪਰੇਮ ਹੈ। ਜੇ ਠੰਡਕ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਦੀ ਸੀਤਲਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਸੰਗੀਤ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਦਾ ਸਤ ਹੈ। ਜੇ ਸੁਗੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਦਾ ਹਾਸਾ ਹੈ। ਜੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਦੀ ਬਿਮਲ ਭਾਵਨਾ ਹੈ ਅਰ ਜੇ ਟੇਕ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਹੈ। ਪਰ

ਸੱਚ-ਮੁਚ, ਮ੍ਰਿਤ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਜੇ ਨਰਕ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਸ਼ਾਂਤ ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਦਾ ਸਾਥ ਹੈ। ਜੇ ਬਿਖ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਦੀ ਕੁਝੱਤਣ ਹੈ। ਜੇ ਗਰੀਬੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਦੀ ਕੁਮੱਤ ਹੈ। ਜੇ ਰੋਗ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਉਲੇਘਣ ਹੈ। ਜੇ ਤਪਸ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਦੀ ਕਠੋਰਤਾ ਹੈ ਅਰ ਜੇ ਠੰਡਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਦਾ ਟੋਕਣਾ ਹੈ। ਜੇ ਸੂਲ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਦੀ ਚੋਭ ਹੈ ਅਰ ਜੇ ਕੋਝਾਪਨ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਦਾ ਛਲ ਕਪਟ ਹੈ। ਨਿਰ-ਸੰਦੇਹ ਉਹ ਰਈਸ ਕਰੋੜਪਤੀ ਵੀ ਜਮਾਂਦਰੂ ਦੀਵਾਲੀਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਕੁਲੱਛਣ ਨਾਰੀ ਹੈ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਹ ਕੰਗਾਲ ਕੁਲੀ ਵਾਸੀ ਕੁਬੇਰ ਤੇ ਇੰਦਰ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੀਕ ਧਨੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਸੁਲੱਛਣ ਕਾਂਤਾ ਸਦਾ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸ਼ੋਭ ਰਹੀ ਹੈ।

ਵਸਿਸ਼ਟ ਜੀ ਬੋਲੇ - ਹੇ ਰਾਮ ਜੀ, ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਰਾਜਾ ਤੇ ਰਾਣੀ ਨੇ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਚਿਰ ਅਖੰਡ ਰਾਜ ਭੋਗਿਆ ਅਰ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਿਤਾ। ਜਿਤਨੇ ਰਾਜ ਕਾਜ ਸਨ, ਸਭ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਅੰਤਹਕਰਣ ਦਵਾਰਾ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਵਿਚ ਵਿਮਹਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਦੋਵੇਂ ਵਿਦੇਹ ਮੁਕਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ। ਹੇ ਰਾਮ ਜੀ, ਜਿਕਰ ਸਿਖਰ ਧਵਜ ਤੇ ਚੁੜਾਲਾ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਤਿਚਰ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਰਾਗ ਦਵੈਸ਼ ਤੇ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰੋ।

ਭਵਜਲ ਤਰਨਾ

ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਤੇ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਮੁਸਾਫਿਰ ਜਹਾਜ਼ ਸਮੇਤ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿੱਗੇ। ਕਈ ਡੁੱਬ ਗਏ ਅਤੇ ਕਈ ਗੱਤੇ ਖਾਣ ਲਗ ਪਏ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਆਖਿਆ—ਘਬਰਾ ਨਾ। ਤਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਡੁੱਬ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਹੱਥ ਰਖ ਕੇ ਸਿੱਖ ਤੈਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਮੱਛੀਆਂ, ਮਗਰਮੱਛ, ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਹੜੱਪ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਉਲਟ ਪੁਲਟ ਕਰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਤਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਦਾ ਕਿਤੇ ਲੈ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਤੂਫਾਨ ਸੀ, ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਲ ਦੀ ਜਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਸਕਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਸਿੱਖ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਤੈਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਡਾਢਾ ਭੈਭੀਤ ਤੇ ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਸੀ।

ਐਨ ਉਥੇ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਸਿੱਖ ਗੱਤੇ ਪਿਆ ਖਾਂਦਾ ਸੀ, ਇਕ ਜਹਾਜ਼ ਆਣ ਨਿਕਲਿਆ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਜਹਾਜ਼ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਦਾ ਜਵਾਬ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾ ਕੇ ਦਿਤਾ ਤੇ ਆਵਾਜ਼ ਦਿਤੀ—ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਘਬਰਾਓ ਨਹੀਂ! ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਜਹਾਜ਼ ਨੇੜੇ ਆਇਆ, ਜਹਾਜ਼ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਦੋ ਰੱਸੇ ਸੁੱਟੇ। ਇਕ ਗੁਰੂ ਨੇ ਤੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਪਕੜ ਲਿਆ। ਬੋੜੀ ਦੇਰ ਵਿਚ ਉਪਰੋਂ ਇਕ ਛੋਟੀ ਕਿਸਤੀ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਚੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਪਿਛੋਂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਬਾਹ ਤੋਂ ਪਕੜ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਚੜ੍ਹਾ ਲੀਤਾ। ਕਿਸਤੀ ਉਪਰ ਉਠੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ ਤੇ ਪੁਚਾ ਦਿਤਾ।

ਸਿੱਖ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਡੈਕ ਉਤੇ ਪਈਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਉਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਸੀਤਲ ਹਵਾ ਅਤੇ ਸੁਹਾਵਣੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਮਾਣ

ਰਹੇ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤ ਪੁਛਿਆ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਮੈਂ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਘਟਨਾ ਦਾ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ। ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਕਿਉਂ ਡਿਗਿਆ? ਮੈਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਗੱਤੇ ਕਿਉਂ ਖਾਧੇ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਜੰਤਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਤਨਾ ਕਿਉਂ ਡਰਾਇਆ? ਇਹ, ਜਹਾਜ਼ ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਨਾ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਅੱਜ ਡੁੱਬ ਹੀ ਚਲਿਆ ਸਾਂ।

ਤੂੰ ਅਨੇਕ ਵਾਰ ਅੱਗੇ ਡੁੱਬ ਚੁੱਕਾ ਹੈਂ, ਐਤਕੀ ਤੂੰ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਡੁੱਬਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਆਪ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ? ਸਿੱਖ ਨੇ ਪੁਛਿਆ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਅੱਜ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਡੁੱਬਣ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਬੇਅੰਤ ਵਾਰੀ ਅੱਗੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡੁੱਬ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ? ਏਹ ਕੀ ਕੋਤਕ ਹੈ? ਮੇਰੇ ਤੇ ਤਰਸ ਕਰੋ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮਰੀ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਸਮਝਾਓ।

ਗੁਰੂ ਨੇ ਆਖਿਆ—ਹੇ ਸਿੱਖ, ਤੂੰ ਅਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੇ। ਪਰ ਕੁਝ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਤੂੰ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉਤਰਿਆ ਅਤੇ ਜਗਤ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਆਣ ਡਿਗਿਆ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਅਨੇਕ ਵਾਰੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ।

ਮੁੜ-ਮੁੜ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਡਿਗਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਭਵਸਾਗਰ ਵਿਚ ਗੱਤੇ ਖਾਣ ਮਗਰੋਂ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਵਾਰੀ ਵੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਦੋ ਬਹੁਤ ਸਾਥੀ ਡੁੱਬ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਤੂੰ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰੀ ਡੁੱਬਣ ਲੱਗਿਆ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ—

ਅਬ ਕੀ ਬਾਰ ਬਖਸਿ ਬੰਦ ਕਉ ਬਹੁਰਿ ਨ ਭਉਜਲਿ ਫੇਰਾ॥

ਅੰਕ - 1104

ਤਰੀ ਇਸ ਅਰਦਾਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਐਤਕੀਂ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਡਿੱਗਣ ਲੱਗਿਆ ਮੇਰਾ ਸਾਥ ਦਿਵਾਇਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹਣ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਭਵਸਾਗਰ ਦੇ ਗੱਤੇ ਤਾਂ ਖਾਧੇ ਪਰ ਅਖੀਰ ਭਵਸਾਗਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਫਿਰ ਕਦੀ ਭਵਸਾਗਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਡਿੱਗੇਗਾ, ਨਾ ਹੀ ਗੱਤੇ ਖਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਡੁੱਬੇਗਾ।

ਸਿੱਖ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਪੁਛਿਆ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਇਸ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਕੀ ਨਾਮ ਹੈ? ਇਹ ਕਿਥੋਂ ਆਇਆ ਹੈ?

ਇਸ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਨਾਮ 'ਸ਼ਬਦ' ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਹੀ

ਤੇਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈ?

ਸਿੱਖ ਨੇ ਫਿਰ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਪੁਛਿਆ--ਹਜ਼ੂਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਚ ਗਿਆ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਐਤਕੀ ਵੀ ਡੁੱਬ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਸੁਖਸਮ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਬੈਠਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਕੀ ਕੌਤਕ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਨੇ ਆਖਿਆ--ਅਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਭਵਸਾਗਰ ਤੋਂ ਉਤਾਰ ਇਸ ਜਹਾਜ਼ ਤਕ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਵਸਾਗਰ ਵਿਚ ਛੱਡਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਰੀਰ ਤੇਰਾ ਇਕ ਬਾਹਰ ਦਾ ਖੋਲ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਰੀਰ ਉਸ ਅਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਨਾਲੋਂ ਸੁਖਸਮ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਗੁਆਚਣ ਦਾ ਅਫਸੋਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਇਸ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਭਵਸਾਗਰ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਭਵਸਾਗਰ ਦੀਆਂ ਮਾੜੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੇਰੇ ਤੇ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀਆਂ। ਉਹ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਸਨ, ਪਰ ਤੂੰ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਨ ਕਰ ਕੇ ਸਦਾ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹੁਣ ਸਿੱਖ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕਾਮ, ਕਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੇਕਾਰ, ਡਰ, ਚਿੰਤਾ, ਪਾਪ, ਦੁਖ, ਬੀਮਾਰੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਮੂੰਹ ਅੱਡੀ ਆਪਣੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲੱਭ ਰਹੇ ਸਨ, ਅੰਪਰ ਉਸ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਸਰੀਰ ਜੋ ਕਿ ਭਵਸਾਗਰ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਕੇ ਗੋਤੇ ਖਾ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮਚਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਮ, ਕਰੋਧ ਆਦਿ ਉਪਰਲੀਆਂ ਬਲਾਵਾਂ ਕਦੀ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਦੀਆਂ, ਕਦੀ ਛੱਡਦੀਆਂ, ਕਦੀ ਪਿਛੇ ਦੌੜਦੀਆਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਡਰਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ--ਮਹਾਰਾਜ! ਕੀ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਇਹ ਜਹਾਜ਼ ਤੇ ਹੀ ਸਦਾ ਰਹਾਂਗੇ?

ਨਹੀਂ! ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਕਿ ਤੂੰ ਗਿਰਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਸਿੱਖ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਅਖਿਆ--ਫਿਰ ਚਲੋ ਉਥੇ।

ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ--ਉਥੇ ਤੇਰਾ ਇਹ ਸੁਖਸਮ ਸਰੀਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇਗਾ, ਕੰਵਲ ਤੇਰੀ ਸੁਰਤ ਪਹੁੰਚੇਗੀ। ਸੁਖਸਮ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸੁਰਤ ਬਣਾ ਵਾਸਤੇ ਤੈਨੂੰ ਅਜੇ ਹੋਰ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।

ਤੂੰ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਿਆ ਕਰ--ਜਦ ਤੇਰੀ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਡਾਹੜਾ ਪਰਚਾ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਤੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਤੂੰ ਸੁਖਸਮ ਸਰੀਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਕੰਵਲ ਸੁਰਤ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਅਭਿਆਸ ਨੂੰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕਰਿਆ ਕਰ ਅਤੇ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਤੂੰ ਇਸ ਵਲੋਂ ਹੈ ਸੁਕਰ ਵਿਚ ਭੋਗ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਸੁਭ ਫੁਰਨੇ ਪੂਰੇ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਸਭ ਚੰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਪਦਾਰਥ ਤੇਰੇ ਸੰਕਲਪ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਪਰ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸੁਭ ਫੁਰਨਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਨਾਲ ਨਾਲ ਖੇਲਦਾ ਰਹੀਂ, ਨਾਲੋਂ ਅੱਗੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਸੁਰਤ ਰੂਪ ਬਣਦਾ ਰਹੀਂ। ਜਦ ਤੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਸੁਰਤ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਤਦ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਅਸਲ ਨਿਜ ਘਰ ਵਿਖੇ ਲੈ ਚਲਾਂਗਾ, ਜਿਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਤੂੰ ਰਾਜ ਕਮਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੁੜ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਸਮਝਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ, ਫਿਰ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਡਿਗੇਗਾ। ਇਹ ਨਿਜ ਘਰ ਹੀ ਅਰਸ਼ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਂਤੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਅੰਦਰ ਹੈ। ਤੂੰ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਕਰ ਅਤੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਬਣ। ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਹੁਣ ਅਦਿਸ਼ਟ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਅਗਵਾਈ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਾਂਗਾ।

ਸਿੱਖ ਨੇ ਆਖਿਆ--ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ? ਹਾਂ! ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਨਹੀਂ। ਜਦ ਤੂੰ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰੇਗਾ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸੰਕਲਪ ਜਾਂ ਖਿਆਲ ਤਰੇਗਾ (Flash of good thought) ਬਣ ਕੇ ਤੇਰੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਾਂਗਾ। ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਤੂੰ ਸਰੀਰਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੰਕਲਪ ਵਿਚੋਂ ਮੇਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਮੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਜਾਣੇਗਾ। ਨਿਜ ਘਰ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਇਕ ਰੂਪ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਮੇਲ ਹੋਣਗੇ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਆਖਿਆ।

ਪਰ ਉਹ ਮੋਤੀ ਨਾ ਲਿਆ ਸਕਿਆ !

ਪਿਤਾ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ—ਜਾਹ ਉਹ ਦੁਰਲਭ ਮੋਤੀ ਢੂੰਡ ਕੇ ਲਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਇਛਿਆ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।

ਪੁੱਤਰ—ਆਪ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਤੇ ਹੈ, ਮੈਂ ਫੋਰਨ ਹੀ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੋਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਲਿਆਵਾਂਗਾ।

ਪਿਤਾ—ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ 'ਵਿਚਾਰ' ਨਾਮੀ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾ ਜੋ ਕਿ ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਕੰਮ ਆਵੇਗਾ।

ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਖਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਅਨੇਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ, ਖਿਆਲ ਅਤੇ ਕਿਆਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਡੇਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਜੀਵ' ਆਖਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਪੁੱਤਰ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਦੀ ਜਾਨ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਦਾ ਇਹ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇਣੀ ਸੀ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੀਵ ਉਸ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਸਾਂਭਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਕਦੀ ਕਦੀ ਬੜੇ ਲੰਬੇ ਤੇ ਬਿਖੜੇ ਸਫਰਾਂ ਤੇ ਭੇਜਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮ ਉਸ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਤਾਕਿ ਜੀਵ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਵਾਂਗ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸੰਪੂਰਨ ਅਤੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਜੀਵ ਨੇ ਸਫਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ 'ਮਨ' ਅਤੇ 'ਅਗਿਆਨਤਾ' ਨਾਮੀ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ 'ਦੁਰਲਭ ਮੋਤੀ ਕਿਥੋਂ ਮਿਲਣਗੇ?' ਅਗਿਆਨਤਾ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੋਤੀ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਬੰਦਰਗਾਹ ਤੇ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਜਿਥੇ ਜਾਣ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਬੜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਾਂਗੇ,

ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਬੜੀਆਂ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ।

ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਅਤੇ 'ਵਿਚਾਰ' ਸਮੇਤ ਬਹੁਤ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਕ ਅੰਸੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਮੋਤੀ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਜੀਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਦੱਸ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਆਖਰ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਲੱਭ ਲਈ ਹੋ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ, ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਚਾਹਵਾਂ ਰੁਪਿਆ ਭੇਜਦੇ ਰਹਿਣਾ। ਜੀਵ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਖ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਰੁਪਏ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਜਿਤਨਾ ਚਾਹ, ਮੇਰੇ ਅਮੁੱਕ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੁਰਲਭ ਮੋਤੀ ਲੈ ਕੇ ਤੂੰ ਜਲਦੀ ਵਾਪਸ ਆਵੇਂ।

ਜੀਵ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੂਸਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਇਕ ਬੜੇ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਸਨ। ਜਦ ਵਿਚਾਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਕਿ ਬੰਦਰਗਾਹ ਤੇ ਤਾਂ ਆ ਗਏ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਮੋਤੀ ਖਰੀਦਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੀਵ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਾਥੀ ਬੋਲ ਉਠੇ ਕਿ ਐਡੀ ਕਾਹਲ ਕੀ ਹੈ? ਇਤਨਾ ਲੰਬਾ ਸਫਰ ਕੱਟ ਕੇ ਮਸਾ ਐਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਮੋਤੀ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸ ਤੁਰ ਜਾਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਜੀਵ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੋਤੀ ਤੇ ਲੈਣੇ ਹਨ ਪਰ ਇਤਨੀ ਕਾਹਲੀ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਐਡੀ ਦੂਰੋਂ ਆਏ ਹਾਂ, ਬੰਦਰਗਾਹ ਦੀ ਕੁਝ ਸੈਰ ਤਾਂ ਕਰ ਲਈਏ।

ਜੀਵ ਦੇ ਸਾਥੀ 'ਅਗਿਆਨਤਾ' ਦਾ ਇਸ ਬੰਦਰਗਾਹ ਤੇ ਆ ਕੇ ਡਾਢਾ ਦਿਲ ਲਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਜੀਵ ਮੋਤੀ ਲੈ ਕੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਬੰਦਰਗਾਹ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸੋਹਣੀ ਅਤੇ ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੁੜੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਮਾਇਆ' ਸੀ, ਨਾਲ ਜੀਵ ਦੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਕਰਾਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। 'ਮਾਇਆ' ਅਤੇ 'ਜੀਵ', 'ਵਿਚਾਰ' ਦੀ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ।

ਜਦ ਵਿਚਾਰ ਸੈਰ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਅਗਿਆਨਤਾ 'ਮਾਇਆ' ਨੂੰ ਜੀਵ ਦੇ ਮਹੱਲ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਜਦ 'ਵਿਚਾਰ' ਜੀਵ ਦੇ ਮਹੱਲ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ 'ਅਗਿਆਨਤਾ' ਜੀਵ ਨੂੰ ਸੈਰ ਕਰਨ ਦੇ ਬਹਾਨੇ 'ਮਾਇਆ' ਦੇ ਘਰ ਲੈ ਜਾਂਦੀ। ਮਾਇਆ ਬੰਦਰਗਾਹ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੀ ਸੀ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਨਿਤ ਨਵੀਆਂ

ਕਿ ਹੁਣ ਵਿਚਾਰ ਨੇ ਸਾਡੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਤਾਂ ਜੀਵ ਕੋਲ ਆਉਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਸਾਡੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇਹ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਨੂੰ ਕਦੀ ਇਕੱਲਿਆਂ ਛੱਡੀਏ ਹੀ ਨਾ।

ਹੁਣ ਜੀਵ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ 'ਅਗਿਆਨਤਾ' ਅਤੇ 'ਮਾਇਆ' ਦਿਨ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ 'ਵਿਚਾਰ' ਜੀਵ ਦੇ ਪਾਸ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ।

ਮਾਇਆ ਨੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਜੀਵ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਉਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰ ਲੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਪਿਤਾ ਕੋਲੋਂ ਜੋ ਰੁਪਿਆ ਲਿਆਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਨਾਲ ਮੋਤੀ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਬੰਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਖਰੀਦੀ ਜਾਏ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵਪਾਰ ਚਲਾਇਆ ਜਾਏ ਜਿਸ ਦੀ ਆਮਦਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇਗਾ। 'ਮਾਇਆ' ਨੇ 'ਜੀਵ' ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀ 'ਮਾਇਆ' ਨਾਲ ਸ਼ਾਦੀ ਕਦ ਤਕ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਲੁਕੀ ਰਹੇਗੀ? 'ਵਿਚਾਰ' ਨੂੰ ਆਖਰ ਇਕ ਦਿਨ ਜ਼ਰੂਰ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਜੀਵ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵ ਨੇ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਬੰਦਰਗਾਹ ਤੇ ਰਹਿਣਾ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲੀਤਾ ਹੈ। ਜਦ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਜੀਵ ਮੋਤੀ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹੋਰ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਰੁਝ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਰੁਪਿਆ ਭੇਜਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਉਸ ਵਕਤ ਬੰਦਰਗਾਹ ਤੇ ਖਰੀਦੀ ਹੋਈ ਜੀਵ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਆਮਦਨ ਜੀਵ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਕੰਮ ਆਵੇਗੀ।

ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਸਲਾਹਵਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਆ ਕੇ ਜੀਵ ਨੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਰੁਪਏ 'ਮਾਇਆ' ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਜਾਇਦਾਦ ਖਰੀਦ ਲਵੇ ਅਤੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਵੇ।

ਹੁਣ ਬੰਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਜੀਵ ਬਹੁਤ ਧਨਾਢ ਅਤੇ ਪਤਵੰਤਾ ਆਦਮੀ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਬੰਦਰਗਾਹ ਦੀ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਚੁਣਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬੰਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਪਾਰੀ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨੀਤੀਵਾਨ ਅਤੇ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਪੁਰਸ਼ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮਾਇਆ ਨੇ ਬੰਦਰਗਾਹ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਸਤਰੀ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਜੀਵ ਦੇ ਰਸੂਖ ਨੂੰ ਵਧਾਣ ਵਿਚ ਬੜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

'ਜੀਵ' ਤੇ 'ਮਾਇਆ' ਬੰਦਰਗਾਹ ਦੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ

ਬੜਾ ਉੱਘਾ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਹਰ ਚੋਣ ਵਿਚ ਜੀਵ ਸਰਬ ਸੋਮਤੀ ਨਾਲ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜੀਵ ਦੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਸੁਖ ਭਰਪੂਰ ਸਨ। ਜੀਵ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਘਰੇਲੀ ਜੀਵਨ ਬੜਾ ਸੁਖੀ ਸੀ। ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੰਜ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਜੀਵ ਘਰ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਉਸ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਜੀਵ ਜਦ ਕਦੀ ਵੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ 'ਵਿਚਾਰ' ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਅਦਬ ਨਾਲ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਕੁਛ ਤੂੰ ਇਸ ਬੰਦਰਗਾਹ ਤੇ ਆ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਸੁਖ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਸਭ ਨਾਸਵੰਦ ਹਨ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਲਤਨਤ ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਮਾਇਆ ਵਰਗੀਆਂ ਸੁੰਦਰੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਹੋ ਜੀਵ! ਤੈਨੂੰ ਪਿਤਾ ਦੀ ਇਛਿਆ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਤਾਕੀਦ ਕਰ ਕੇ ਭੋਜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੋਤੀ ਖਰੀਦ ਕੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜੀ ਅਤੇ ਇਸ ਗਰਜ਼ ਨਾਲ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਤਨਾ ਧਨ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਤੂੰ ਆ ਕੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਧਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪਾਸਿਆਂ ਤੇ ਲਗਾ ਦਿਤਾ ਅਤੇ 'ਮਾਇਆ' ਨਾਲ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਫਸਾ ਲੀਤਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਮੋਤੀ ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਤਨਾ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਣਗੇ?

'ਜੀਵ' ਦੇ ਦਿਲ ਤੇ 'ਵਿਚਾਰ' ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਆਖਿਆ—ਹੋ ਵਿਚਾਰ! ਤੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਆਖਿਆ ਹੈ ਸੱਚ ਆਖਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਬੜਾ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਬਾਬਤ ਪਤਾ ਨਾ ਦੇਈਂ। ਮੈਨੂੰ ਤੂੰ ਮੌਕਾ ਦੇਹ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਮੋਤੀ ਪਰਾਪਤ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਫੇਰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਪਿਤਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਂ। ਜਦ ਪਿਤਾ ਮੋਤੀ ਦੇਖੇਗਾ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਸ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦੇਵੇ।

'ਵਿਚਾਰ' ਨੇ 'ਜੀਵ' ਨੂੰ ਆਖਿਆ, ਆਪ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਨਾ

ਜੇਕਰ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਦਾ ਨੌਕਰ ਹਾਂ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਅਹਿਸਾਨ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਜਿਵੇਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਮੈਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਰਾਂਗਾ ਪਰ ਦੇਖੋ, ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਇਜ਼ਤ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਅਗਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਮੌਤੀ ਖਰੀਦ ਕੇ ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਾਸ ਚੱਲ ਪਹੁੰਚੀਏ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਮਾਫ ਕਰ ਦੇਵੇ।

ਜੀਵ ਨੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ 'ਮਾਇਆ' ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬੜਾ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਿਤਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜੇ ਤਕ ਮੌਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਇਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਹੋਰ ਪਾਸਿਆਂ ਵਲ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਫੌਰਨ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਵਕਤ ਵੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮੌਤੀ ਮਿਲਣਗੇ, ਇਸ ਨੇ ਪਿਤਾ ਪਾਸ ਤੁਰ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮੌਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ। ਪਰ ਜੀਵ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹਮ-ਖੁਲ੍ਹਾ ਵਿਰੋਧਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਬੜੇ ਅਦਬ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਆਖਿਆ—ਹੇ ਜੀਵ! ਤੂੰ ਜੋ ਆਖਦਾ ਹੈ ਠੀਕ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੌਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਹੀ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਦ ਮੌਤੀ ਲੈ ਕੇ ਅਸੀਂ ਵਾਪਸ ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਹ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਜੀਵ ਤੂੰ ਮੌਤੀ ਤਾਂ ਲੈ ਆਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਕੀ ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤੀ ਕਿਥੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ? ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤਨੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ? ਕਿਤਨੇ ਨਕਲੀ ਮੌਤੀ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਜੇ ਵੇਲੇ ਨਕਲੀ ਮੌਤੀ ਅਸਲੀ ਮੌਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਤ ਪਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ? ਨਕਲੀ ਮੌਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਛਾਣ ਸਕੀਦਾ ਹੈ? ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਤੂੰ ਕੀ ਦੇਵੇਂਗਾ? ਤੇਰੀ ਸਿਆਣਪ ਇਸ ਬਾਤ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਮੌਤੀ ਵੀ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲੇਂ ਅਤੇ ਮੌਤੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਸਭ ਵਾਕਫੀਅਤ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਂ, ਤਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਮੌਤੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਹਰ ਸੁਆਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸਕੋਂ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਭ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੋਂ।

ਜੀਵ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੇਰਾ

ਖਿਆਲ ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਮੌਤੀਆਂ ਬਾਬਤ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਵਾਕਫੀ ਵੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਜੀਵ ਨੇ ਬੇਦਗਰਾਹ ਵਿਖੇ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਗੋਤਾ-ਖੋਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸਮੁਦਰ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿਚੋਂ ਮੌਤੀ ਕੱਢਣ ਦਾ ਹਾਲ ਸੁਣਿਆ। ਇਸ ਨਾਲ ਜੀਵ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਖਾਹਿਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਮੌਤੀ ਨਿਕਲਦੇ ਦੇਖੇ। ਮਾਇਆ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸਿਰਫ ਮੌਤੀ ਨਿਕਲਦੇ ਦੇਖਣੇ ਹੀ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ, ਤੈਨੂੰ ਖੁਦ ਗੋਤਾ-ਖੋਰ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਮੌਤੀ ਕੱਢ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਾਸ ਲਿਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਮੌਤੀਆਂ ਦੀ ਪਿਤਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕਦਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਾਇਆ ਨੇ ਗੋਤਾ-ਖੋਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਤਰਨਾ, ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਗੋਤੇ ਲਗਾਣੇ ਅਤੇ ਮੌਤੀ ਕੱਢਣ ਦਾ ਕਸਬ ਸਿਖਾਣ।

ਗੋਤਾ ਖੋਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਕਸਬ ਦੇ ਸਿਖਾਣ ਵਿਚ ਬੜਾ ਚਿਰ ਲਗੇਗਾ। ਮਾਇਆ ਨੇ ਆਖਿਆ, ਇਹੋ ਹੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ। ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਲੱਗੇ ਉਤਨਾ ਹੀ ਅੱਛਾ ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਨੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਸ ਬੇਦਗਰਾਹ ਦੇ ਮੌਤੀ ਬੜੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਪਿਤਾ ਪਾਸ ਮੌਤੀ ਲਿਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮੌਤੀਆਂ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵਪਾਰ ਕਰ ਲਈਏ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਇਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਹੋ ਜਾਏ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਅੱਜ ਤਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਪਿਤਾ ਦਾ ਦਿਤਾ ਸਭ ਰੁਪਿਆ ਅਤੇ ਮੌਤੀ ਪਿਤਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਰਖਾਂਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਤਨਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਗੇ?

ਜੀਵ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਖਿਆ, ਤੇਰੀ ਜੋ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਏ ਬੜੀ ਸਿਆਣਪ ਭਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੱਚਮੁਚ ਜੇ ਅਸੀਂ ਰੁਪਈਏ ਵੀ ਲੈ ਚੱਲੀਏ ਅਤੇ ਮੌਤੀ ਵੀ ਲੈ ਚੱਲੀਏ, ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਕਿਤਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਗੇ? ਜਦ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਸਭ ਰੁਪਿਆ ਤੇਰੀ ਅਕਲ ਕਰ ਕੇ ਇਕੱਤਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਬਾਬਤ ਸਾਰੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਤੇਰੀ ਸਮਝ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੇਰੇ ਤੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣਗੇ।

ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਇਤਨੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਜਿਤਨੀ

ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜ ਵੀ ਅਥਿਨਾਸੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਰਤਾਪ ਅਟੱਲ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਜ਼ਰੂਰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਪਾਸ ਵਾਪਸ ਮੁੜਾਂਗਾ। ਮੇਰੀ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੀ ਦੌਲਤ ਲਗ ਜਾਵੇ, ਮੈਂ ਮੋਤੀ ਖਰੀਦਾਂਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਤੇਰੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਭੁੱਲ ਬਖਸ਼ਾਵਾਂਗਾ।

ਜਦ ਮਾਇਆ ਨੇ ਜੀਵ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਇਛਿਆ ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਬਦਲ ਲਈਆਂ ਅਤੇ ਆਖਿਆ, ਮੈਂ ਕਦੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗੀ। ਮੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਜੋ ਦੌਲਤ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਭ ਮੇਰੀ ਹੈ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਰਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਤੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਬੈਂਕਾਂ ਦਾ ਸਭ ਰੁਪਿਆ ਅਤੇ ਸਭ ਜਾਇਦਾਦ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਤੇ ਹੈ। ਨੌਕਰ ਚਾਕਰ ਸਭ ਮੇਰੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਇਕ ਪਰਦੇਸੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤੇ ਤਰਸ ਕਰ ਕੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਦੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਇਤਨਾ ਵਡਾ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰ ਬਣਾਇਆ। ਪਰ ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਪਿਤਾ ਪਾਸ ਜਾਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਯਾਦ ਰੱਖ, ਮੈਂ ਵੀ ਤੇਰੇ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਵਾਂਗੀ ਅਤੇ ਤੂੰ ਕੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਹੌਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ।

ਜੀਵ ਨੇ ਜਦ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਸੱਚੀ ਮੁਚੀ ਉਸ ਦਾ ਮਾਇਆ ਦੀ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਨਾ ਕੁਝ ਰੁਪਿਆ ਸੀ, ਨਾ ਕੋਈ ਜਾਇਦਾਦ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਮਹਿਰਮ ਸੀ। ਸਭ ਕੁਝ ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਾਮ ਉੱਤੇ ਸੀ। ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਟਣ ਨਾਲ ਉਸ ਬੰਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਸਭ ਨੇ ਜੀਵ ਨਾਲੋਂ ਅੱਖਾਂ ਵਟ ਲਈਆਂ। ਜੀਵ ਦਾ ਸਿਰ ਚਕਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਡਾਹੜੀ ਨਿਰਾਸਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਇਹ ਅੱਖਰ ਕਦੀ ਆਉਂਦੇ ਕਦੀ ਅਲੌਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਮੁੜ ਕਦੀ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਮੁੜ ਅਲੌਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ -

ਖਿਨ ਮਹਿ ਕਉੜੇ ਹੋਇ ਗਏ ਜਿਤੜੇ ਮਾਇਆ ਭੋਗ ॥

ਅੰਕ - 135

ਜੀਵ ਨੇ ਆ ਕੇ 'ਵਿਚਾਰ' ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 'ਮਾਇਆ' ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਬੜਾ ਧੋਖਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਆਖਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਹੇ

ਜੀਵ, ਸਭ ਕੁਝ ਤੇਰਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਸਾਫ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਬੈਂਕਾਂ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਮਾਇਆ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਤੇ ਲਗਵਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਜਾਇਦਾਦ ਆਪਣੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਲਗਵਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਨੌਕਰ, ਚਾਕਰ, ਮੈਨੇਜਰ ਆਦਿ ਸਭ ਉਸ ਦੇ ਬਣੇ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਜਿਧਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਵਲ ਸਭ ਕੈਰੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਤਕਦੇ ਹਨ, ਘਰ ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸਭ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਫੇਰ ਲਈਆਂ ਹਨ। ਕੱਲ ਤੱਕ ਮੈਂ ਇਸ ਸਾਰੀ ਨਗਰੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਲਕ ਸਮਝਦਾ ਸੀ, ਅੱਜ ਮੈਂ ਇਕ ਭਿਖਾਰੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਮਾੜਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਭਿਖਾਰੀ ਨੂੰ ਇਸ ਨਗਰੀ ਵਿਚੋਂ ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਤਰਸ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇਹ ਵੀ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਡਾਹੜਾ ਇਕੱਲਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਕਰਾਂ ਤੇ ਕੀ ਕਰਾਂ?

'ਵਿਚਾਰ' ਨੇ 'ਜੀਵ' ਦੀਆਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਆਖਿਆ—ਜੀਵ! ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਤੇ ਬੜਾ ਤਰਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਤੂੰ ਕਦੀ ਕੋਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਮਝਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਤੂੰ ਸ਼ੱਕ ਨਾਲ ਦੇਖਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ 'ਮਾਇਆ' ਤੋਂ ਮੇਰੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਵੀ ਕਰਵਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਨੇ ਅੱਜ ਜੋ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਨਾਲ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਨਜਾਣ ਆਦਮੀ ਇਹਦੇ ਲਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਚ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਤ ਤੇਰੇ ਵਾਂਗ ਨਿਰਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮਾਇਆ ਹੋਈ ਨਾਗਨੀ ਜਗਤਿ ਰਹੀ ਲਪਟਾਇ ॥

ਇਸ ਕੀ ਸੇਵਾ ਜੋ ਕਰੇ ਤਿ: ਹੀ ਕਉ ਫਿਰਿ ਖਾਇ ॥

ਅੰਕ - 510

ਜਦ ਜੀਵ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ 'ਵਿਚਾਰ' ਤੋਂ ਸੁਣੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ 'ਮਾਇਆ' ਦਾ ਸਾਰਾ ਛਲ ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਉਹ 'ਮਾਇਆ' ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਿੱਠੇ ਸਲੂਕ ਦੇ ਮਗਰ ਉਸ ਦੀ ਕਪਟੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਜੀਵ ਨੇ 'ਵਿਚਾਰ' ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਵਾਪਸ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਾਸ ਮੁੜ ਜਾ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਣ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ

ਪਰ ਉਹ ਮੋਤੀ ਨਾ ਲਿਆ ਸਕਿਆ!

189

ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਏਥੇ ਹੀ ਆਤਮਘਾਤ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਮੇਰੀ ਕਿਸਮਤ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਉਹੋ ਹੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇਗਾ।

'ਵਿਚਾਰ' ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਤੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਜੀਵ! ਤੂੰ ਐਸਾ ਨਾ ਕਰ। ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਪਿਤਾ ਤੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰੇਗਾ। ਤੇਰੀ ਇਸ ਹਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਸਿਖਣ ਵਾਲੇ ਤੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਬਕ ਹਨ। ਤੂੰ ਨਿਰਾਸ ਨਾ ਹੋ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚਲ।

ਪਰ ਜੀਵ ਨੇ 'ਵਿਚਾਰ' ਦੀ ਇਕ ਨਾ ਮੰਨੀ ਅਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਚਲਾ ਜਾ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਜੀਵ ਦੌੜ ਪਿਆ ਅਤੇ 'ਵਿਚਾਰ' ਪਿਛੇ ਵਾਸ਼ਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਉਹ ਆਖਦਾ ਸੀ ਕਿ 'ਜੀਵ! ਮੁੜ ਆ, ਪਿਛਾਂਹ ਮੁੜ ਆ।' ਪਰ ਜੀਵ ਨਾ ਪਰਤਿਆ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਦੌੜਦਾ ਹੀ ਗਿਆ।

ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਜੀਵ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ - ਹੇ ਪਿਤਾ! ਮੈਂ ਤੈਥੋਂ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਮੈਂ 'ਵਿਚਾਰ' ਦੇ ਆਖੇ ਲਰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਦਿਨ ਕਦੇ ਨਾ ਦੇਖਦਾ। ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮੌਤੀ ਲੈਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਮਾਇਆ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੌਤੀਆਂ ਦੇ ਐਨ ਨੇੜੇ ਰਖ ਕੇ ਮੌਤੀ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਐਸੇ ਲਾਰੇ ਲਗਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਖਤਮ ਹੋ ਚਲਿਆ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਲਾਰੇ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਇਸ ਸ਼ਹੂ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਗੋਤਾ ਲਗਾਣ ਲਗਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅੰਤਲੇ ਯਤਨ ਦਾ ਰੂਪ ਮੌਤੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਵਲ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਮਿੰਟਾਂ-ਸਕਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਤਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ 'ਵਿਚਾਰ' ਦੌੜਦਾ ਦੌੜਦਾ ਉਸ ਥਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਜੀਵ ਨੇ ਗੋਤਾ ਲਗਾਇਆ ਸੀ। 'ਵਿਚਾਰ' ਨੇ ਬੜਾ ਹੁਦਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬੜੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜੀਵ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੀ ਸੁਣਾਈ ਦਿਤੀ -

ਖਾਤ ਪੀਤ ਖੇਲਤ ਹਸਤ ਭਰਮੇ ਜਨਮ ਅਨੇਕ॥

ਭਵਜਲ ਤੇ ਕਾਢਹੁ ਪੂਭੁ ਨਾਨਕ ਤੇਰੀ ਟੇਕ॥ ਅੰਕ - 261

'ਵਿਚਾਰ' ਇਕੱਲਾ ਬੜੇ ਪੈਂਡੇ ਤਹਿ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਬੜੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਸਹਾਰਦਾ ਜਦ ਜੀਵ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ

ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬੜਾ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਜੀਵ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਵਾਂਗਾ। ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁਤਰ ਬਾਬਤ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੀ ਆਖਾਂਗਾ? ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਸੀ ਕਿ ਜੀਵ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੋ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਦਿਲ ਤੇ ਪੱਥਰ ਰੱਖ ਕੇ ਉਹ ਜੀਵ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਗਿਆ। 'ਵਿਚਾਰ' ਨੇ ਜੀਵ ਦੇ ਪਿਤਾ ਅੱਗੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਜਦ ਅੱਖਾਂ ਚੁਕੀਆਂ ਤਾਂ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਅਸਚਰਜ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿ 'ਜੀਵ' 'ਵਿਚਾਰ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਪਿਆਰ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। 'ਵਿਚਾਰ' ਇਤਨਾ ਹੱਕਾ ਬੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕੋਈ ਅੱਖਰ ਨਾ ਨਿਕਲਿਆ। 'ਵਿਚਾਰ' ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਜੀਵ ਦਾ ਪਿਤਾ ਮੁਸਕਰਾਇਆ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ, ਤਦ ਗਿਆਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬੋਲਿਆ—

ਅਚਰਜ ਕਥਾ ਮਹਾ ਅਨੂਪ॥

*ਪ੍ਰਾਤਮਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਰੂਪ॥

ਨਾ ਇਹੁ ਬੁਢਾ ਨਾ ਇਹੁ ਬਾਲਾ॥

ਨਾ ਇਸੁ ਦੁਖੁ ਨਹੀ ਜਮ ਜਾਲਾ॥

ਨਾ ਇਹੁ ਬਿਨਸੈ ਨਾ ਇਹੁ ਜਾਇ

ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ॥ ਅੰਕ - 868

ਇਹ ਮਹਾਂਵਾਕ ਉਚਾਰਨ ਮਗਰੋਂ 'ਗਿਆਨ' ਨੇ 'ਵਿਚਾਰ' ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕੇ ਆਖਿਆ—ਹੇ ਵਿਚਾਰ, ਤੂੰ ਹੈਰਾਨ ਨਾ ਹੋ। ਅਭਿਨਾਸ਼ੀ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਜੀਵ ਵੀ ਅਭਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈ। ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਪੁਤਰ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਫਰਕ ਹੈ ਕਿ ਪੁਤਰ ਆਪਣੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭੁਲ ਭੁਲ ਪਛੋਤਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਜਨਮ ਭਰਮਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਜਨਮ ਵੇਲੇ ਇਹ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਇਕਰਾਰ ਕਰ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਜਗਤ ਵਿਚੋਂ ਦੁਰਲਭ ਹੀਰੋ, ਮੌਤੀ, ਜਵਾਹਰਾਤ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਪਿਤਾ ਪਾਸ ਆਵਾਂਗਾ, ਪਰ ਹਰ ਜਨਮ ਵੇਲੇ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਵਿਚ ਛਲ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜਨਮ ਗਵਾਂਦੀ ਹੈ,

* ਪ੍ਰਾਤਮਾ-ਜੀਵਆਤਮਾ. ਜੀਵ।

ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਦੁਰਲੱਭ ਮੋਤੀ ਅਤੇ ਹੀਰੇ ਇਕੱਤਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦੇਂਦੀ, ਬਲਕਿ ਦੁਨਿਆਵੀ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦੇ ਲੱਭਣ ਵਲ ਪਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਦ ਜੀਵ ਹਰ ਜਨਮ ਦੇ ਬਾਅਦ ਮਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਭਿਨਾਸ਼ੀ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਸ ਇਹਦਾ ਕੇਵਲ ਸਰੀਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਦੀ ਹਰ ਮੋਤ ਦੇ ਬਾਅਦ ਜਦ ਇਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸਲ ਤੇ ਦੁਰਲੱਭ ਮੋਤੀ ਹੀਰੇ ਨਾ ਲਿਆ ਸਕਣ ਕਰ ਕੇ ਬੜਾ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਪਾਸੋਂ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗ ਕੇ ਫਿਰ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਦੁਰਲੱਭ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਲੈ ਆਉਣ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਿਰ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸਲ ਮੋਤੀ ਲਏ ਬਗੈਰ ਹੀ ਪਿਤਾ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ।

‘ਗਿਆਨ’ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਬਾਤ ਸੁਣ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਆਖਿਆ—ਹੇ ਗਿਆਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਦੀ ਕਦੀ ਕਲਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ ਕਦੀ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕੀ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ?

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ‘ਗਿਆਨ’ ਨੇ ਆਖਿਆ— ਜਦ ਜੀਵ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਵਾਗਵਾਨ ਦੇ ਅਨੇਕ ਚੱਕਰ ਕੱਟ ਚੁਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਅਧੋਗਤੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇਹ ਸੱਚੀਆਂ ਤੇ ਤੀਬਰ ਅਰਦਾਸਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ -

*ਖਾਤ ਪੀਤ ਖੇਲਤ ਹਸਤ ਭਰਮੇ ਜਨਮ ਅਨੇਕ॥
ਭਵਜਲ ਤੇ ਕਾਵਹੁ ਪ੍ਰਭੁ ਨਾਨਕ ਤੇਰੀ ਟੇਕ॥ ਅੰਕ - 261*

ਇਹ ਅਰਦਾਸਾਂ ਇਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਵਾਕਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਸਮਝਾਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਰਸਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਵਿਚਾਰ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਪੁਛਿਆ—ਹੇ ਗਿਆਨ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਨਾਮ ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ? ਤਦ ‘ਗਿਆਨ’ ਨੇ ਆਖਿਆ—ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਉਸ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੀਵ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ, ਸਿਫਤਾਂ ਅਤੇ ਖੂਬੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਇਹ ਜਦ

ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ‘ਮਾਇਆ’ ਦੇ ਫਰੋਬ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਅਨੇਕ ਜਨਮ ਭਟਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬਾਹਰ-ਮੁਖੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਅਤੇ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਹੋਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਜਾਂ ਹੁਨਰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾ ਮਾਰਗ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਨਾ ਜੀਵ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਮਾਇਆ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਫਸਦਾ ਹੈ। ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਤੇ ਰੰਗ ਮਾਣਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ‘ਗਿਆਨ’ ਬੋਲਿਆ—‘ਜੀਵ’ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਮੋਤੀ ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਜਵਾਹਰਾਤ ਸਮਝਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜੀਵ ਇਤਨੇ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਟਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਕੀ ਮੁਰਾਦ ਹੈ?

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ‘ਗਿਆਨ’ ਬੋਲਿਆ—‘ਜੀਵ’ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਮੋਤੀ ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਜਵਾਹਰਾਤ ਸਮਝਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੇਕ ਜਨਮ ਧਾਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਅਸਥੂਲ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਜੀਵ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਹਰ ਮੋਤ ਵੇਲੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿਛਾਹ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੀਵ ਨਾਲ ਅਗਾਂਹ ਆਤਮਕ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ। ਜਦ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗਤ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਮੋਤੀ ਹੀਰੇ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਹੀ ਜੀਵ ਸਦਾ ਲਈ ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਜਾਲ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭ ਉਨ ਲਗੈ ਨਾਹੀ ਸੰਨਿ॥ ਅੰਕ - 134
ਅਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਹੀ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋ ਕੇ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ, ਸਦੀਵੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਖੇੜਾ ਮਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ -

*ਹਰਖ ਅਨੰਤ ਸੋਗ ਨਹੀ ਬੀਆ॥
ਸੈ ਘਰੁ ਗੁਰਿ ਨਾਨਕ ਕਉ ਦੀਆ॥ ਅੰਕ - 186*

ਇਕ ਸੀ ਮੁੰਡਾ

ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ। ਉਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ਉਥੋਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਰਾਜੇ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਜਦ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦੀ ਤਾਂ ਲੜਕੇ ਦੀ ਮਾਤਾ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਪਾਸੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਜਿਥੋਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਲੰਘਣਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਸ ਰਸਤੇ ਜਾ ਕੇ ਉਡੀਕਣਾ ਪੈਂਦਾ ਜਿਥੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਨੇ ਲੰਘਣਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਲੜਕਾ ਜਦ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਬੜੀ ਧੂਮ ਧਾਮ ਨਾਲ ਸਵਾਰੀ ਨਿਕਲਦੀ ਵੇਖਦਾ, ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਸਵਾਰੀ ਲੰਘ ਵੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਘਰ ਨੂੰ ਪਰਤਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਜਾਵੇ ਉਸ ਪਾਸੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਤਕਦਾ ਰਹੇ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਵੀ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਘਰ ਪਰਤਣ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾ ਦਿੰਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਰਹਿੰਦੀ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਲੜਕੇ ਨੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ, ਮਾਤਾ ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਲੰਘਦੀ ਵੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਨਗਰ ਦੇ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ? ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਨਗਰ ਇਸ ਰਾਜੇ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਆਖਿਆ, ਅਸੀਂ ਧੰਨ ਭਾਗ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਰਾਜਾ ਜੀ ਚੰਗੇ ਲਗਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਵੀ ਮੈਂ ਸਵਾਰੀ ਲੰਘਣ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਤਕਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵਲ ਤਕ ਕੇ ਹੱਸ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਲੜਕੇ ਨੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ।

ਮਾਤਾ ਬੋਲੀ—ਪੁੱਤਰ ਇਹ ਮਹਾਰਾਜ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ

ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਲਈ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਰੇ ਚੰਗੇ ਹੀ ਚੰਗੇ ਹਨ। ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਜੇ ਕੋਈ ਕੁਝ ਮੰਗੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹੋ ਕੁਝ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁੰਡਾ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸੋਚ ਸੋਚ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੈਂ ਵੀ ਜੇ ਕੁਝ ਮੈਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੋਵੇ, ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਮੰਗ ਸਕਦਾ ਹਾਂ?

ਮਾਤਾ ਬੋਲੀ, ਹਾਂ ਪੁੱਤਰ, ਤੂੰ ਜੇ ਚਾਹੇਂ ਰਾਜਾ ਜੀ ਤੋਂ ਮੰਗ ਸਕਦਾ ਹੈਂ? ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਰਾਤੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੀਂਦਰ ਨਾ ਆਈ। ਸੋਚ ਕੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਤੇ ਕਦ ਉਹ ਉਥੇ ਜਾਏ, ਜਿਥੋਂ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਮੰਗੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਜੀ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਲੰਘਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਜਾ ਕੇ ਰਾਜਾ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣੀ ਚੀਜ਼ ਮੰਗੇਗਾ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਪਰ ਪੁੱਤਰ ਜੇ ਮੰਗੇ ਬੜੇ ਅਦਬ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਮੰਗੇ।

ਜਦ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਲੰਘੀ ਤਾਂ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਰਾਜਾ ਜੀ ਵਲ ਤਕਿਆ। ਰਾਜਾ ਜੀ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਠਹਿਰਾਈ ਗਈ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ—ਕਾਕਾ, ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਪਾ ਕੇ ਆਖਿਆ, ਜੀ ਮੈਨੂੰ—ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਦਵਾਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ? ਮੈਂ ਆਈਸਕਰੀਮ ਖਾਣੀ ਹਾਂ।

ਮਹਾਰਾਜ ਮੁਸਕਰਾਏ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, ਇਸ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਇਕ ਦਵਾਨੀ ਦੇ ਦੋਵੇ।

ਰਾਜਾ ਜੀ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਅੱਗੇ ਚਲੀ ਗਈ—ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਦੁਆਨੀ ਫੜੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਡਾਢਾ ਖੁਸ਼ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਤਾਂ ਸੱਚੀ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਹਨ। ਨਚਦੇ ਟਪਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਘਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਦੁਆਨੀ ਦੀ ਆਈਸਕਰੀਮ ਲੈ ਕੇ, ਖੂਬ ਮਚਾਕੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਖਾਧੀ ਅਤੇ ਘਰ ਪੁਜਦਿਆਂ ਹੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾ ਕੇ ਆਖਿਆ, ਮਾਤਾ ਜੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਤੇ ਸੱਚੀ ਮੁਚੀ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਦੁਆਨੀ ਮੰਗੀ, ਉਹਨਾਂ ਝੱਟ ਮੈਨੂੰ ਦੁਆਨੀ ਦੇ ਦਿਤੀ। ਮੈਂ ਦੁਆਨੀ ਦੀ ਆਈਸਕਰੀਮ ਲੈ ਕੇ ਖਾ ਵੀ ਲਈ ਹੈ।

ਮਾਤਾ ਵੀ ਮੁਸਕਰਾਈ ਤੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਹੱਥ

ਫੇਰ ਕੇ ਆਖਿਆ, ਦੇਖਿਆ ਨਾ! ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਤੇ ਨਿਸਚਾ ਕਰ ਕੇ ਰਾਜਾ ਜੀ ਤੋਂ ਜੋ ਮੰਗਿਆ, ਸੋ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਪੁੱਤਰ! ਰਾਜਾ ਜੀ ਬੜੇ ਹੀ ਚੰਗੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਮੰਗੀਏ, ਸੋ ਪਾਈਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੂੰ ਰਾਜਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਵੀ ਮੰਗ ਲੈਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਤੈਨੂੰ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਵੀ ਦੇ ਦੇਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕ ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਅੱਠ ਦੁਆਨੀਆਂ ਆ ਜਾਣੀਆਂ ਸਨ। ਸੋ ਅੱਠ ਦੁਆਨੀਆਂ ਅੱਠ ਵਾਰੀ ਮੰਗਣ ਨਾਲੋਂ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਮੰਗਣਾ ਚੰਗਾ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਖਿਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਮਾਤਾ ਜੀ। ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾ ਕੇ ਆਖਿਆ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਮੰਗਾਂਗਾ।

ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਫੇਰ ਰੰਤ ਨੂੰ ਨੀਦਰ ਨਾ ਆਈ। ਸਵੇਰ ਹੋਣ ਤੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਤਾਪ ਵਿਚ ਬਿਸਤਰੇ ਤੇ ਪਾਸੇ ਮਾਰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੁੰਡਾ ਫੇਰ ਰਾਜਾ ਜੀ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਲੰਘਣ ਵਾਲੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਜਾ ਖਲੋਤਾ ਅਤੇ ਦਿਲ ਹੀ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸੋਚਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿੱਡੀ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ, ਰਾਜਾ ਜੀ ਤੋਂ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਨਾ ਮੰਗਿਆ ਤੇ ਕੇਵਲ ਇਕ ਦਵਾਨੀ ਮੰਗੀ।

ਜਦ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਲੰਘੀ ਤਾਂ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਨੀਵਾਂ ਸਿਰ ਕਰ ਕੇ ਅਗਾਂਹ ਹੋ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਵਲ ਤੱਕਿਆ। ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੇ ਸਵਾਰੀ ਰੁਕ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਮੁੰਡੇ ਵਲ ਤਕ ਕੇ ਪੁਛਿਆ, ਕਾਕਾ! ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?

ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਆਖਿਆ।

ਮਹਾਰਾਜ ਮੁਸਕਰਾਏ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਆਖਿਆ—ਇਸ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਦੇ ਦੇਵੋ। ਰੁਪਿਆ ਮਿਲ ਜਾਣ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, ਇਹ ਦੇਖ ਰੁਪਿਆ, ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਅੱਠ ਵਾਰੀ ਦਵਾਨੀ ਮੰਗਣੀ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗੀ।

ਮਾਤਾ ਨੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਿਤਾ ਆਖਿਆ, ਪੁੱਤਰ ਇਹ ਰਾਜਾ ਜੀ ਐਸੇ ਚੰਗੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਮੰਗ ਲਵੋ, ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਨਾਂਹ ਕਰਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਅੱਜ ਤਕ ਐਸਾ ਕੋਈ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਜਾ ਜੀ ਤੋਂ ਜੋ ਮੰਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਤੂੰ ਜੇਕਰ ਰਾਜਾ ਜੀ ਤੋਂ ਸੋ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੋਟ ਮੰਗ ਲੈਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸੋ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੋਟ ਵੀ ਦੇ ਦੇਣਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਅੱਠ ਸੌ ਦਵਾਨੀਆਂ ਇਕੋ ਵਾਰੀ ਮਿਲ ਜਾਣੀਆਂ ਸੀ। ਪੁੱਤਰ! ਰਾਜਾ

ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਆਉਂਦੀ।

ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਤੇ ਅੱਖੀਆਂ ਟੱਡੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿਚ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸੋ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੋਟ ਵੀ ਜੋ ਮੈਂ ਮੰਗਦਾ ਤਾਂ ਦੇ ਦੇਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸੋ ਦੇ ਨੋਟ ਵਿਚ ਅੱਠ ਸੌ ਦਵਾਨੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਹਾਰਾਜ ਤਾਂ ਸੱਚੀ ਮੁਚੀ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਹਨ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਬੱਚਾ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ, ਮਾਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਛੋਟੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਆਪ ਹੀ ਆ ਜਾਣ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸਮਝਾਂਦੀ ਰਹੀ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮਾਤਾ ਦੀ ਸਿਖਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮੁੰਡਾ ਸਮਝਦਾ ਗਿਆ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਉਹ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸੋਂ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਡੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਮੰਗਦਾ ਗਿਆ। ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਮੰਗਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਜਦ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਮੁੰਡਾ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਮੁਜ਼ਬ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਮੰਗਦਾ, ਮਹਾਰਾਜ ਉਸ ਵਲ ਤਕ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਂਦੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਰਕਮ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ।

ਮੁੰਡਾ ਸਾਰੇ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਖਰਚ ਕਰਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਤੇ ਕੀਮਤੀ ਸਾਮਾਨ ਨਾਲ ਸਜਿਆ ਮਕਾਨ ਸੀ, ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਮੋਟਰਕਾਰਾਂ ਸਨ, ਸੇਵਾ ਲਈ ਨੌਕਰ ਚਾਕਰ ਸਨ, ਅਤੇ ਬੈਂਕਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਰੁਪਿਆ ਸੀ—ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਮੁੰਡਾ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਰੱਜ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ, ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਸਭ ਖੈਰਾਇਤੀ ਤੇ ਪਬਲਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਚੰਦੇ ਦੇਂਦਾ ਪਰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਦਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਮਾਤਾ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਵਿਚਕਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ -

ਮਾਤਾ—ਬੇਟਾ! ਹੁਣ ਤੂੰ ਸਿਆਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਇਤਨੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਇਤਨੀ ਇਜ਼ਤ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤਕ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ—ਤੇਰਾ ਬੜਾ ਨਾਮ ਤੇ ਪਰਤਾਪ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਨਸੀਬ ਜਾਣ ਕੇ ਵਧਾਈ ਦੇਂਦੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਮਝਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਆਪ ਹੀ ਸਵਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈਂ।

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਲਏ ਤੇ ਆਖਿਆ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਆਖ ਰਹੇ ਹੋ, ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਮੈਂ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਮੇਰਾ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਅਸਲ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸਿਖਸ਼ਾ ਉਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਐਡੇ ਚੰਗੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਦੱਸ ਪਾਈ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਕੋਈ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋ ਕੇ ਸੱਚੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਜੋ ਮੰਗੇ, ਉਹੋ ਕੁਝ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੀ ਸਿਖਸ਼ਾ ਉਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਜੋ ਕੁਝ ਮੰਗਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਚੰਗੇ ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਨਸਾਫ ਤੇ ਸਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਭ ਕੁਝ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਲੈਣ ਦਾ ਵਲ ਦੱਸਿਆ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਅਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ, ਦੇਖਿਆ ਨਾ, ਮੈਂ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਬੱਚਾ ਹੁਣ ਸਿਆਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਚਾਈ ਦੇ ਪਰਖਣ ਦਾ ਠੀਕ ਵਲ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅੱਜ ਤੋਂ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਬੜਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਤੇ ਸੋਹਣਾ ਇਕ ਨਾਮ ਰੱਖ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਕਰਾਂਗੀ।

ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਏਹੀ ਹੈ, ਮੁੰਡਾ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਕਾਕਾ, ਬੱਚਾ, ਪੁੱਤਰ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ ਕਰੋ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਕਿਉਂਕਿ ਬੜੇ ਸਿਆਣੇ ਹੋ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਜੋ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਉਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਮੇਰਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਮੇਰਾ ਜੋ ਨਾਮ ਰਖਣਾ ਚਾਹੋ, ਬੇਸ਼ਕ ਰੱਖ ਦੇਵੋ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਹੱਸ ਤੇ ਆਖਿਆ, ਬੇਟਾ, ਕਾਕਾ ਬੱਚਾ ਤਾਂ ਪਿਆਰ ਤੇ ਲਾਡ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ ਜੋ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਗੇ ਹੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਤੂੰ ਉਸ ਰਸਤੇ ਤੇ ਜਿਸ ਤੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਤੋਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਕਾਫੀ ਅੱਗੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਅੱਜ ਤੋਂ 'ਗੁਰਮੁਖ' ਰਖਦੀ ਹਾਂ, ਇਹ ਨਾਮ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਬੜਾ ਪਿਆਰਾ ਤੇ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਨਾਮ ਬੜਾ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਪਰੋਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ 'ਗੁਰਮੁਖ' ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਇਕ ਨੇਕ ਚੰਗੇ ਖਾਨਦਾਨ ਦੀ ਸੁਸ਼ੀਲ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਹੋਈ।

ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਸੁਖ ਤੇ ਬਰਕਤਾਂ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਪਬਲਿਕ ਸੇਵਾ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ ਅਤੇ ਸਭ ਪਾਸਿਆਂ ਵਲੋਂ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਦਾਸ ਜਾਣਦਾ ਸੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, ਪੁੱਤਰ! ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਦਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਉਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਹੀ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਕਦੀ ਕੌੜਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਦੀ ਨਿਰਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਮੰਗੀਏ ਪਾਈਦਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਦੀ ਇਕ ਗੱਲ ਦੱਸਣੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਕੋਲੋਂ ਘੜੀ ਘੜੀ ਮੰਗਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। ਉਹ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਤੇ ਨਿਮਾਣਾ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖੇਂ ਕਿ ਜੀ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਘਰ ਹੀ ਆ ਜਾਵੋ, ਸਾਡੇ ਘਰ ਹੀ ਸਦਾ ਰਹੋ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਰਹੋ ਤਾਂ ਪੁੱਤਰ! ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨਾਂਹ ਕਰਨੀ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਤੇ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨੇ, ਕਿ ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਆ ਕੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਉਸ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਆਪੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਮਿਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਕਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਪਹਿਲੇ ਖਿਆਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ? ਫਿਰ ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਸਾਡਾ ਘਰ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਆਖਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮਾਮਲੀ ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਰਹੋ? ਫੌਰ ਦਿਲ ਨੂੰ ਦਲੇਰੀ ਦੇਵੇ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਰਾਜਾ ਜੀ ਦੇ ਚੰਗੇ ਦਿਆਲੂ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ, ਗੁਰਮੁਖ ਉਸੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਜਾ ਖਲੋਤਾ, ਜਿਥੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਲੰਘਣਾ ਸੀ। ਜਦ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਆਈ ਤਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ, ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ, ਅਤਿ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋ ਕੇ ਖਲੋ ਗਿਆ—ਰਾਜਾ ਜੀ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਗੁਰਮੁਖ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਰੁਕ ਗਈ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਆਖਿਆ—ਪੁੱਤਰ! ਤੇਰੀ ਹੁਣ ਕੀ ਇਛਿਆ ਹੈ?

ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ.... ਸਾਡੇ ਘਰ ਹੀ... ਆ... ਆ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲਗ ਪਵੋ, ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਥਰੂ ਪੁੱਝਦੇ ਹੋਏ ਆਖਿਆ। ਮਹਾਰਾਜ ਮੁਸਕਰਾਏ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ, ਪੁੱਤਰ! ਜੇ ਤੇਰੀ ਇਹ ਇਛਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਤੇਰੇ ਘਰ ਹੀ ਆ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲਗ ਪਵਾਂਗੇ।

ਗੁਰਮੁਖ, ਰਾਜਾ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਹੱਕਾ ਬੱਕਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਸਵਾਰੀ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਚਲੀ ਗਈ ਪਰ ਗੁਰਮੁਖ ਉਥੇ ਦਾ ਉਥੇ ਹੈਰਾਨ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਖੜਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਐਡ ਵੱਡੇ ਮਹਾਰਾਜ ਤੇ ਰਹਿਣਗੇ ਮੇਰੇ ਨਿੱਕੇ ਜੇਹੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ। ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮੈਂ ਖੁਦ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਉਥੇ ਰਾਜਾ ਜੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇਤਨੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ, ਮੁਸਾਹਿਬਾਂ, ਨੌਕਰਾਂ-ਚਾਕਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਖਾਂਗਾ? ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਮੁਸੀਬਤ ਸਹੇੜ ਲਈ ਹੈ। ਖੁਸ਼ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੜਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਰਹਿਣਗੇ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਤੇ ਮਾਮੂਲੀ ਘਰ ਵਿਚ ਰਖਾਂਗੇ? ਇਹ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦਾ ਸੋਚਦਾ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੋਲ ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤੇ ਸਾਰੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ। ਪਰ ਗੁਰਮੁਖ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਕਰਾਂ ਤੇ ਕੀ ਕਰਾਂ?

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਬੜੇ ਬੜੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਪੁਜ ਗਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਵਲੋਂ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿ ਜਿਸ ਥਾਂ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਮਾਮੂਲੀ ਘਰ ਹੈ, ਉਸ ਥਾਂ ਤੇ ਇਕ ਬੜਾ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਮਕਾਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਫੌਰਨ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਣ ਵਾਲੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਚੌੜੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਸੁੰਦਰ ਫੁਲਾਂ ਵਾਲੇ ਦਰਖਤ ਲਗਾਏ ਹਨ। ਇਕ ਹੋਰ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜਦ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਮਹਿਲ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ, ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਵਲੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਮਕਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਉਸ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਚਲ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨਾ ਅਰੰਭ ਦੇਵੋ।

ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਦੇਖਦੇ ਦੇਖਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ

ਤੇ ਨੌਕਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਪਰ ਕਾਫੀ ਵੱਡੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿਥੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਮਾਨ ਅੱਗੇ ਹੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ।

ਇਸ ਨਵੇਂ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਇਕ ਰਾਤ ਸੁਫਨਾ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸੁਫਨੇ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਬੜੇ ਬੱਦਲ ਹਨ ਅਤੇ ਬੱਦਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕਾਂ ਮਾਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਬਿਜਲੀ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਬੜਾ ਤੱਜਮਈ ਪੁਰਸ਼ ਜਿਸ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਮਿਲਦੀ ਸੀ, ਨਿਕਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਬੜਾ ਚਾਨਣ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸਭ ਪਾਸੇ ਫੈਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਹੱਥ ਜੋੜੀ ਖੜੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿਤੀ। ਉਸ ਤੱਜਵਾਨ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਉਹ ਬੱਚਾ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ ਆਖਿਆ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਤੇ ਲਾਡਲਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਿਖਸ਼ਾ ਨਾਲ ਐਸਾ ਯੱਗ ਤੇ ਗੁਣਵਾਨ ਬਣਾਓ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇ ਸਕਾਂ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਸੰਭਾਲ ਸਕੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਤੇ ਡਾਹੜੇ ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਇਕੱਲਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਜਦ ਸਾਰਾ ਸੁਫਨਾ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਆਖਿਆ, ਇਹ ਤੇਰਾ ਸੁਫਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਅਸਲ ਪਿਤਾ ਮਹਾਰਾਜ ਹੀ ਹਨ। ਜਦ ਤੂੰ ਛੋਟਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤੇਰੀ ਸਿਖਸ਼ਾ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਤੂੰ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ ਪਰ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਲਾਡਲਾ ਤੇ ਪਿਆਰਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈਂ। ਏਸ ਲਈ ਹੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਜੇ ਕੁਝ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਮੰਗਿਆ ਸੇ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ... ਪਰ ਅਜੇ ਤੂੰ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਮਝਣਾ ਤੇ ਸਿਖਣਾ ਹੈ... ਫੇਰ ਜਾ ਕੇ ਤੂੰ ਉਹ ਸਭ ਲੈਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਬਣੇਗਾ ਜੇ ਸਭ ਕੁਝ ਮਹਾਰਾਜ ਤੈਨੂੰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਤੂੰ ਜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ ਤੇ ਇਕੱਲਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਰਾਜ ਹੋਵੇ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਪਰਦੇਸੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਕੱਲਾ ਤੂੰ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿੰਦੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਐਡਾ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਹੈਂ।

ਹਨ ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ 'ਸਿੱਖ' ਆਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ 'ਗੁਰਮੁਖ' ਆਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੀਸਰੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸੱਚ ਦਾ ਜਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ 'ਰੂਪ' ਆਖਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਉਤੇ ਇਹ ਤੀਸਰੀ ਅਵਸਥਾ ਆਵੇਗੀ ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਅਪਣੱਤ ਜਾਂ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਜਾਂ ਅਪਣੱਤ ਦੇ ਪਿਛੋਂ, ਆਪਣੇ ਸੋਮੇ, ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ, ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਜਾਂ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪਰਤੱਖ ਦੇਖ ਸਕਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਉਸ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਫੇਰ ਪਿਤਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ। ਏਥੇ ਤੂੰ ਗਾਇਬ ਜਾਂ ਨੇਸਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਗੋਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੂੰਦ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਖੁਦ ਸਾਗਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂੰ ਖੁਦ ਪਿਤਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸ ਵਕਤ ਜੋ ਕੋਈ ਤੈਨੂੰ ਪੁਛੇਗਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕੀ ਹੈਂ? ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਆਵੇਗੀ-
ਹਮ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਏਕੈ ਓਹੀ॥ ਆਗੈ ਪਾਛੈ ਏਕੈ ਸੋਈ॥

ਅੰਕ - 392

ਪਰ ਜੇ ਪੁਛਣ ਵਾਲਾ ਫੇਰ ਘੋਖ ਕੇ ਤੇਥੋਂ ਪੁਛੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਨੇਸਤ ਜਾਂ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਿਆ ਏਂ, ਤੇ ਉਹੀ ਉਹ ਰਹਿ ਗਿਆ ਏ, ਜਿਸ ਪਿਛੋਂ, ਜਿਸ ਵਾਸਤੇ ਤੂੰ ਨੇਸਤੀ ਤੇ ਬਰਬਾਦੀ ਕਬੂਲ ਕੀਤੀ? ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੇਰਾ ਅਸਲ ਆਪਾ ਤੈਨੂੰ ਸਚਾਈ ਦੀ ਆਖਰੀ ਅਵਸਥਾ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਉਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਤੂੰ ਬੋਲ ਉਠੇਗਾ -

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਖੋਏ ਭਰਮ॥

ਏਕੈ ਅਲਹੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ॥

ਅੰਕ - 897

ਹੁਣ ਗੁਰਮੁਖ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਤਲੀ ਛੱਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਉਤੇ ਹੇਠਲੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕਦੀ ਕਦੀ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਸਭ ਫਰਜ਼ ਪੂਰੇ ਕਰਦਾ। ਹੁਣ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੀ- 'ਹਰਿ ਕਉ ਨਾਮ ਜਪ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮ' ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਸੰਦੇਸ਼ ਇਹ ਸੀ -

ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਾਰੇ॥

ਗੁਰੁ ਬਾਣੀ ਕਹੈ ਸੇਵਕੁ ਜਨੁ ਮਾਨੈ ਪਰਤਾਪਿ ਗੁਰੁ ਨਿਸਤਾਰੇ॥

ਅੰਕ - 982